T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KARADAĞ'DA OSMANLI KIYI KENTLERİ

ALMERA MUKOVİÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MİMARLIK ANABİLİM DALI

Tez Danışmanı: PROF. DR. HAMİDE BURCU ÖZGÜVEN

EDİRNE-2022

Almera MUKOVİÇ'in hazırladığı "Karadağ'da Osmanlı Kıyı Kentleri" başlıklı bu tez, tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından Mimarlık Anabilim Dalında bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri üyeleri (Unvan, Ad, Soyad)

Prof. Dr. H. Burcu ÖZGÜVEN

Prof. Dr. Nuran KARA PİLEHVARİAN

Dr. Öğr. Üyesi Esin Benian

Tez Savunma Tarihi: 21/06/2022

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. H. Burcu Özgüven
Tez Danışmanı

Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü onayı

Prof. Dr. Hüseyin Rıza Ferhat Karabulut
Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

T.Ü.FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DOĞRULUK BEYANI

Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında, tüm verilerin bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini, kullanılan verilerde tahrifat yapılmadığını, tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını, kullanılan tüm literatür bilgilerinin bilimsel normlara uygun bir şekilde kaynak gösterilerek ilgili tezde yer aldığını ve bu tezin tamamı ya da herhangi bir bölümünün daha önceden Trakya Üniversitesi ya da farklı bir üniversitede tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

21 / 06 / 2022

Almera Mukoviç

Yüksek Lisans Tezi
Karadağ Osmanlı Kıyı Kentleri
T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı

ÖZET

Osmanlı Devleti İstanbul'un fethiyle birlikte stratejik anlamda önemli bir konuma sahip olmuş ve böylece Doğu Avrupa ve Karadeniz ticareti üzerinde kontrol sağlamıştır. Ayrıca İtalyan devletlerine ticari imtiyazlar vererek Doğu Akdeniz ticaretinin devamlılığına katkıda bulunmuştur. Osmanlılar, Akdeniz'i sadece ticari ön plana çıkarmamış; aynı zamanda siyasi, sosyal ve kültürel yönlerinin de gelişimine önem vermiştir. Liman kentleri hızlı nüfus artışıyla birlikte ticaret kültürü açısından da hızlı gelişen kentlerdir. Bu bağlamda, bu kentlerin kentsel gelişimi de önem taşımaktadır. Bu çalışmada, Karadağ kıyılarında 15. yy'da başlayan ve 18. yy'ın ikinci yarısına kadar geçen Osmanlı dönemine ait kentsel yerleşmenin tarihsel süreci araştırılmıştır. İncelenen belgelerde kentsel yerleşim yeri olarak Stari Bar ve Ülgün, küçük yerleşim yeri olarak ise Hersek Nova araştırılmıştır.

Çalışmanın girişinde araştırmanın amacı, kapsamı ve yöntemi detaylı olarak açıklanmaktadır. Diğer bölümlerde ise, araştırılan kentlerin tarihsel süreciyle Osmanlı dönemindeki kentsel gelişimleri incelenmiştir. Bu incelemenin temel amacı, Osmanlı Dönemi'nde uzun yıllar yaşamış ve katmanlaşmış olan bu kentlerin günümüze ulaşmamış izlerinin ortaya çıkarılmasıdır. Bu bağlamda, bu kentsel yerleşim alanlarından miras kalan yapısal ve tarihsel izlerin korunma ölçütlerindeki farklılıkların; kentlerin bulundukları konumlarından ve tarihsel geçmişlerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Yıl : 2022
Sayfa Sayısı : 144
Anahtar Kelimeler: Osmanlı Dönemi, Karadağ, Kent, Hersek Nova, Stari Bar, Ülgün

Master's Thesis
Montenegro Ottoman Coast Cities
Trakya University Institute of Natural and Applied Sciences
Architecture of Department

ABSTRACT

With the conquest of Istanbul, the Ottoman Empire had a strategically important position and thus gained control over Eastern Europe and the Black Sea trade. It also contributed to the continuity of the Eastern Mediterranean trade by giving commercial concessions to the Italian states. The Ottomans did not only bring the Mediterranean to the forefront of trade; At the same time, it gave importance to the development of its political, social and cultural aspects. Port cities are cities that develop rapidly in terms of trade culture along with rapid population growth. In this context, the urban development of these cities is also important. In this study, the historical process of the urban settlement of the Ottoman period, which started in the 15th century and lasted until the second half of the 18th century, on the coast of Montenegro was investigated. In the documents examined, Stari Bar and Ülgün as urban settlements and Hersek Nova as small settlements were investigated.

The aim, scope and method of the research are explained in detail in the introduction to the study. In the other sections, the historical process of the cities studied and their urban development in the Ottoman period were examined. The main purpose of this study is to reveal the traces of these cities, which have lived and stratified for many years in the Ottoman Period, that have not reached the present day. In this context, the differences in the preservation criteria of the structural and historical traces inherited from these urban settlements; It is thought that the cities originate from their locations and historical backgrounds.

Year : 2022
Pages : 144
Keywords: Ottoman Period, Montenegro, City, Herceg Novi, Old Bar, Ulcin

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın başından son anına kadar geçen süreçte; bana hiçbir konuda desteğini esirgemeyen ve her cümlesi ile ufkumu genişleten değerli tez danışmanım Prof. Dr. H. Burcu Özgüven'e öncelikli teşekkürlerimi borç bilirim.

Lisans hayatım ve sonrasındaki mimarlık yolculuğumda çok şey öğrendiğim kıymetli hocam; Dr. İsmet Osmanoğlu'na, yüksek lisans sürecimde de bana destek olduğu için ayrıca teşekkür ederim.

Tezime konu olan ve bana çocukluk yıllarımı hatırlatan Karadağ'ı, mesleki açıdan değerlendirmenin mutluluğu ile, hatıralarımın eşlikleri olan ve beni yalnızca bu tez sürecinde değil hayatımın her alanında ve her yolcuğunda destekleyen kıymetli ailem; Redzep, Envera, Mirsad, Mensur Mukoviç'e en içten şekilde teşekkür ederim.

Tezime zaman ayırmam gereken bu zorlu süreçte, bana yardımlarını ve desteğini esirgemeyen Alim Şanlı'ya da çok teşekkür ederim.

Bu süreçte bilgi birikimlerimizi paylaştığımız kahve sohbetleri arasında her zaman desteklerini hissettiğim hem mesleki hem de dil bilgisi açısından bana yardımcı olan arkadaşlarım; Mine Batal, Zeynep Tanrıver ve Lütfiye Yılmaz'a çok teşekkür ederim.

Doğup büyüdüğüm yerden farklı bir kültürde bana ev sahipliği yapan ve 2012 yılından beri hayatımın önemli bir parçası olan Trakya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde emeği olan herkese ayrıca teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET iv
ABSTRACT v
TEŞEKKÜR vi
İÇİNDEKİLER vii
ŞEKİLLER DİZİNİ ix
KISALTMALAR DİZİNİ xiv
BÖLÜM 1 1
GİRİŞ 1
1.1. Araştırmanın Amacı 2
1.2. Araştırmanın Kapsamı 2
1.3. Yöntem 2
1.4. Literatür Taraması 3
BÖLÜM 2 7
KARADAĞ 7
2.1. Karadağ Coğrafi Konumu 7
2.2. Karadağ Tarihsel Gelişimi 8
2.3. Osmanlı Döneminde Karadağ 11
2.4. Karadağ Kıyı Kentleri 17
BÖLÜM 3 19
HERSEK NOVA 19
3.1. Hersek Nova Coğrafi Konumu 19
3.2. Hersek Nova'nın Tarihsel Gelişimi 20
3.3. Hersek Nova Osmanlı Döneminde 24
3.3.1. Aşağı Şehir 30
3.3.1.2. Kanlı Kale 37
3.3.1.3. Eski Kale (Mezaluna) 44
3.3.1.4. Saat Kulesi 49
3.3.2. Yukarı Şehir 53

3.3. Hersek Nova Osmanlı'dan Sonrası 58
BÖLÜM 4 61
STARİ BAR 61
4.1. Stari Bar Coğrafi Konumu 61
4.2. Stari Bar Tarihsel Gelişimi 62
4.3. Stari Bar Osmanlı Döneminde 63
4.3.1. Stari Bar Kalesi 64
4.3.1.1. Su Kemeri 66
4.3.1.2. Hamam 68
4.3.1.3. Saat Kulesi 73
4.3.2. Kale Dışında Yerleşim 79
BÖLÜM 5 84
ÜLGÜN 84
5.1. Ülgün Coğrafi Konumu 84
5.2. Ülgün Tarihsel Gelişimi 85
5.3. Ülgün Osmanlı Döneminde 87
5.3.1. Ülgün Kalesi 89
5.3.2. Kilise-Cami 93
5.3.3. Baruthaneler 101
5.3.4. Çarşı 106
5.3.5. Çeşme 109
5.4. Saat Kulesi 111
5.5. Kale Dışındaki Ülgün Camileri 113
BÖLÜM 6 118
DEĞERLENDİRME 118
BÖLÜM 7 122
SONUÇ 122
KAYNAKLAR 125
ÖZGEÇMİŞ 130

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2. 1. Karadağ coğrafi konumu.....7
Şekil 2. 2. 10. y.y. Duklea devletin sınırları (Ćirković, 1970, s. 16). 8
Şekil 2. 3. Balşıç Döneminde Zeta Devleti (Blagojević, 1989, s. 86). 9
Şekil 2. 4. Sırp Despotluğun hakimiyeti altındayken Zeta Devleti (Miloš Blagojević, 1982, s. 421).....10
Şekil 2. 5. Karadağ sınırları içeriside Osmanli devletin fethettiği ilk topraklar (Stamatović, 2014, s. 62).....12
Şekil 2. 6. Osmanlı Devletinin Karadağ topraklarında İşkodra ve Hersek Sancakların sınırları (Stamatović, 2014, s. 75). 13
Şekil 2. 7. Adriyatik kıyıları haritası 17 y.y. (Çelebi, 2008, s. 74). 13
Şekil 2. 8. 1838 yılında Karadağ ve Dağ devletin sınırları (BOA.,HRT.h.,49). 15
Şekil 2. 9. 1878 yılında Karadağ Prensliği (Stamatović, 2014, s. 85). 16
Şekil 2. 10. 1912 yılında Karadağ sınırları (Schrader, 2022).....16
Şekil 2. 11. Hersek Nova, Bar ve Ülgün Karadağ sınırları içerisinde konumu (d.maps., 2022). 18

Şekil 3. 1. Hersek Nova Karadağ içinde ve Kotor Körfezinde konumu (Žarić, 2017, s. 180). 19
Şekil 3. 2. Angelodegli Oddi Padovano, Castel Novo, " Viaggio delle Provincie di Mare delea Signoria di Venetia", comincando da essa Venetia sino in Candiacon tutte le Terre Turchese come Ragusee, in Venetia, del MDLXXXIIII (İlijanic, 2015, s. 155). 22
Şekil 3. 3. Styepan Vuksiç Kosaça'nın döneminde kurulan Nova kenti (İlijaniç, 1998, s. 104). 23
Şekil 3. 4. Herseg Stjepan döneminde Herseg Nova'nın sınırları, Angelo Oddi'nin gravüründen uyarlanmıştır (İlijaniç, 1998, s. 105).....23
Şekil 3. 5. Francesco Comotio, Andrea Doria tarafından Herceg Novi'nin kuşatılması 1538 yılında. 1646 yılında Venedik'te yayınlanmış (İlijanic, 2015, s. 166.).....25
Şekil 3. 6. 1584 yılında Hersek Nova (İlijaniç, 1998, s. 106).....27
Şekil 3. 7. Kotor Kıyıları (Reis, 1526, s. 144). 28
Şekil 3. 8. G. Rosaccio, Castel Novo, 1606 yılında Venedik'te yayınlanmış. Herceg Novi'nin 1538 öncesi dönemde Osmanlı yönetimi altında (İlijanic, 2015, s. 170).....29
Şekil 3. 9. J. Peters, Castel Novo 1595 yılında Venedik'te yayınlanmış (İlijanic, 2015, s. 170). 29
Şekil 3. 10. Hersek Nova, Aşağı şehir silüeti (Žarić, 2017).....30
Şekil 3. 11. Forte Mare kent içinde konumu.....31
Şekil 3. 12. Forte Mare doğu cephesi (İlijanic, 2015, s. 345).....32

Şekil 3. 13. Forte Mare batı cephesi (İlijanic, 2015, s. 345). 33
Şekil 3. 14. Forte Mare güney cephesi (İlijanic, 2015, s. 346). 33
Şekil 3. 15.Forte Mare'yi kent ile bağlayan köprü (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020). 34
Şekil 3. 16. Forte Mare Kalesinde yer altı geçişler (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020). 35
Şekil 3. 17.Forte Mare Kalesi Güney-Batı cephesi (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020). 35
Şekil 3. 18. Forte Mare Kalesi Güney Cephesinde detaylar (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020). 36
Şekil 3. 19. Forte Mare Kalesi plan, Hersek Nova 1888. (Devlet arşivleri Herseg Nova, kopya Krigs Archiv Wiena (KAW). 36
Şekil 3. 20. Fedor Karascay suluboya Herseg Nova 1837 (İlijanic, 2015, s. 354). 37
Şekil 3. 21. Kanlı Kale'nin kent içinde konumu. 38
Şekil 3. 22. Kanlı Kale plan (İlijanic, 2015, s. 326). 39
Şekil 3. 23. Kanlı Kale 1910 yılında (İlijanic, 2015, s. 332). 40
Şekil 3. 24. Kanlı Kale 1937 yılında (İlijanic, 2015, s. 333). 40
Şekil 3. 25. Kanlı Kale 1984 yılında (İlijanic, 2015, s. 335). 41
Şekil 3. 26. Kanlı Kale 1984 yılında restorasyon çalışmaları sırasında (İlijanic, 2015, s. 335). 41
Şekil 3. 27. Kanlı Kale 1990 yılında (İlijanic, 2015, s. 334). 42
Şekil 3. 28. Kanlı Kale (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020). 42
Şekil 3. 29. Kanlı Kale'nin Kuzey-Batı Surları (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020). 43
Şekil 3. 30. Kanlı Kale'nin Batı surları (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020). 44
Şekil 3. 31. Mezaluna kent içinde konumu. 45
Şekil 3. 32. Mezaluna kesit (İlijanic, 2015, s. 352). 46
Şekil 3. 33. Mezaluna 1934 (İlijanic, 2015, s. 354). 46
Şekil 3. 34. Mezaluna 1974 (İlijanic, 2015, s. 356). 47
Şekil 3. 35. Mezaluna 1980 (İlijanic, 2015, s. 356). 47
Şekil 3. 36. Mezaluna 2020 (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020). 48
Şekil 3. 37.Mezaluna 2020 yılında (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020). 48
Şekil 3. 38. Saat Kulesi kent içinde konumu. 49
Şekil 3. 39. Saat kulesinin doğu cephesinde bulunan kitabe (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020). 50
Şekil 3. 40. Fedor Karachay suluboya Hersek Nova meydanı 1837 (Čubrović, 2009, s. 55). 51
Şekil 3. 41. Saat Kulesi plan ve kesit (Alihodžić, 2009, s. 20). 52
Şekil 3. 42. Saat Kulesi doğu ve batı cephesi (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020). 52
Şekil 3. 43. Spanyola(Yükarı Şehir) ve Aşağı Şehir arasındaki konum ve mekansal ilişki (Ilijanić, 2012, s. 26). 53
Şekil 3. 44.Yükarı Şehir, Spanyola Kalesi. 54
Şekil 3. 45. Barents, Botra Di Cataro, 1595 yılında yayınlanmıştır. Herceg Novi'nin 1538 öncesi dönemde Osmanlı yönetimi altında (Ilijanić, 2012, s. 42). 55
Şekil 3. 46. Joan Blaeu, 1551 yıllarında Castel Novo (Ilijanić, 2012, s. 56). 56
Şekil 3. 47. G.F.Camocio, Castel Novo 1572 yılında (Ilijanić, 2012, s. 49). 57

Şekil 3. 48. G.F. Camocio Castel Novo 1574, Yukarı şehir detay (Ilijanić, 2012, s. 50). 57
Şekil 3. 49.Yükarı şehir-Spanyola Kalesi tarihsel süreçte biçimlenmesi (Ilijanić, 2012, s. 91). 58

Şekil 4. 1. Karadağ içinde ve Bar şehrin içinde Stari Bar kalesinin konumu (Gelichi, 2004, s. 10). 61
Şekil 4. 2. Stari Bar 1870 (Gelichi, 2004). 65
Şekil 4. 3. Bar Kalesi, (BOA.plk.p.831). 66
Şekil 4. 4. Su Kemerin Kent içinde konumu. 67
Şekil 4. 5.Bar su kemeri (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020). 68
Şekil 4. 6.Bar su kemeri (Ayverdi, 2000, s. 56). 68
Şekil 4. 7.Stari Bar Kalesi içinde hamamın konumu. 69
Şekil 4. 8. Hamam plan (Bošković, 1962, s. 51). 70
Şekil 4. 9. Hamam A-A kesiti (Bošković, 1962, s. 51). 71
Şekil 4. 10. Hamam B-B kesiti (Bošković, 1962, s. 51). 71
Şekil 4. 11. Hamam (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020). 72
Şekil 4. 12. Hamam sıcaklık bölümü (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020). 72
Şekil 4. 13. Hamam soyunmalık bölümü (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020). 73
Şekil 4. 14. Restorasyon öncesi yapılan 3D çizimleri (Narodna Biblioteka,Bar). 73
Şekil 4. 15. Saat Kulesi'nin kent içinde konumu. 74
Şekil 4. 16. Bar Kalesi, 1572 yılında Venedik'e, diğer Hristiyan prenslerine ve Türklere bağlı ünlü adalar, limanlar, kaleler ve deniz toprakları (Camocio, s. 19). 75
Şekil 4. 17. 1863 yılından Stari Bar, Pietro Marubi (Bar Kültürel Mirası Koruma Müzesi Arşivi). 76
Şekil 4. 18. 1930'larda saat kulesi, 1922 müdahalelerinden sonra (Alihodžić, 2009, s. 11). 77
Şekil 4. 19. Stari Bar Saat Kulesi (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020). 78
Şekil 4. 20. Stari Bar Saat Kulesi plan ve kesiti (Alihodžić, 2009, s. 13). 78
Şekil 4. 21. Stari Bar Kalesi'nin yanında yer alan Eski Çarşı ve Camilerin konumu. 79
Şekil 4. 22. Şkaneviç Cami (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020). 80
Şekil 4. 23. Omerbaşiç Cami (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020). 80
Şekil 4. 24.Bar Kalesi'nin yanındaki çarşı 20.y.y. başında (Bar Kent Müzesi). 81
Şekil 4. 25. Bar Kalesi'nin yanındaki çarşı 20.y.y. başında (Bar Kent Müzesi). 81
Şekil 4. 26.Bar Kalesi'nin yanındaki çarşı 20.y.y. başında (Bar Kent Müzesi). 82
Şekil 4. 27. Bar Kalesi'nin yanındaki çarşı (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020). 82
Şekil 4. 28. Bar Kalesi'nin yanındaki Çarşı (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020). 83
Şekil 4. 29. Bar Kalesi'nin yaninaki Çarşı (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020). 83

Şekil 5. 1. Ülgün Karadağ içinde konumu (Stešević, 2017, s. 241). 84

Şekil 5. 2. Karadağ kıyıları 16.yy'da (Rosacio, s. 22). 86
Şekil 5. 3. Ülgün Kalesi 1598 yılında (Rosacio, s. 25). 87
Şekil 5. 4. Draç Kıyıları (Reis, 1526, s. 142). 88
Şekil 5. 5. Ülgün 17. y.y. başlarında (Ülgün Kent Müzesi). 90
Şekil 5. 6. Ülgün Kalesi (BOA. plk.p. 867). 91
Şekil 5. 7. Kale (Ledita Mezini, 2018). 92
Şekil 5. 8. Kapı eşiğinde 1569 yılından yazı (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021). 93
Şekil 5. 9. Kapı eşiğinde 1569 yılından yazı (Bošković, 1981, s. 6). 94
Şekil 5. 10. Kale içinde caminin konumu. 94
Şekil 5. 11.Cami planları (Bošković, 1981, s. 22). 95
Şekil 5. 12. Cami kesit ve görünüş (Bošković, 1981, s. 21). 96
Şekil 5. 13. Caminin giriş cephesi ve son cemaat yeri 1935, 1958 (Bošković, 1981, s. 175). 96
Şekil 5. 14. Caminin giriş cephesi, yıl 1958 (Bošković, 1981, s. 177). 97
Şekil 5. 15. Restorasyon çalışmaları sırasında giriş merdivenleri, yıl 1958 (Bošković, 1981, s. 178). 97
Şekil 5. 16. Kuzey ve Doğu cephesi (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021). 98
Şekil 5. 17. Cami Batı-Giriş cephesi 1958 (Bošković, 1981, s. 176) ve 2021 (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021). 98
Şekil 5. 18.Mihrap 1958 (Bošković, 1981, s. 176)ve 2021 (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021). 99
Şekil 5. 19. Mihrap günümüzde (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021). 99
Şekil 5. 20. Cami 1956 yılında (Bošković, 1981, s. 176). 100
Şekil 5. 21. Cami 1958 yılında (Bošković, 1981, s. 176). 100
Şekil 5. 22. Cami günümüzde (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021). 101
Şekil 5. 23. Baruthaneler kent içinde konumu. 102
Şekil 5. 24. Baruthaneler ve yakın çevresi. 103
Şekil 5. 25.Baruthane-plan,kesit ve görünüş (Bošković, 1981, s. 119). 103
Şekil 5. 26. Baruthane (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021). 104
Şekil 5. 27. Baruthane (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021). 104
Şekil 5. 28. Baruthane (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021). 105
Şekil 5. 29. Baruthane- plan, kesit ve görünüş (Bošković, 1981, s. 120). 105
Şekil 5. 30. Baruthane (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021). 106
Şekil 5. 31. Baruthane (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021). 106
Şekil 5. 32. Çarşı Kale içinde konumu. 107
Şekil 5. 33. Çarşının giriş kapısı (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021). 108
Şekil 5. 34. Çarşının giriş kapısının duvarında yer alan kitabe (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021). 108
Şekil 5. 35.Çarşının dükkânlarından birinin iç mekanı (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021). 109
Şekil 5. 36. Çarşının meydandan görüntüsü (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021). 109
Şekil 5. 37. Çeşme (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021). 110
Şekil 5. 38. Saat Kulesi 1980 (Alihodžić, 2009, s. 14). 111
Şekil 5. 39. Ülgün Saat Kulesi plan ve kesiti (Alihodžić, 2009, s. 14). 113

Şekil 5. 40.Denizciler Cami 1907 Yıllında Edith Durham fotoğrafı (Narodna Biblioteka Ulcinj). 114
Şekil 5. 41. Denizciler Cami (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021). 115
Şekil 5. 42. Denizciler Cami'nin iç mekanı (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021). 115
Şekil 5. 43. Lama Cami (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021). 116
Şekil 5. 44. Namazgah Cami (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021). 116
Şekil 5. 45. Ali Paşa Cami (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021). 117

Şekil 6. 1.. Değerlendirme tablosu 119

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
BOA.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
c.	Cilt
haz.	Hazırlayan
s.	Sayfa
S.	Sayı

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Kentler kültürel ve ekonomik bilgi birikimlerinden oluşan ve o kente ait toplumları oluşturan bireylerin tüm sosyal ilişkiler ağını çevreleyen yerleşim birimleridir. Fiziksel, sosyal ve doğal çevrelerin kesişim kümelerinden oluşan kentsel mekanlar, bireyin yaşamsal sirkülasyonunu organize etmektedir. Tıpkı bireylerin yaşam döngülerinin yaşadığı kentsel ortamlara bağlı olması gibi, kentlerin varlığı ve gelişim süreçleri de doğal çevrelerinin öznel özelliklerine bağlıdır. Bunun yanı sıra, kentlerin sınırlarının büyümesi ve gelişmesi, yalnızca doğal çevrenin sunduğu imkanlarla değil, coğrafik konumları gereği edindikleri stratejik konumlara bağlı olarak da şekillenmektedir. Bu özellikler genellikle tarihsel ve kültürel etkenler ışığında oluşur. Bu bağlamda, kentsel alanların varlığının tarihsel süreçleri boyunca edindikleri izlerin birikimine bağlı olduğu düşünülebilmektedir.

Osmanlı döneminde kentler, İslami yaşam kriterlerinin dini yönlendirmeleriyle kendine özgü bir fizyonomi yaratarak gelişmiştir. Roma kenti geometrik kurallara uygun şekilde gelişirken, Osmanlı kenti bundan farklı olarak organik kent tipolojisine sahiptir (Kuban, 2007, s. 597).

Adriyatik Denizi'nin kuzeydoğu kıyısında, yüzyıllar boyunca oluşmuş küçük ve büyük kentler yer almaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nda ticaret faaliyetlerini hareketliliği birçok yeni kentin kurulmasına neden olmuştur. Yeni kurulmuş bu kentlerin yanı sıra, Osmanlı tarafından fethedilen kentler de hem ekonomik hem de mimari açıdan geliştirilmiştir. Bunların arasında Ulgün, Stari Bar ve Hersek Nova; Karadağ kıyılarında bulundukları konumlarından dolayı önem taşımaktadır. Osmanlı Devleti'nin Balkanları fethedip Karadağ'a girmesi, bölgenin sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda değişmesine sebep olmuştur.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada araştırılan kentlerde, Osmanlı Dönemi'nden kalan tarihi kalıntıların çoğunun izine günümüzde rastlanılamamaktadır. Balkanlarda değişen toplumsal yapı, bu kalıntılarının sayısını daha da azaltmış ve mevcut kalıntılar geçmişe referans verme konusunda yetersiz kalmaya başlamıştır. İncelenen kentler, XV-XVIII yüzyıllar arasında Osmanlı himayesinde bulunan ve ticari etkileşimleri sebebiyle de hem mimari hem de toplumsal açıdan yüksek potansiyeller barındıran önemli kıyı kentleridir. Ancak literatürde bu konuya ilişkin çok az bilgi olması, geçmişe dair bir tarih okumasında zorluk yaratmaktadır. Bundan dolayı, bu çalışmada literatürdeki eksikliklerin giderilmesi ve bu kentlerin tarihsel ve kültürel değer varlığının günümüze aktarılması amaçlanmıştır.

Bu çalışmada incelenen Karadağ kıyı kentlerinin yüzyıllar boyunca nasıl geliştiği, günümüze kadar özgünlüğü ne kadar kaybettiğini anlatılmıştır. Aynı zamanda, Osmanlı Dönemi içerisindeki bu kentlerde yer alan yapıların tarihsel ve yapısal özelliklerden bahsedilmiş, bu yapıların hangi amaçla yapıldığı, zaman içerisinde hangi işlevlere sahip olduğu ve bu durumun kentsel gelişimi nasıl etkilendiği incelenmiştir.

1.2. Araştırmanın Kapsamı

Bu çalışma kapsamında, Hersek Nova, Antivari-Stari Bar ve Ülgün kentleri incelenmek için seçilmiştir. Seçilen kentlerin tarihsel analizi, yaklaşık olarak 1400'lü yılların başı ile 1700'lerin sonuna kadar olan 400 yıllık süreci kapsayacak şekilde yapılmıştır. Tarihsel süreç analizinin kapsamı üç kent için de ortak olarak sınırlanmış olmakla birlikte, Osmanlı Dönemi'nin kente etkilerini kapsayan zaman dilimleri her üç kentte de farklılıklar göstermektedir. Bu farklı egemenlik yılları Hersek Nova için 1482-1687, Antivari-Stari ve Ülgün için ise 1578-1820 arasındaki daha geç dönemleri kapsamaktadır. Buna ek olarak, çalışmada yapılan analizler, Hersek Nova, Stari Bar ve Ülgün kentlerinin sınırları içerisindeki mimari gelişim ve değişimleri de ele almaktadır.

1.3. Yöntem

Yapılan saha çalışmasında; geçmişe dönük literatür taraması ve arşiv incelemelerinin yanı sıra, kentlerin mevcut haline dair analiz ve fotoğraflamalarla elde

edilen verilerden de yararlanılmıştır. Ağustos 2020-Eylül 2021 tarihleri arasında saha çalışması sırasında kentlerin; yerinde inceleme, tespit, fotoğraflama ve analizler yapılmıştır. Çalışmanın konusu ile ilgili yayımlanmış kitap, tez, bilimsel makale, arkeolojik rapor ve diğer veriler taranmıştır. Karadağ ve Türkiye devlet arşivleri, seyyahların gezi notları, tarihçilerin aktarımları; dönemsel fotoğraf, harita, gravür ve benzeri, belgeler taranmış ve incelenmiştir.

Araştırma sürecinde T.C. Cumhubaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı , Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Karadağ Devlet Arşivleri, Herseg Nova Halk Kütüphanesi, Bar Halk Kütüphanesi, Ülgün Halk Kütüphanesi, Karadağ Üniversitesi Fen ve Teknik Bilimleri Enstitüsü, Karadağ Kültür Varlıkları ve Anıtları Koruma Enstitüsü kaynaklarına başvurulmuştur. Arşiv ve literatür taramaları sonucu veri elde edilen kaynaklar genellikle Karadağ kökenli olup, bu bağlamda ancak izin alınabilen ve erişilebilen kaynaklar üzerinde incelemeler yapılmıştır.

Yapılan çalışmanın değerlendirme yönteminde, günümüz verileri ile geçmiş dönem kaynaklarının çakıştırılarak birlikte okunması, takip edilen izlerin ortaya çıkarılması için büyük önem taşımaktadır. Bu incelemeler doğrultusunda, kentlerin yerleşim planları, tarihi ve kültürel özellikleri ortaya konulmuş ve elde edilen verilerle Hersek Nova, Stari Bar ve Ülgün kentlerinin Osmanlı döneminden kalan izleri günümüze aktarılmıştır.

1.4. Literatür Taraması

Karadağ kıyı kentleri bugüne kadar bir çok araştırmacı tarafından konu olarak tek tek ele alınmıştır, ancak Osmanlı hakimiyetin altına giren Karadağ kıyı kentlerin o dönem içinde kentsel yerleşmenin tarihsel sürecini anlatan bir çalışma yapılmamıştır.

Çalışmada literatür taraması esnasında çalışma konusu olan Hersek Nova, Stari Bar ve Ülgün kıyı kentlerin coğrafya, tarihçesi, kentsel ve mimari özelliklerine ilişkin arşiv literatür taraması yapılarak, benzer çalışmalar (arkeolojik raporlar, bilimsel makaleler) incelenmiştir. Arşiv verileri olan birincil kaynakların yanı sıra ikincil kaynaklar da gözden geçirildi.

Karadağ'ın kıyı şeridinde bulunan ve konu kapsamında incelenen kentlerin hakkında çok sayıda çalışmalara rastlanmıştır. Ayverdi "Avrupa'da Osmanlı Mimari

eserleri Yugoslavya" çalışmasında 1952 yılında söz konusu olan kentleri ziyaret ederek hakkında bilgileri vermiştir (Ayverdi, 2000). Dönemin seyyahlarından Evliya Çelebi de aynı zamanda kentlerin 16. yüzyılda ki durumundan bahsederek günümüzde araştırmalarda faydalanmasını sağlamıştır "Evliya Çelebi Seyyahatnamesi" (Kahraman, 2011). The Walters Art Museum web sitesinde bulunan 1526 yılında Piri Reis'in Kanuni Sultan Süleyman'a sunmak için hazırlanan "Kitab-i Bahariye" eseri bulunmaktadır. Adriyatik deniz kıyılarında bulunan kentler hakkında bilgilere ek olarak kentlerin özelliklerini de detaylı harita çizimleri ile göstermiştir (Reis, The WaltersArt Museum, 1526). T.C. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde söz konusu olan kentler ile ilgili bir çok arşiv belgelere rastlanmıştır. Belgelerin okunması için ŞU KİŞİ yardımda bulunmuştur.

Guissepe Rosaccio, İtalyan coğrafya bilimcisi ve seyyahın 1598 yılında Venedikte yayımlanan "Venedik'ten Konstantinopolis'e Yolculuk" eseri kısa metinler eşliğinde seyahat planının haritalarını içerir. Bu çalışma kapsamında söz konusu olan kentlerin gravürleri bu eserde yer almaktadır.

Karadağ tarihi hakkında incelenen kitaplar arasında; Živko Andrijašević (2015) "İstorija Crne Gore"(Karadağ Tarihi), Pavle Mijović - Mirko Kovačević (1975) "Gradovi i utvrđenja u Crnoj Gori"(Karadağ'da Kentler ve Kaleler) Desanka Kovačević-Kojić (1978) "Gradska Naselja Srednjovekovne Bosanske Drzave"(Orta Çağ Bosna Devletinin Kentsel Yerleşimleri), Milan Vasić (1975) "Gradovi pod Turskom vlascu" *İstorija Crne Gore* ("Osmanlı Hakimiyetinde Kentler" kitap bölümü *Karadağ Tarihi* kitap içinde), yer almaktadır.

Hersek Nova'nın tarihsel süreci, kentsel gelişimi ve kalelerin mimari ve yapısal özellikleri hakkında önde gelen araştırmacılardan biri Boris İlijaniç, Karadağlı mimar ve restorasyon uzmanıdır. 2015 yılında yayınlanan "Herceg Novi Grad i Graditesljsko Naselje"(Hersek Nova Kent ve Kültür Mirası) eserinde, 30 yıl süren araştırmanın birikimi bir araya toplamıştır. Kentsel yerleşimin tarihsel süreci ile birlikte, restorasyon çalışmaları ve arkeoloji raporlardan faydalanarak detaylı bir çalışma ortaya konmuştur. Kentte yer alan bir diğer kale Spanyola ise de aynı yazar tarafından 2012 yılında yayınlanan "Španjola Herceg Novi-Gornji Grad"(Spanyola Hersek Nova-Yükarı Şehir) adlı eserinde kalenin tarihsel süreci ve mimari özelliklerden detaylı olarak

bahsedilmiştir. Onun dışında Hersek Nova'nın tarihsel süreci ve kentsel gelişimi ile ilgili birçok bilimsel makale "Boka" dergisinde yer almıştır; Božidar Đonović(1982) "Herseg Novi u Srednjem Vijeku"(Orta Çağ'da Hersek Nova) Boka 13-14, Zorica Čubrović (2009) "Istraživanja Kule gradskog sata"(Kentin Saat Kulesi araştırması) Boka 28-29, Bogumil Hrabak (1978) "Herceg Novi u doba Bosansko-Hercegovačke vlasti (1382-1482)"(Hersek Nova Bosna-Hersek döneminde(1382-1482)) Boka 10, Bogumil Hrabak (1985) "Turske gradnje i dogradnje u fortifikacijama Herceg Novog"(Hersek Nova Kalesinde Osmanlı döneminden kalan yapılar ve eklentiler) Boka 17, Boris İlijaniç (2014) "Herceg Novi-İstorijska Raskrcsa Urbanog razvoja do 1918" (1918'e kadar Herceg Novi-Kentsel Gelişimin tarihsel süreci) Boka 34. İlija Lalošević (2006) "Fortifikaciona arhitektura Herceg Novog" Boka 26, İlija Lalošević (2014) "Obnova i zastita istorijskih gradjevina nakon zemljotresa 1979 godine"(1979 depreminden sonra tarihi yapıların restorasyon ve korumaları) Boka 34.

Đurđe Bošković (1962) "Stari Bar" kitabı ulaşılan arkeolojik bulguların derlendiği ve kapsamlı bir alan araştırması ile desteklendiği ilk kentsel ölçekli çalışmadır. Onun dışında bu çalışmada incelenen kitaplar arasında; Tadija Bošković (2004) "Bar pod mletačkom vlašću 1443-1571"(Venedik yönetimi altında Stari Bar), Mitja Gustin (2008) "Osmanska Vremena: Prica o Starom Baru, Crna Gora" (Osmanlı Dönemi, Stari Bar hikayesi, Karadağ) yer almaktadır. Yayınlanan makaleler arasında Mehmet yavuz Erler ve Duşan Mlacoviç (2016) "Antik Bir Kalede Osmanlı Tarzı Yaşam: Bir Kroki Bir Hikâye;Adriyatik Bar Kalesi" ortak çalışmasından faydalanmıştır. Aynı zamanda Batrić Mijović ve Nebojiša Milošević(1984) "Sahat Kula Bar; Projekat Sanacije i Rekonstrukcije" Stari Bar Saat Kulesinin restorasyon projesi ve raporu incelenmiştir.

"Ulcinj" (Ülgün) adlı kitabında Đurđe Bošković(1981) Ülgün Kalesi'nin arkeoloji raporları ve restorasyon çalışmaların bir arada toplandığı bilgi ve verilerden oluşan kentsel ölçekli çalışmadır. Ayrıca bu çalışmada faydalanan diğer yayınlanan kitaplardan ise Mustafa Canka (2012) "Ulcinj u Osmanskoj İmperiji" (Ülgün Osmanlı Döneminde) kentin tarihsel süreci ile ilgili bilgileri sunmuştur. Yayınlanan makaleler arasında Osmanlı dönemi ile ilgili bilgileri veren makaleler Almanah dergisinde yer almaktadır; Maksut Dž. Hadžibrahimović (2011) "Znacenje i porijeklo toponima Olcinium-Ulqin-Ulcinj"(Ülgün adının anlamı ve kökeni) Almanah 51-52, Maksut Dž.

Hadžibrahimović (2012) “Kulturno nasljeđe Ulcinja”(Ülgün Kültürel Mirası) Almanah 53-54, Maksut Dž. Hadžibrahimović “Islamsko-orijentalna baština Ulcinja” (Ülgün İslam Mirası) Almanah 61-62.

BÖLÜM 2

KARADAĞ

2.1. Karadağ Coğrafi Konumu

Balkanlar'da yer alan Karadağ, batısında Bosna Hersek ve Hırvatistan, güneydoğusunda ise Arnavutluk, kuzeydoğusunda ise Sırbistan ile sınırlanmıştır. Adriyatik kıyılarının daha gelişmiş kesimleri ile İşkodra (Shkodër) gölü civarındaki verimli bir ovanın dışında kalan ülkenin çoğu, yüksek Dinar Alpleri'nin kapladığı ve ekonomik ve sosyal yönden geri kalmış dağlık kısımlardan oluşmaktadır. Bu bölge Sırp-Hırvat dilinde Crna Gora, İtalyanca'da Montenegro adıyla anılmakta olup, bölgenin Türkçe ismi de bunların tercümesine dayanmaktadır (Moačanin, 2001, s. 384).

Şekil 2. 1. Karadağ coğrafi konumu.

2.2. Karadağ Tarihsel Gelişimi

Karadağ'ın tarihsel gelişimi hem coğrafi hem de kültürel bağlamda çok eski çağlara kadar uzanmaktadır. İlk bulgular, yaklaşık olarak Orta Çağ'ın başlarına dayanmakta ve Karadağ sınırlarındaki önemli siyasi ve demografik değişikliklere işaret etmektedir. 6. Ve 7.yüzyıllarda bu bölgeye, içerisinde Sırpların da bulunduğu Slavlar, Güneydoğu Avrupa'ya göç etmişlerdir. Yapılan bu göç hareketi ile bu alanlarda ilk bölgesel devletler kurulmuştur. Antik Dalmaçya, Prevalitana ve Duklea kurulan bu devletlerden bazılarıdır (Kovačević, 1967, s. 312).

Şekil 2. 2. 10. y.y. Duklea devletin sınırları (Ćirković, 1970, s. 16).

Bölge, 14. yy ortalarında feodal bölgelere ayrılmış, bu sayede günümüzdeki Karadağ sınırlarının bir kısmı yavaş yavaş oluşmaya başlamıştır. Bu bölgeler, zaman içerisinde Balšić, Lazarević, Branković, Kosače ve Crnojević gibi farklı hanedanlıklar tarafından yönetilmiştir (Blagojević, 1989, s. 85).

Balšić yönetimi altındaki bir bölge olarak yönetilen Duklea'nın adı Zeta olarak değiştirilmiş ve 1360'tan 1421 yılına kadar burası büyük Balšić hanedanlığı olarak yönetilmiştir (Ćirković, 1970, s. 15).

Şekil 2. 3. Balşıç Döneminde Zeta Devleti (Blagojević, 1989, s. 86).

1421'de Balšić hanedanlığının yok olması sonrasında, Zeta, Sırp yönetimi altına girmiştir. Bu dönemde Zeta, günümüzdeki haliyle Karadağ'ın orta ve güney kısımları ile günümüzdeki Arnavutluk'ın kuzey kısımlarını kapsayan sınırlar içerisinde bulunmuştur (Miloš Blagojević, 1982, s. 421).

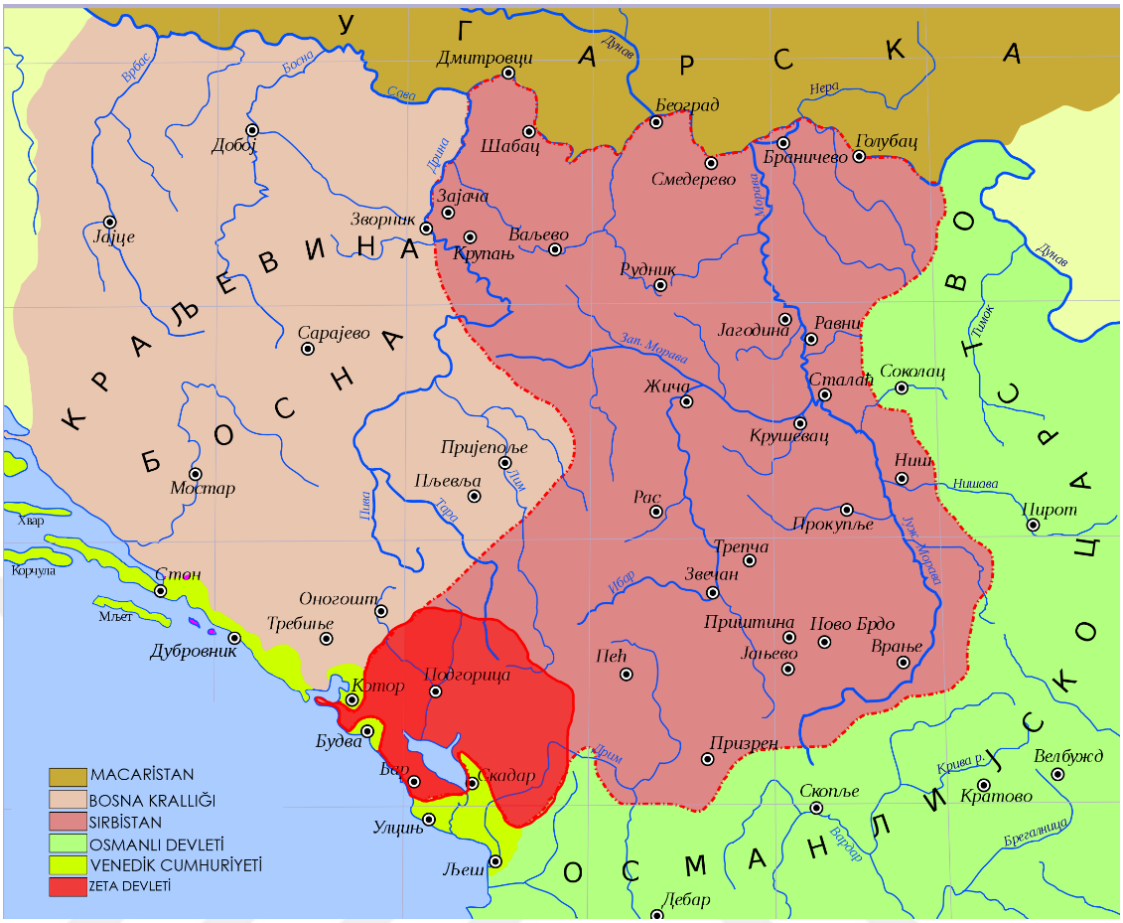

Şekil 2. 4. Sırp Despotluğun hakimiyeti altındayken Zeta Devleti (Miloš Blagojević, 1982, s. 421).

Zeta sınırları içerisinde uzun yıllar boyunca Venedik Cumhuriyeti ile Osmanlı İmparatorluğu Devleti arasında yapılan savaşlar görülmüştür. Bu savaşlar sonrasında, Venedik bölgedeki kıyı kentlerinde bir egemenlik kurmaya başlamış ve 1456'da Zeta'da Sırp hakimiyeti altında bulunan son kale olan Medun Kalesi'ni de ele geçirmişlerdir. Bir diğer yandan ise, Crnojeviç Hanedanlığı tarafından yönetilen Zeta bölgesinde ise yeni bir Zeta Devleti kurulmuştur (Božić, Zeta u Despotovini, 1970, s. 148).

1451 yılından 1496'ya kadar süren Crnojeviç Hanedanlığı döneminde, Zeta Devleti'nin başkenti olarak Zabljak ve Cetinje kabul edilmiştir. Bu kentler, Karadağ'ın günümüzdeki sınırları içerisindeki orta ve güney kısımlarında kalmaktadır. Sırpların sıkı yönetiminin sona ermesiyle başlayan bu dönem, 1496 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgeyi ele geçirmesine kadar varlığını sürdürmüştür (Miloš Blagojević, 1982, s. 422).

Crnojeviç Hanedanlığı ile Venediklilerin bölgede birlikte hüküm sürdüğü bu dönemlerde; Osmanlı Devleti 1459 yılında Sırbistan'ı, 1463 yılında Bosna'yı ve 1466 yılında da Hersek'i ele geçirmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak, Karadağ'ın kuzeyi ve doğusu Osmanlı tarafından kuşatılmış ve Venedik Devleti ile Osmanlı İmparatorluğu fiziksel olarak komşu olmuşlardır (Božić, 1970, s. 151).

2.3. Osmanlı Döneminde Karadağ

XV yüzyılda, Fatih Sultan Mehmet'in fetihleriyle birlikte Balkanların büyük bir kısmı Osmanlı Devleti himayesi altına girmiştir. Karadağ'da fiziksel olarak ilk savaş, 1385 yılında başlamıştır. İlk Osmanlı Devleti yönetiminin izleri, Fatih Sultan Mehmet döneminde görülmesine rağmen, padişahın vefatı üzerine, Crnojevići hanedanlığı ülkenin bazı bölgelerini tekrar ele geçirmiş, ancak hanedanlığının gücünü kaybetmesiyle birlikte bu durum sona ermiştir. Bu alanlar, İşkodra sancağının bir parçası haline getirilerek 1514'te Crnojevići'nin soyundan geldiği ve Osmanlı eğitimi almış olduğu bilinen İskender Bey'in yönetiminde bulunan Zeta'dan daha küçük bir yer olan Karadağ olarak ilan edilmiştir (Karatay, 2017, s. 149).

Şekil 2. 5. Karadağ sınırları içeriside Osmanli devletin fethettiği ilk topraklar (Stamatović, 2014, s. 62).

Karadağ, Osmanlı Devleti tarafından yönetilirken dönem dönem bağımsız bir ayrı sancak olarak nitelendirilmiş, dönem dönem ise İskenderiye Sancağına bağlanmıştır. Ancak 1496 yılında Osmanlı Devleti'nin bölgedeki hakimiyetinin kesinleşmesinden sonra, Karadağ ayrı bir bölge olarak imparatorluk içerisindeki yerini almış ve Osmanlı Hakimiyeti altındaki diğer bölgelerde olduğu gibi bu alanlar da tımar, zeamet ve has bölgelerine ayrılmıştır. Karadağ'ın oldukça zorlayıcı jeopolitik konumu ile askeri faaliyetlerin yürütülmesi güç bir hale gelmiştir. Osmanlı Devleti tarafından bu sebeple girilemeyen topraklar Karadağlılar tarafından kendilerine özgü toplumsal

yapılarda düzenlenerek bölgede farklı kültürlerin de var olmasına sebep olmuştur (Božić, 1982, s. 415).

Şekil 2. 6. Osmanlı Devletinin Karadağ topraklarında İşkodra ve Hersek Sancakların sınırları (Stamatović, 2014, s. 75).

Şekil 2. 7. Adriyatik kıyıları haritası 17 y.y. (Çelebi, 2008, s. 74).

Dönemin önemli ve büyük güç simgelerinden biri olarak Venedik Cumhuriyeti, 1386 yılında Korfu'yu fethetmesinden sonra Ulcinj (Ülgün), Bar, Budva, Kotor ve Herceg Novi (Nova) gibi Karadağ'ın önemli liman kentleri de almak isteği içerisine girmiştir. Bir diğer yandan ise, Osmanlı Devleti, Balkanlar'dan Karadağ topraklarına uzanan bir alanı iyi organize eden ve yöneten bir güç olarak ortaya çıkmaktadır. Venedik Cumhuriyeti ve Osmanlı Devleti olarak bu iki önemli gücün Karadağ sınırlarında komşu olması, yeni bir çekişmeyi de beraberinde getirmiştir (Đurđev, 1954, s. 172).

16.yüzyılın ikinci yarısından itibaren güneydoğu Avrupa'da Osmanlı Devleti kültürü yayılmaya başlamıştır. Takip eden yıllarda, bu egemenliğin ve değişen medeniyetin izleri Osmanlı Devleti'nin sınırları ile birlikte genişlemeye başlamıştır. Bu izler hem mimari yapılara hem de burada yaşayan halkların gündelik yaşamlarına yansımaktadır. Bu yeni durum özellikle kent merkezlerinde daha iyi okunabilmektedir.

Osmanlı Devleti'nin bugünkü haliyle Karadağ sınırlarında yer alan toprakların fethi, 15. yüzyılda başlamış ve 16. yüzyılın ikinci yarısına kadar devam etmiştir. İncelenen belgelerde, daha merkezi kentler olarak Bar ve Ülgün geçmektedir. Diğer küçük yerleşim yerleri ise Nova, Risan, Medun, Žabljak (Jabyak), Spuž (İşbozı), Nikšić (Nikşik), Podgorica ve diğer yerler yer almaktadır. Osmanlı Devleti tarafından ilk fethedilen yer, 1481 yılında alınan Risan'dır. Bundan yaklaşık bir yıl sonra ise, Osmanlı Devleti, önemli bir kıyı kenti olan Nova'yı ele geçirmiştir. Karadağ'ın deniz kıyısının Osmanlı Devleti egemenliği altına girmesi; Ülgün'ün ve Bar'ın da fethiyle 1571 senesinde pekişmiştir. Osmanlı bu alanda yeni bir sancak kurmadığı için fethedilen bu kentleri en yakın sancaklara bağlamıştır. Bu sebeple, Risan ve Nova Hersek Sancağına, Ülgün ve Bar ise İskenderiye Sancağına bağlanmıştır (Jačov, 1990, s. 86).

Karadağ tarihinde yer alan önemli bir dönüm noktası da, 1697 yılında Piskopos Danilo Petrović Njegoš'un seçilmesiyle ortaya çıkmış ve bu durum Karadağ ve Petrović Njegoš'un Sırp Ortodoks piskoposlar tarafından yönetildiği yeni bir dönemin başlangıcını yaratmıştır. Osmanlı Devleti'nin Karadağ topraklarından geri çekilmesi, Petrovic-Njegus kabilesinden (1700-1735) Piskopos Danilo ile başlamıştır. Aynı dönem içerisinde Karadağ ikiye bölünmüş ve iç kesiminde Dağ(Brda) Devleti ile kıyıya doğru Karadağ kurulmuştur (Đurđev, 1954, s. 169).

Karadağ tarihindeki başka bir büyük bir dönüm noktası ise Karadağ ve Dağ Devletlerin birleşmesi amacıyla yapılan çalışmaların başlaması için bir temel oluşturan bir durumu nitelendirmektedir. 1796 yılında Karadağlılar ve Dağlılar, (Brđani), Martinići ve Krusi'deki savaşlarda Osmanlı ordularının saldırılarından kendilerini korumayı başarmışlar ve bu olaylardan sonra, Karadağ ve Dağ Devleti birleştirilerek güçlendirilmiştir (Đurđev, 1954, s. 172).

Şekil 2. 8. 1838 yılında Karadağ ve Dağ devletin sınırları (BOA.,HRT.h.,49).

1876'da Karadağ, Sırbistan'ın Osmanlı Devleti'ne karşı savaşında yer almış ve kısa bir süre sonra sonuçlanan bu savaştan sonra Osmanlı İmparatorluğu'na karşı uzun süredir mücadele ettiği bağımsızlığını ve topraklarını geri alarak mevcudiyetini genişletmeyi başarmıştır. Bu savaşın sonucunda yapılan Berlin Kongresi ile birlikte Karadağ tam bağımsızlığını kazanmış ve sınırlarını doğuda tüm Podgorica bölgesi, kuzeyde tüm Niksic bölgesi ve Eski Hersek ve Bar ve Ülgün ile neredeyse denize erişerek çizmiştir (Milićević, 1986, s. 33).

Şekil 2. 9. 1878 yılında Karadağ Prensliği (Stamatović, 2014, s. 85).

1910 yılında Karadağ bir krallık olarak ilan edilmiştir. Karadağ Krallığı, Karadağ Prensliğinden sonraki dönem olan 1910'dan 1918'e kadar olan yılları arasını kapsamaktadır (Lakić, 1981, s. 86).

Şekil 2. 10. 1912 yılında Karadağ sınırları (Schrader, 2022).

1918 yılında başlayan Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Karadağ toprakları Avusturya-Macaristan ordusundan kurtarılmıştır. Bu savaşın sonucunda kurulan Podgorica Meclisi'nin kararı ile Kotor Körfezi'nin Karadağ ile birleşmesi resmiyet kazanmıştır. Bu karar, Podgorica Meclisi'nin aldığı en önemli kararlardan biridir. Kısa bir süre sonra, 1918'de Belgrad'da Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı'nın kurulduğu ilan edilmiş ve bu durum birleşme sürecine daha geniş bir çerçeve kazandırmıştır (Andrijašević, 2015, s. 152).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Karadağ, Halk Cumhuriyeti olarak yeni Yugoslav devletinin bir parçası olmuştur. Komünist yönetimin sona ermesi ve 1990'da Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin resmen dağılmasından sonra, 1992'de Sırbistan Cumhuriyeti ve yeni adı Karadağ Cumhuriyeti olan yeni devletler kurulmuştur. Yugoslavya Federal Cumhuriyeti, Yugoslav parlamentosunun her iki meclisinin de onayı ile Sırbistan-Karadağ Devlet Birliği adını almıştır (Lakić, 1981, s. 89).

Karadağ'ın modern tarihindeki en önemli siyasi olay, 21 Mayıs 2006'da yapılan devlet statüsü referandumudur. Referandumun resmî sonuçlarından yola çıkarak, 3 Haziran 2006'da Karadağ Parlamentosu, 88 yıl sonra Karadağ'ı yeniden bağımsız bir devlet yapan kararı kabul etmiştir (Markuš, 2007, s. 62).

2.4. Karadağ Kıyı Kentleri

Karadağ'ın kıyı kesimleri, öncelikli olarak ticari ilişkiler potansiyeli sebebiyle tarih boyunca oldukça önemli bir noktayı oluşturmuştur. Bir diğer yandan ise, bu alan kuzeyde yüksek dağlarla çevrili olmasında dolayı savunma için de uygun bir coğrafi konuma sahip olmasıyla da ön plana çıkmaktadır. Adriyatik Denizi'nin bu gözde kıyıları, sürekli olarak çeşitli gemiler ve tüccarlar tarafından kullanılmakta ve birçok tüccar, Bosna ve Sırbistan'a ve hatta Avrupa'nın diğer önemli kentlerine de ulaşmak için bu yolu tercih etmekteydi. Bu ticari ilişki ağı içerisinde yer alan Karadağ kıyılarının bu potansiyeli ise her zaman olumlu sonuçlar doğurmamakta idi. Çoğu zaman burada bulunan kıyı kentlerinin etrafında ya da bu kentlerin içerisinde, güvenliği sarsan durumlar yaşanabiliyordu. Bu sebeple, bu sularda yapılan ticareti kontrol etmek için ya burada bulunan kentlerle iyi bir iletişime sahip olmak ya da bu kentlerin hakimiyetini

ele geçirmek gerekmekteydi. Bu durum, Karadağ'ı sürekli olarak bir işgal isteği altına sokan bir sebep olarak düşünülebilmektedir.

Nova'dan Ülgüne'e kadar çizilen kıyı aksının, 16. Ve 17.yüyıllara kadar net bir şekilde tanımlanmış bir adı ve net olarak çizilmiş sınırlarının varlığından söz edilememektedir. Bu bölge, o dönemde Nova, Kotor, Budva, Bar ve Ülgün'den oluşan beş kentin yer aldığı bir alanı nitelendirmektedir. Bu kentler, Venedik Cumhuriyeti ile Osmanlı Devleti arasında kalmış ve sürekli olarak askeri birliklerle kuşatılmıştır. Bu kentlerin dışında da alanda bazı daha küçük ölçekli yerleşim birimleri bulunmaktadır. Venedik Dönemi'ndeki en önemli kentlerden biri de Kotor'dur. Çünkü, bu yer Kotor Körfezi dışında Gırbal, Budva ve Paştrovik'i kapsamakta ve Osmanlı Devleti'nden tamamen ayrı tutulan bir yer olmasıyla tam bir egemenlik düzeyinde bulunmaktadır.

Şekil 2. 11. Hersek Nova, Bar ve Ülgün Karadağ sınırları içerisinde konumu (d.maps., 2022).

BÖLÜM 3

HERSEK NOVA

3.1. Hersek Nova Coğrafi Konumu

Adriyatik denizinde Karadağ kıyıları boyunca pek çok kent tarihte olduğu gibi günümüzde de önemini korumaktadır. Bu tez kapsamında, önemli bulunarak incelenen Hersek Nova, Kotor Körfez'in girişinde, Oryen Dağının yamaçlarının altında yer almaktadır.

Karadağ'ın güneybatısında bulunan kent, kuzeyinde Bosna Hersek, batısında ise Hırvatistan ile sınırlanmaktadır. Karadağ'ın en küçük illerinden biri olarak 235 km2 alana sahiptir. Hersek Nova'nın merkezi Kotor Körfezi'nin sol tarafında yer almakta ve yanında İgalo, Kumbor gibi küçük yerleşimler bulunmaktadır. Sağ tarafında ise Hersek Nova'ya ait olan Luştica yarımadası Rose adlı küçük yerleşimi ile yer almaktadır.

Şekil 3. 1. Hersek Nova Karadağ içinde ve Kotor Körfezinde konumu (Žarić, 2017, s. 180).

3.2. Hersek Nova’nın Tarihsel Gelişimi

Luštica Yarımadası’ndan ve Vranjaj Mağarası’ndan çıkarılan arkeolojik kalıntılar, bölgede Neolitik Çağ’da ve Erken Tunç Çağı'nda yerleşim izlerinin görüldüğünü göstermektedir. MÖ 3. yüzyılda Roma İmpratorluğu, İliryalıları yenmiş ve bölgeyi yönetmeye başlamıştır. İmparatorluğun bölünmesinden sonra ise bölge Batı Roma İmparatorluğu'nun hakimiyeti altına girmiştir. Batı Roma İmparatorluğu yıkıldıktan sonra Bizans İmparatorluğu’nun egemenliği başlamıştır. Slav kabileleri, MS 7. yüzyılda bu bölgede yaşamını sürdürmeye başlamıştır. Slavların bu küçük yerleşimi, daha sonra Bizans İmparatorluğunun hükmündeki Travunija Prensliği'ne ait olan Dračevica bölgesinin bir parçası olmuştur. Dračevica, 10. yüzyılda Nemanjić Hanedanı tarafından yönetilen Sırbistan Krallığı'nın yönetimindeki çeşitli Dioclean/Zetan düklerinin kontrolü altına girmiştir. İmparator Stefan Dušan'ın ölümüyle birlikte Sırp İmparatorluğu daha küçük prensliklere ve bölgelere ayrılmaya başlamış, Dračevica’nın yönetimi büyük dük Vojislav Vojinović’e geçmiştir. Vojinović'in hükümdarlığından sonra ise bölge, Modern Karadağ'ın büyük çoğunluğuyla beraber soylu Balšić ailesinin yönetimi altına girmiştir (Đondović, 1982, s. 58).

Orta Çağ kasabası, küçük bir balıkçı köyünde 1382'de Bosna'nın ilk Kralı Stefan Tvrtko I Kotromanić tarafından bir kale olarak kurulmuş ve asıl adıyla Sveti Stefan (Aziz Stephen) olarak adlandırılmıştır. O bölgenin dönem içinde yeni kurulan bir kent olarak adı ise kaynaklarda Novi, Castrum Nova veya Castel Nuevo adıyla geçmektedir (Ćirković, 1964, s. 96).

Tvrtko, şehrin kalkınma ve gelişimi ile ilgilenmemesi sebebiyle kent Sutorine'deki limanın ötesine genişlememiş ve bu durum Tvrtko’nun (1391) ölümünden sonrasında da değişmemiştir. Bölgenin kentsel yerleşiminin gelişim kararları arkasında yer alan çıkarlar, Dubrovnik'le olan diplomatik ilişkiler açısından çatışmaktadır. Bosna'nın gücünün zayıfladığı bir dönemde, 1482'ye kadar Dubrovnik, Herceg Novi'nin gelişmesini engellemeye çalışmış ve kendi topraklarına dahil etmek için mücadele etmiştir (Kovačević-Kojić, 1978, s. 59).

1416'da Sandalj Hraniç, Bosna'nın en önemli figürü olmuş ve Nova'daki meydanı yeniden canlandırmıştır. Ancak, 1435 yılında Sandalj'ın ölümünden sonraki zayıf Bosna yönetimi döneminde, Dubrovnik ve Kotor Novi'yi topraklarına dahil etmek

için bir yarışa girmiştir. Ancak bu yarışın bir tarafı olmayan, Stjepan Vukciç Kosaça'nın gelmesiyle, Hercek Novi'nin bir kentin olarak gelişiminde önemli bir dönüm noktası yaşanmıştır (Đondović, 1982, s. 55).

Dubrovnik'in Stjepanı desteklemesiyle, askeri olmayan diplomatik bir zafer elde edilmiş ve Dubrovnik'te belirlenen yeni şartlar altında, Stjepan Vukçiç Kosaça yeni kenti kurmuştur. Bu kent basit adıyla 'Nova'[1], halk arasında ise Hersek Nova olarak bilinmektedir. Yani bu Tvrtko'nun "Castrum Novum ab Suttorinae"(Sutorina'da Nova) değil, konum olarak Tvrtko'nun limanından 10 km uzaklıkta ve bir savunma kalesi olarak inşa edilmiştir. 1448'de Stjepan Dük (alm, Herzog) unvanını almış ve halk bu unvanın ardından yeni şehrin adını Herseg Nova olarak adlandırdı (Tomanović, 1982, s. 68).

Yüzyıllar boyunca yaşanan toplumsal olaylar ve doğal afetlerin etkisiyle eski binaların kalıntılarının yer aldığı bölgenin coğrafi konum açısından uygunluğu ve özellikle su kaynaklarına erişim kolaylığı, kentin kısa sürede inşa edilebilmesini sağlamıştır. Dubrovnik, Osmanlı devleti'ni bir tehdit olarak algılamış ve onunla arasında güvenlikli bir tampon bölge yaratmak istemiştir. Bu sebeple de Herceg Stjepan'ı desteklemiş ve şehrin inşasına yardım etmiştir. Bu yardım ve Hersek'in becerikli politikası sayesinde, kentsel planda bugünkü Kanlı Kale'nin kuzey kesiminde ve deniz seviyesinden 85 metre yükseklikte yer alan bir sur ile kenti inşa etmiştir. Aynı zamanda, malzeme olarak taş ve ahşabın birleşimiyle, ilk mahalle ölçeğindeki küçük yerleşim birimini oluşturan ve söz konusu surun güney kısmına yaslanan yapıları inşa etmiştir. Buna ek olarak, Forte Mare kalesinin güney kesiminde deniz seviyesinden 20 m yükseklikte bulunan ve geçmiş dönemlerden kalma surların bir kısmını, mevcut kalıntıları üzerinden yeniden inşa edip güçlendirmiş ve deniz kıyısında ayrı bir sur oluşturmuştur (İlijanic, 2015, s. 156).

Herceg Stjepan'ın döneminde Hersek Nova kuzey kesiminde açık ve baskın bir kuleye sahip olan küçük bir kenttir. Kentin ilk çizili belgelerine, Porto Rose konumundaki Venediklilerin kentsel yerleşime ait bilgiyi dışarıya sızdırmak amacıyla çizdikleri planlarla ulaşılabilmektedir. Şimdiye kadar yapılan keşiflerle ulaşılabilmiş olan ilk belge, 1584'te yayınlanan Angelo degli Oddi Padovano'nun gravürüdür.

[1] Novi, sırpça-yeni.

Oddi'nin "Caste Novo" gravürünün 1490'lı yıllara ait olduğu varsayıldığından, Hersek Nova'nın, savaşsız, yani savaştan zarar görmeden Osmanlı idaresine teslim edildikten sonraki kentsel morfolojisinin bu şekilde olduğu düşünülebilmektedir (Đondović, 1982, s. 58) (Şekil 3.2).

Kente ait toplumsal yaşam, öncelikli olarak ticari, üretim ve yönetim faaliyetleri üzerinden beslenerek şekillenmiştir. Bu faaliyetlerin kente etkileri aynı zamanda konut mimarisine de gelişimine sebep olmuştur. Hersek Nova, Kotor ve Dubrovnik'ten gelen mültecilere birçok ayrıcalık tanınmasıyla birlikte, ana kulenin güneyinde yerleşim yoğunlaşarak yeni konut birimleri ortaya çıkmıştır. Tüccarlar, esnaflar, denizciler ve toplumun başka işlerle uğraşan diğer üyeleri buraya yerleştirilmiştir. Evler taştan yapılmış olup, genellikle tek veya iki katlı ve beşik çatılı bir şekilde inşa edilmiştir. Coğrafi olarak zor ve dik bir topografya etrafında yavaş yavaş büyüyen kentsel yerleşimler oluşmuştur. Herseg Stjepan yönetimindeki şehrin tüm ekonomik faaliyet ve kalkınma stratejisi, Hersek Nova'nın ülkesinin güney kesimlerinin en önemli merkezi olmasına ve planlı bir kentsel yerleşim olarak şekillenmesine katkıda bulunmuştur (Ćirković, 1964, s. 122-124).

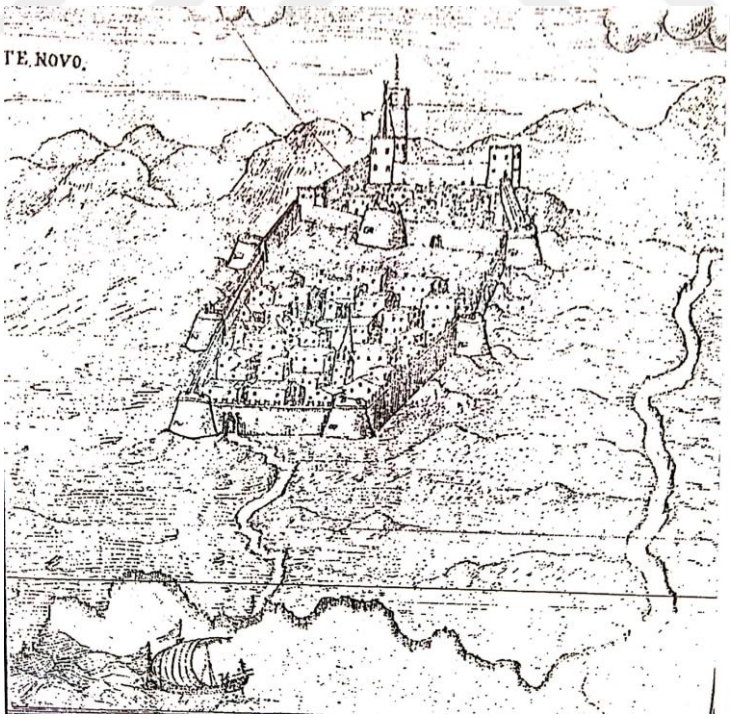

Şekil 3. 2. Angelodegli Oddi Padovano, Castel Novo, " Viaggio delle Provincie di Mare delea Signoria di Venetia", comincando da essa Venetia sino in Candiacon tutte le Terre Turchese come Ragusee, in Venetia, del MDLXXXIIII (İlijanic, 2015, s. 155).

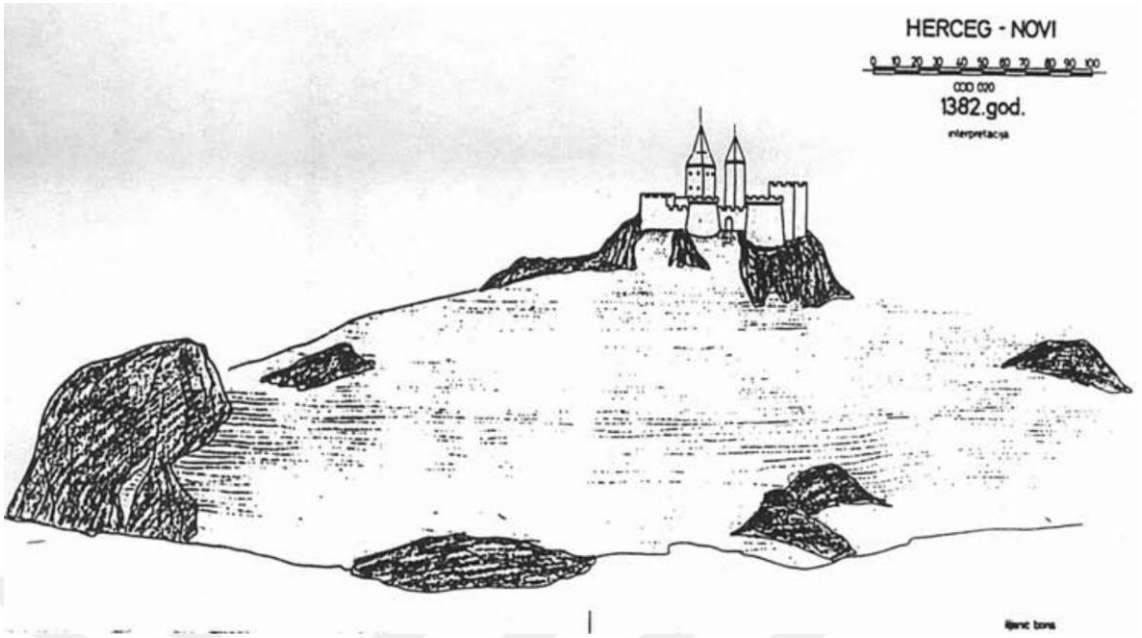

Şekil 3. 3. Styepan Vuksiç Kosaça'nın döneminde kurulan Nova kenti (İlijaniç, 1998, s. 104).

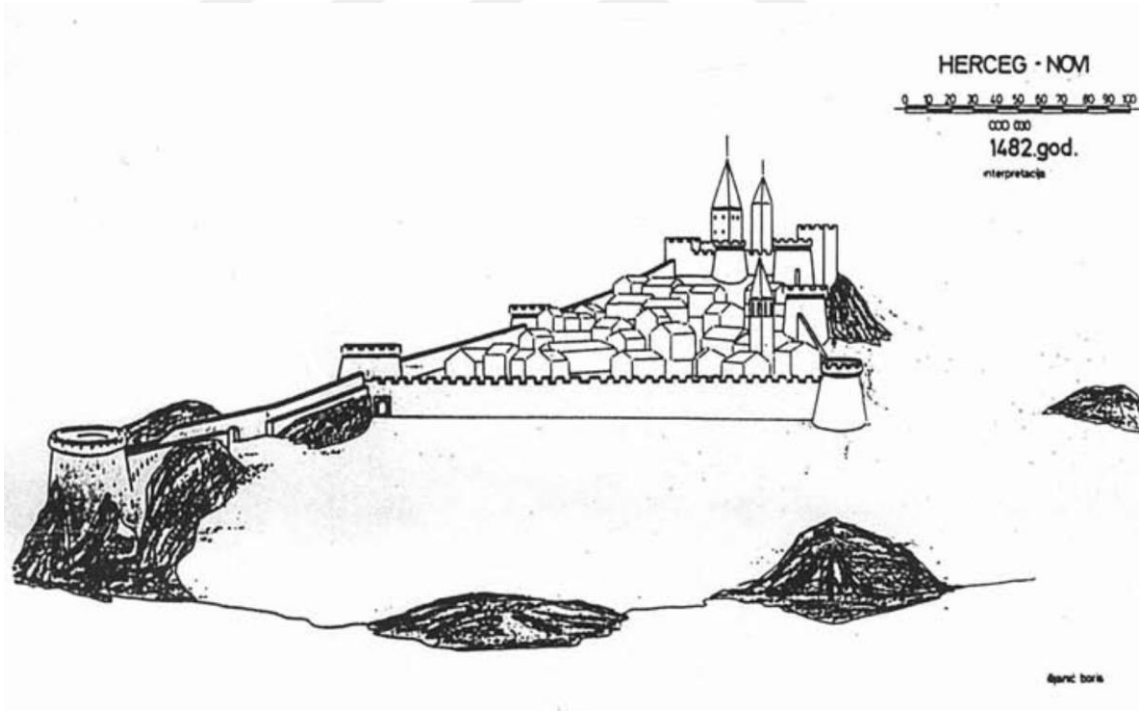

Şekil 3. 4. Herseg Stjepan döneminde Herseg Nova'nın sınırları, Angelo Oddi'nin gravüründen uyarlanmıştır (İlijaniç, 1998, s. 105).

3.3. Hersek Nova Osmanlı Döneminde

1480 yılında Osmanlı Deniz Donanması'nın Otranto'yu egemenliği altına alması, güney Adriatik Denizi'ni kontrol altına almasına sebep olması Hersek Nova'nın bağımsızlığına gölge düşürmüştür. Bu durumun temel sebeplerinden biri, Hersek Nova'nın Kotor Körfezi'nin girişini niteleyen stratejik konumuyla birlikte, kentin Osmanlı Devleti için yalnızca bir sahil limanı olarak nitelendirilmemiş olduğu düşünülmektedir. Osmanlı'nın Adriyatik Denizi'ndeki bu önemli noktaları kontrolü altına alması ile genişlettiği özgürlük alanı ve Osmanlı Donanması'ndaki denizcilerinin güvenli bir liman alanına sahip olmaları, kentin fethedilme istediğinin önünü açmıştır. 1481 yılında kuşatılan Hersek Nova, diplomatik ilişkilerle birlikte savaşsız bir şekilde Osmanlı Egemenliğe katıldı. Bu durum, kenti yağlamandan alınmasına sebep olduğundan mimari bir gözle bakıldığında bir kazanç olarak nitelenebilir (Kovačević-Kojić, 1978, s. 52-55).

1587'de yayınlanan F.Camotia'nın gravüründe, Andrea Doria komutasındaki Hristiyan ordusunun 1538'de Herceg Novi'ye saldırısı temsil edilmektedir. Gravür incelendiğinde, Andrea Doria'nın, Sutorina nehrinin ağzındaki limanda komuta noktasını kaldırdığı, saldırı planları yapıldığı düşünülen yer üzerinden görülebilmektedir. Yine aynı şekilde, kente saldırı yapan askerlerin kaldığı çadırları ve karada olduğu gibi denizden yapılan kuşatmayı da gravür üzerinde görmek mümkündür (İlijanic, 2015, s. 166) (Şekil 3.5.).

Gravür üzerinden aynı zamanda kentin o dönemine dair mimari durumunu gözeten çıkarımlar yapmak da mümkündü. Bu noktada öncelikle, Hersek Nova'nın kentsel yapısı açık görülmektedir. Kenti oluşturan yapıların en göze çarpanı, denize hakim bir şekilde yükselen dört burç ile çevrili olan ve surlardan oluşan kent kalesidir. Kentin güney girişinde, burçlarlar ve surlarla çevreleyen alt kotunda kalan yerleşim alanları bulunmaktadır. Bu yerleşim alanlarında genellikle iki katlı konut birimleri yer almaktadır. Kentin gelişmesiyle birlikte nüfusun artması nedeniyle, fiziksel olarak genişleme imkanı olmayan bu sur içi yerleşim alanda çatıların da yeni konut birimleri olarak kullandığını düşünülebilir (Ćirković, Herceg Stefan Vukčić Kosača i njegovo doba, 1964, s. 125). Bu yerleşim alanını oluşturan daha küçük ölçekli mahallelerin güney tarafı, günümüzde kentin tam merkezi kalan orta alanı olmasına rağmen o

dönemde güney surlarına bitişik durumdadır. Kentin doğu tarafında büyük bir minare görülmektedir. Doğu tarafında kalan bu minareye oranla daha küçük bir minarenin görülebildiği batı tarafında ise kalenin yüksek duvarı ile bu duvarın ortasında bir dikdörtgen burç yapısı yer almaktadır. Bu dikdörtgen burcun her iki yanında yer alan yuvarlak burçlar muhtemelen daha eski yıllara aittir. Güneyde kalan kale duvarının ortasındaki burçta kaleye giriş kapısı yer almaktadır. Bu yuvarlak burcun doğu tarafında ise yüksek ve çok katlı bir burç bulunmaktadır. Bu burç yapısı, konik çatısıyla, kalenin kuzey tarafında yer alan kuleye benzemekte ve gravürde her iki kalenin de çatılardan yükselen bayrakları görülmektedir (Şekil 2.4). Bu bayrak çizimlerinin temsilinde önemli olan, Osmanlı Devleti'nin sembolü olarak gözlemlenen hilal figürdür.

Kale surlarına günümüzdeki güney duvarının ve iki kulenin daha eklendiği, yani şu anda toplam yedi burç olduğu görülmektedir. Güney surunun 1482-1538 yılları arasında Türkler tarafından yaptırıldığı sonucuna varabiliriz (Hrabak, 1978, s. 28).

Şekil 3. 5. Francesco Comotio, Andrea Doria tarafından Herceg Novi'nin kuşatılması 1538 yılında. 1646 yılında Venedik'te yayınlanmış (İlijanic, 2015, s. 166.).

Piri Reis'in Kitabı-ı Bahariye eserinde bahsettiği haliyle, Kotor Körfezi kıyılarında yer alan Müslüman köyleri, bölgenin bu yıllarda Osmanlı Devleti hakimiyetinde olduğunu kanıtlat niteliktedir. Bu eserde körfezin batısında yer alan köylerin isimleri net olarak belirtilmemiş olsa da bu yerleşim alanlarının Hersek Nova'ya bağlı olduğu bilinmektedir[2].

Kitapta Piri Reis tarafından Hersek Nova'nın iki kale etrafından oluştuğu tasvir edilmektedir. Kentin aşağısı ve deniz tarafında ve yukarısı olan daha yüksek kesimlerinde yer alan bu iki kale günümüzde de varlığını sürdürmektedir.

Kent,16.yüzyılın ortalarında, Evliya Çelebi tarafından da birbirine güçlü bir etkileşim ve yönetim ağıyla bağlı bir yerleşim alanı olarak anlatılmıştır. Anlatılan bu iki kale; aşağı şehir ve yukarı şehir olarak isimlendirilmiştir. Aşağı şehrin daha eski bir yerleşim yeri olduğundan da yine aynı kaynakta ayrıca bahsedilmektedir. Bu iki kentten Evliya Çelebi "Novateyn" yani iki "Nova" olarak bahsetmektedir. Evliya çelebi aynı zamanda bu iki kent bölgesinde yer alan çeşitli yapılardan da eserinde bahsetmektedir. Bu kent bölgelerinin ilki yukarıda yer alan ve "İç Hisar" olarak adlandırılan yerdir. Diğeri ise kenti deniz tarafından girişinde yer alan ve denize oldukça yakın bir konumda inşa edilmiş Nova Kalesi'dir. Aşağıda yer alan bu kale yukarıdakinden daha büyüktür. Her iki yapıyı da kentin muhafızlar ve kale görevlileri hem kentin güvenliğini sağlamak hem de barınma amacıyla kullanmıştır[3].

[2] Piri Reis. "Söz konusu kalenin lodos tarafında Kastelnova (Kartal Nove) (Yeni hisar) kalesi vardır. Halkı müslümandır. Bu kaleden Kotor kalesi 20 mildir. Nova, deniz kenarında gündoğusuna karşı bir kaledir. Kalenin önünde gemiler yatar. Fakat karşısındaki Porto Dile Roze (Porto Dileduze) demir palamar ile yatılabilir bir yataktır."

[3] Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Haz. Seyit Ali Kahraman, k.6. c.1, s.268.

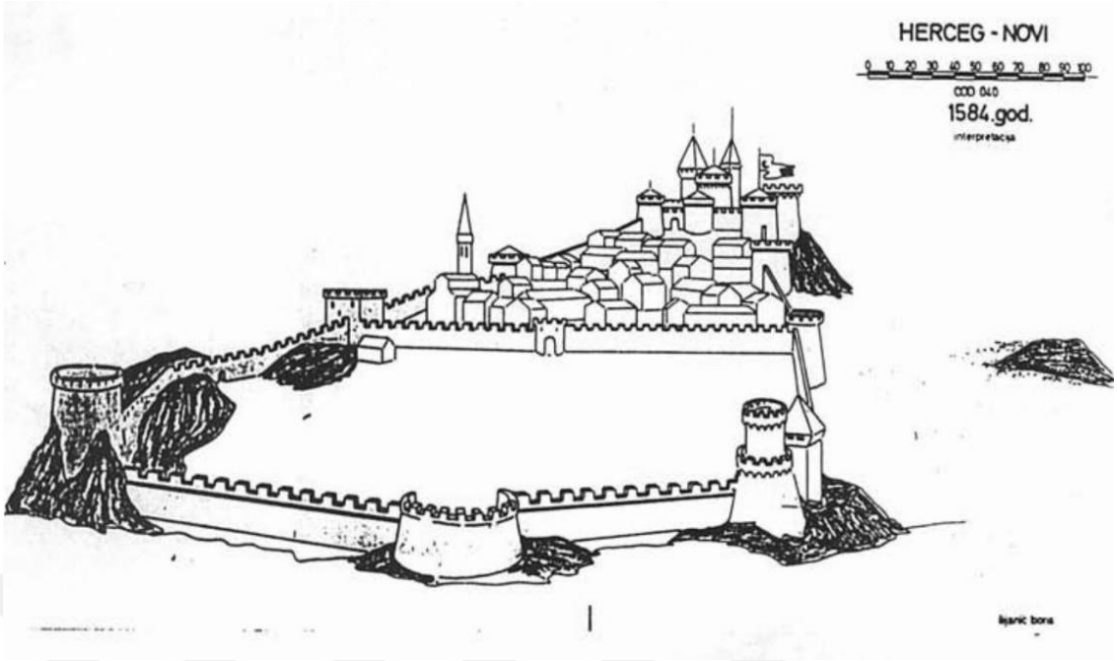

Şekil 3. 6. 1584 yılında Hersek Nova (İlijaniç, 1998, s. 106).

Bu kullanım döngüleri sürecinde, kale surları ve iç duvarları zaman zaman genişletilmiş, ekler almış ve hasar gören parçaları onarılarak yeniden kullanılmıştır. Bu onarımlar, Venedik ve İspanyollardan oluşan Hristyan ordularının tehdidi sebebiyle oldukça sık yapılmak zorunda kalmıştır[4].

Askeri tehditlerinin yanı sıra, kentin bulunduğu konumun depreme meyilli olması ve savunma duvarlarından bu durumdan dolayı sıkça yapısal çatlaklar oluşması da bu kalelerin sıkça onarılması için bir başka önemli sebep olarak karşımıza çıkmaktadır (İlijanic, 2015, s. 122).

[4] BOA.,A.DVNSMHM.D.,30-358.,H-18-02-985; Prizrin beyine hüküm: Hersek'e tabi Nova kalesinin tamiri için lazım olan üstad ve cerahorun gönderilmesi. BOA.,A.DVNSMHM.D.,6-1446.,H-20-12-972; Hersek beyinin ve kadılarının, Nova Kalesi'nin tamiri için yeteri kadar adam göndermeleri.

Şekil 3. 7. Kotor Kıyıları (Reis, 1526, s. 144).

Rosaccio'nun 1606 yılında yayınladığı gravürü incelendiğinde, yapılan çizimin 1500lü yılların ortalarına işaret ettiği gözlemlenmektedir. Bu çizimde, Piri Reis ve Evliya Çelebi'nin gravürlerinde bahsedilene benzer bir tutumla, Yukarı Şehir olarak nitelendirilen alanda yüksek bir kale yapısı nitelendirilmiştir. Rosaccio'nun çiziminde bu kale yapısının betimlemesinde kullanılan sembol, Peters'in 1595 yılında yayınlanan

gravüründe farklı olarak çizilmiştir. Peters'in gravüründe Hristiyan sembolü varken, Rosaccio'nun gravüründe islam sembolü görülmektedir (İlijanic, 2015, s. 169).

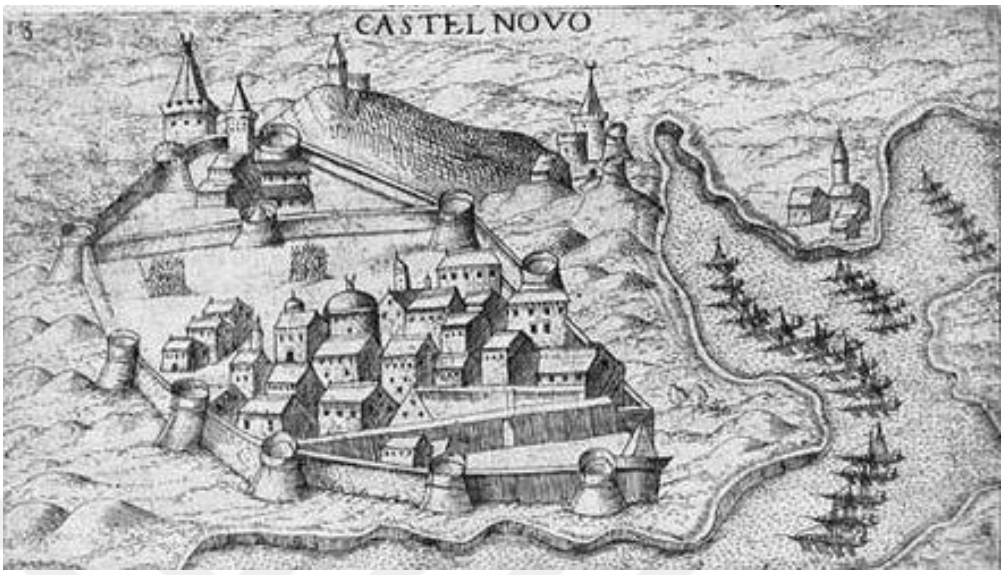

Şekil 3. 8. G. Rosaccio, Castel Novo, 1606 yılında Venedik'te yayınlanmış. Herceg Novi'nin 1538 öncesi dönemde Osmanlı yönetimi altında (İlijanic, 2015, s. 170).

Şekil 3. 9. J. Peters, Castel Novo 1595 yılında Venedik'te yayınlanmış (İlijanic, 2015, s. 170).

Bu iki gravür arasındaki bu fark, yukarıda yer alan bu kentin 1538 yılında kısa bir süreliğine İspanyol hakimiyeti altına olduğu, ancak sonrasında Osmanlı Devleti tarafından geri alındığını çıkarımın yapılmasını sağlamaktadır.

3.3.1. Aşağı Şehir

Hersek Nova'da bulunan iki kentsel yerleşiminden deniz kıyısı tarafında bulunan alan "Aşağı Şehir" olarak tanımlanmaktadır. Bu bölge Osmanlı Dönemi'nde de aynı isimle bilinmekte olup, bu alan surlarla çevirili ve bir tane iç kale ile deniz kıyısında iki tane savunma kalesinden oluşmaktadır. Denize sıfır konumlanmış olan iki savunma kalesinden biri Forte Mare, diğeri ise Mezaluna kalesidir. Kentin kuzey surlarında yer alan Kanlı Kalesi ise iç kale olarak bilinmektedir. Bu kale yapılarının arasında ise günümüzde yoğun konut birimlerinden oluşan ve aralarında kiliseler ile bu kiliseleri çevreleyen meydanlar bulunan yaşama birimleri yer almaktadır.

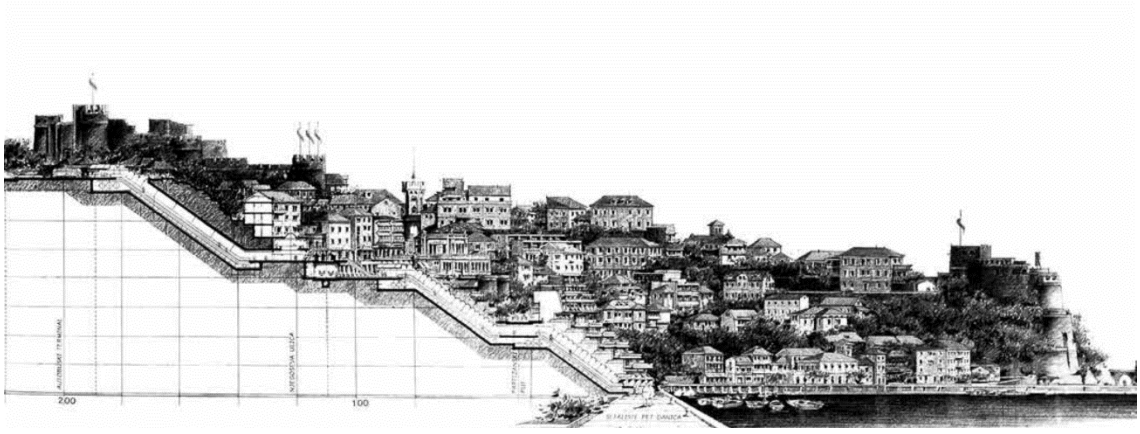

Şekil 3. 10. Hersek Nova, Aşağı şehir silüeti (Žarić, 2017).

Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde bu kalenin içinde birçok cami, mescid ve medreselerden bahsedildiği halde, bu yapılardan hiçbiri günümüzde varlığını koruyamamıştır[5]. Hersek Nova'nın, Osmanlı Dönemi'nden sonra ilk olarak Venedik'in sonra da Avusturya'nın eline geçmesiyle, bu alanda yer alan dini yapılar ve konutlar yok edilmiştir. Daha büyük ölçekli olarak kalelerin ve surların günümüze ulaşma sebebi

[5] Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Haz. Seyit Ali Kahraman, k.6. c.1, s.271

ise, bu yapıların bu savaşlar ve el değiştirmeler sürecinde savunma amacıyla kullanılmış olmasıdır (Hrabak, 1985, s. 70).

3.3.1.1. Forte Mare

Forte Mare, deniz seviyesinin altında bol miktarda bulunan su kaynakları ile dikey bir kaya üzerine inşa edilmiş olan Hersek Nova kentinin savunmasının temel çekirdeğini oluşturmakta ve kentin güney-batı tarafında yer almaktadır.

Savunma kalesi olarak inşa edildiği bilinen bu yapının yapım yılı kesin olarak bilinmemektedir. Yapıdan günümüze ulaşmış olan büyük kısmından yaklaşık olarak 1687 yılına kadar yapımının tamamlanmış olduğu ve Osmanlı Devleti yönetimi sırasında yapıldığı tahmin edilmektedir (Hrabak, 1985, s. 79).

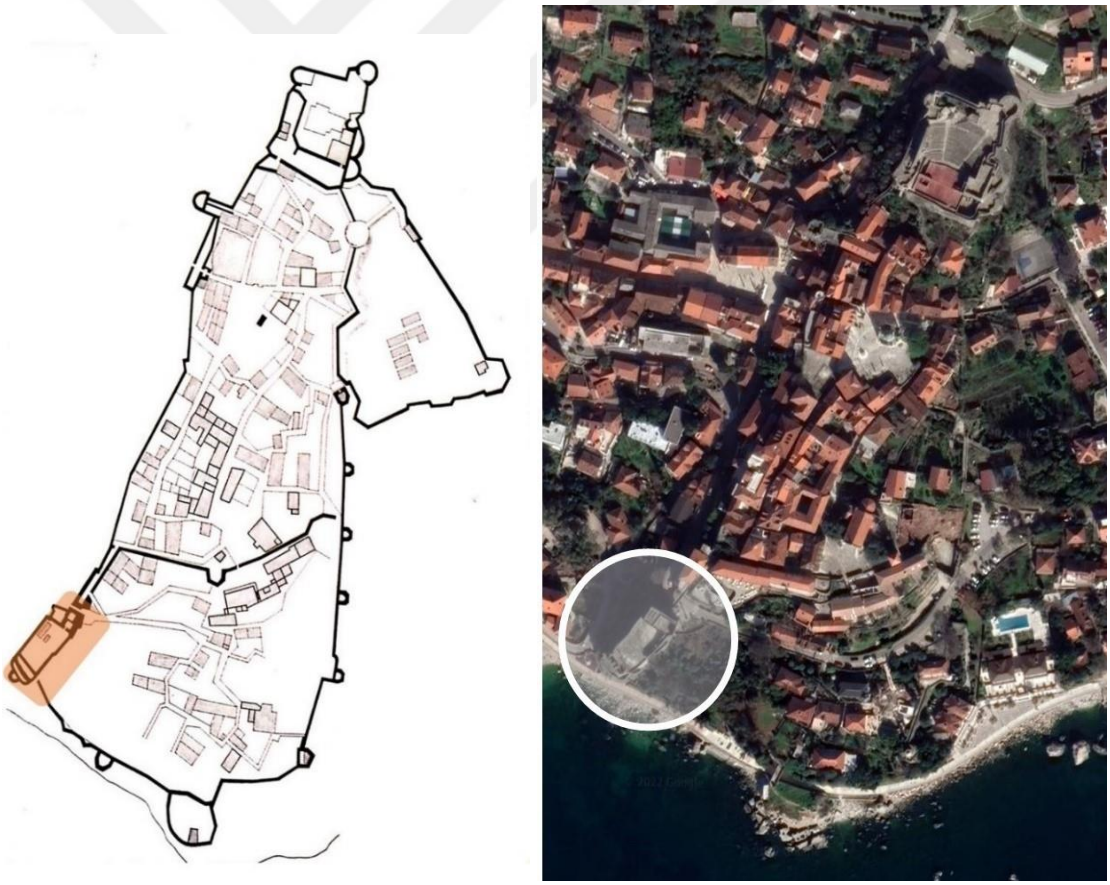

Şekil 3. 11. Forte Mare kent içinde konumu.

Kotor Körfezi'nin güneydoğu girişinden gelindiğinde, kentin görüş açısına giren ilk yapısı olmasıyla birlikte, aynı zamanda inşa edilen bu yapıdan bakışta tüm körfeze

hakim olunması, buraya savunma amaçlı bu yapının inşa edilmesini açıklar niteliktedir. Kentin güney giriş kapısına yakınlığıyla birlikte, bu kale yapısına aynı zamanda limandan da doğrudan ulaşılabilmektedir.

Forte Mare mimari açıdan incelendiğinde, kentin topografyası ile bir bütün oluşturacak şekilde inşa edildiği gözlemlenmektedir. Savunma işlevinin yanı sıra, topografyayı oluşturan ana kayalardan biri üzerinden yükselerek kentin deniz seviyesi ile üst kotları arasında bir bağlantı ve geçiş noktası oluşturmaktadır.

Forte Mare, bu kot farklılıklarını birbirine bağlayan bir yapı olarak kentin önemli bir parçasıydı. Ancak, yapının günümüzde mevcut olan hali incelendiğinde, bu savunma yapısı ile kent arasında geçen demiryolu bu alandaki bağlantı aksının kesildiği gözlemlenmektedir.

Diğer bir yandan da, Forte Mare'nin bir kaya parçası üzerine inşa edilmesi, yoğun depremlerin yaşandığı bu bölgede, yapının günümüze ulaşan izlerden biri olmasında önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

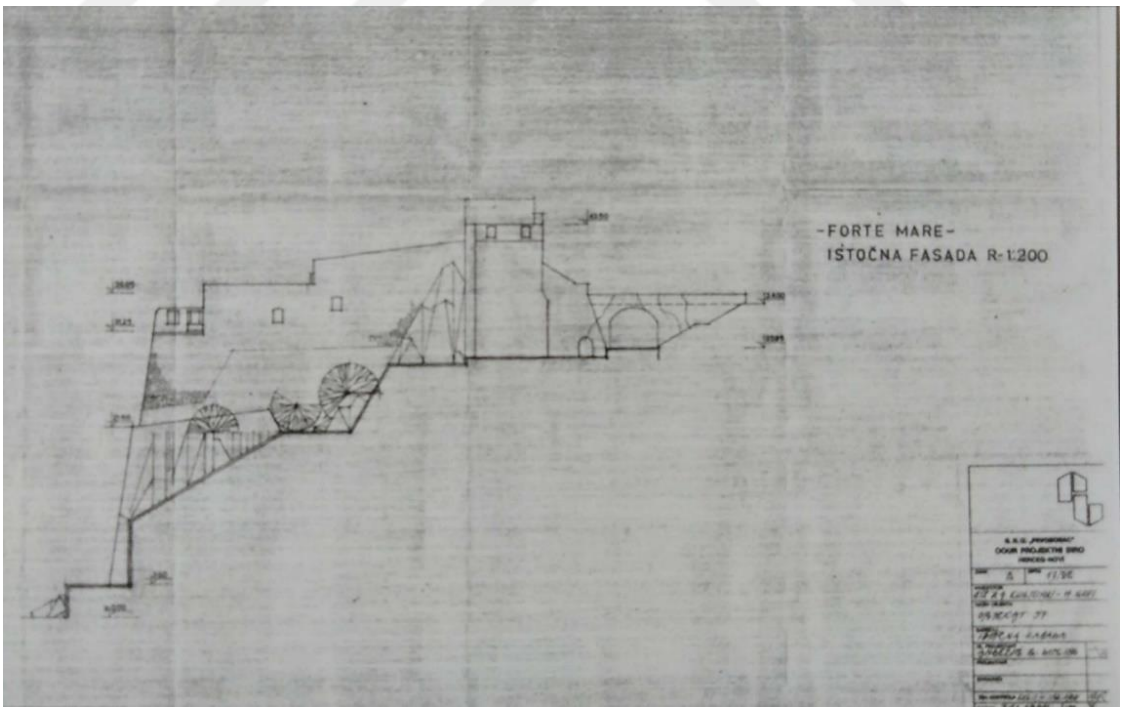

Şekil 3. 12. Forte Mare doğu cephesi (İlijanic, 2015, s. 345).

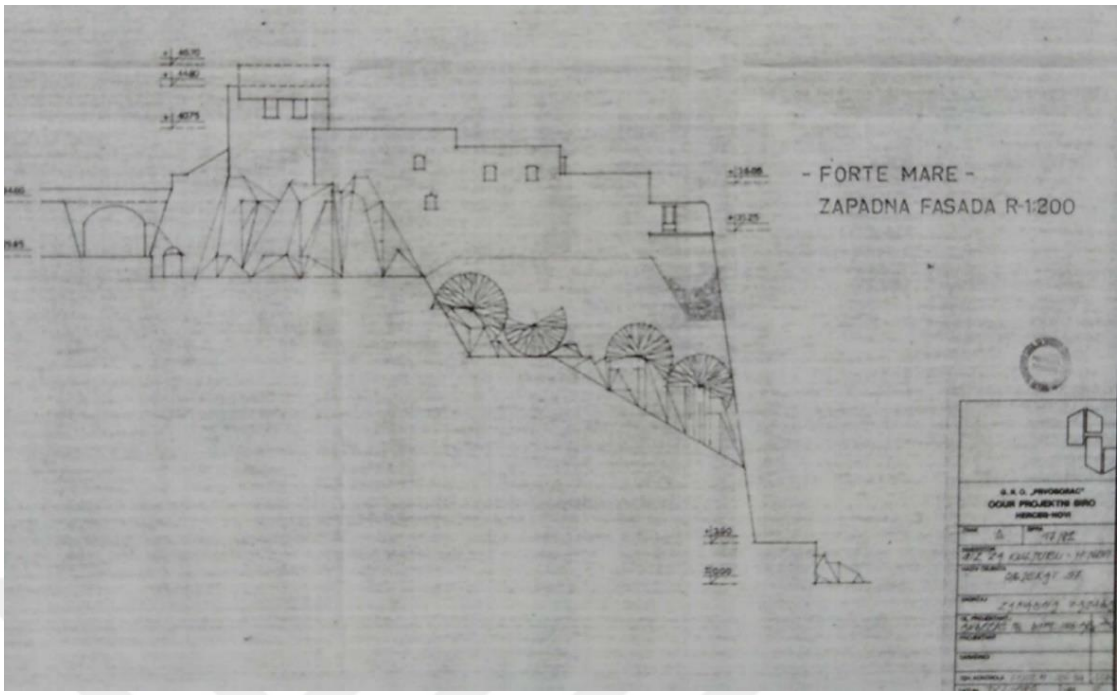

Şekil 3. 13. Forte Mare batı cephesi (İlijanic, 2015, s. 345).

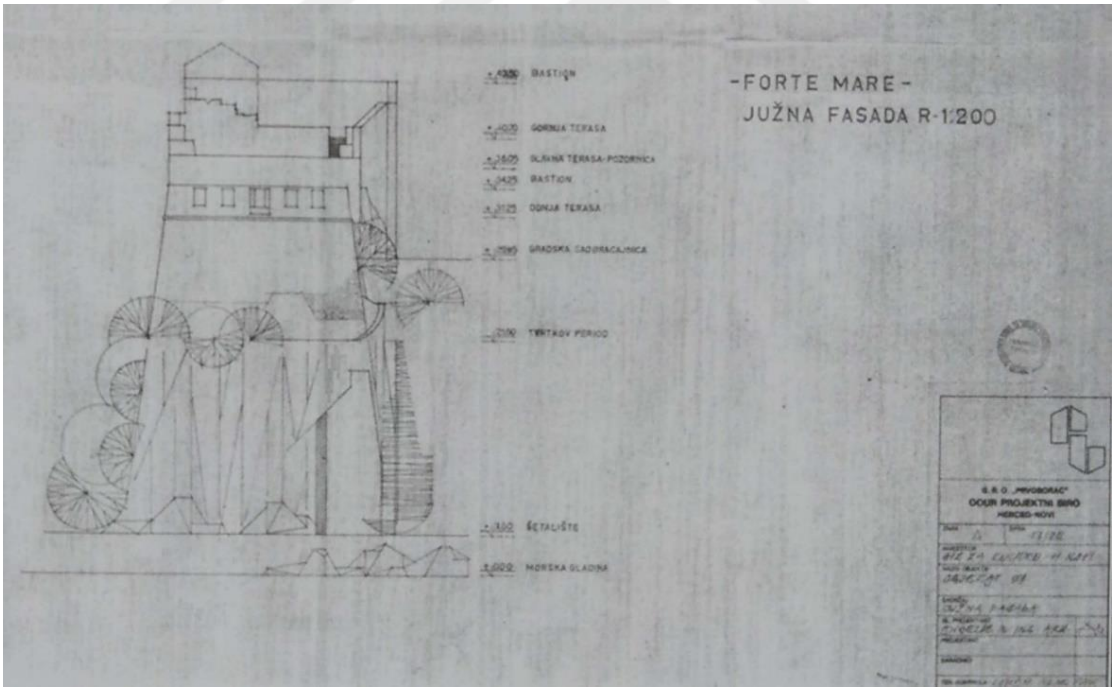

Şekil 3. 14. Forte Mare güney cephesi (İlijanic, 2015, s. 346).

Kaleden kente bağlantı yolu, taş bir yaya köprüsü ile sağlanmaktadır. Yapının orijinal halinde var olan bu köprünün, 1833 yılında alana eklemlenen bir yol aksı ile

kesilmesiyle birlikte yapı da kesilmiş ve biçimsel olarak şekil değiştirmiştir (Lalošević, 2006, s. 120).

Şekil 3. 15.Forte Mare'yi kent ile bağlayan köprü (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020).

Kale genel görünümü itibariyle, etrafı parapetlerle çevrili düz bir alana sahiptir. Bu tonozlu mekanların altında ise dehlizlerin ve yer altı geçitlerin yer aldığı mekanlar bulunmaktadır (Şekil 2.12.). Bu dehliz ve geçitler öncelikli olarak liman ile kenti birbirine bağlamaktadır. Ancak dışarıdan bakınca hemen fark edilmeyen bu alanlar aynı zamanda bir savunma yapısı olarak inşa edilen bu kale için önemli yapısal özelliklerdir.

Bu kale yapısı yalnızca kent ile değil savunma surlarının diğer parçalarıyla da bir bütün halinde çalışmaktadır. Bu bağlantı yolları da günümüzde mevcudiyetini korumaktadır.

Kale, 1979 depreminden sonra restore edilmiştir (İlijanic, 2015). Günümüzde Kale açık sinema olarak kullanılmaktadır.

Şekil 3. 16. Forte Mare Kalesinde yer altı geçişler (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020).

Şekil 3. 17.Forte Mare Kalesi Güney-Batı cephesi (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020).

Şekil 3. 18. Forte Mare Kalesi Güney Cephesinde detaylar (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020).

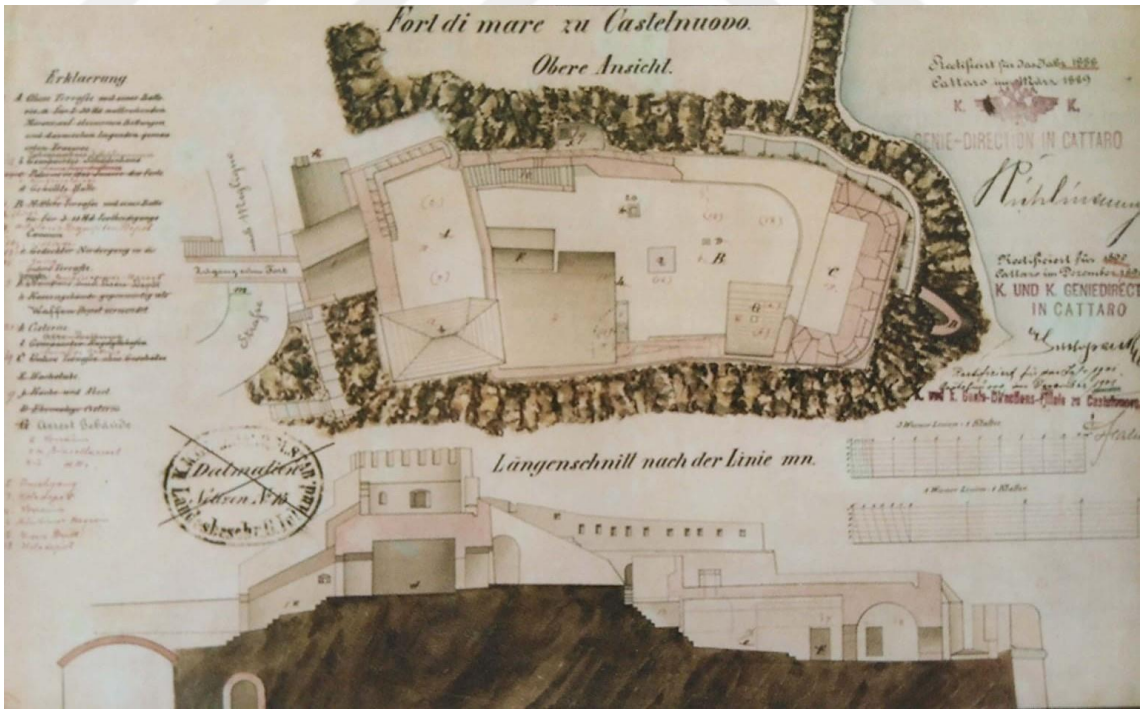

Şekil 3. 19. Forte Mare Kalesi plan, Hersek Nova 1888. (Devlet arşivleri Herseg Nova, kopya Krigs Archiv Wiena (KAW).

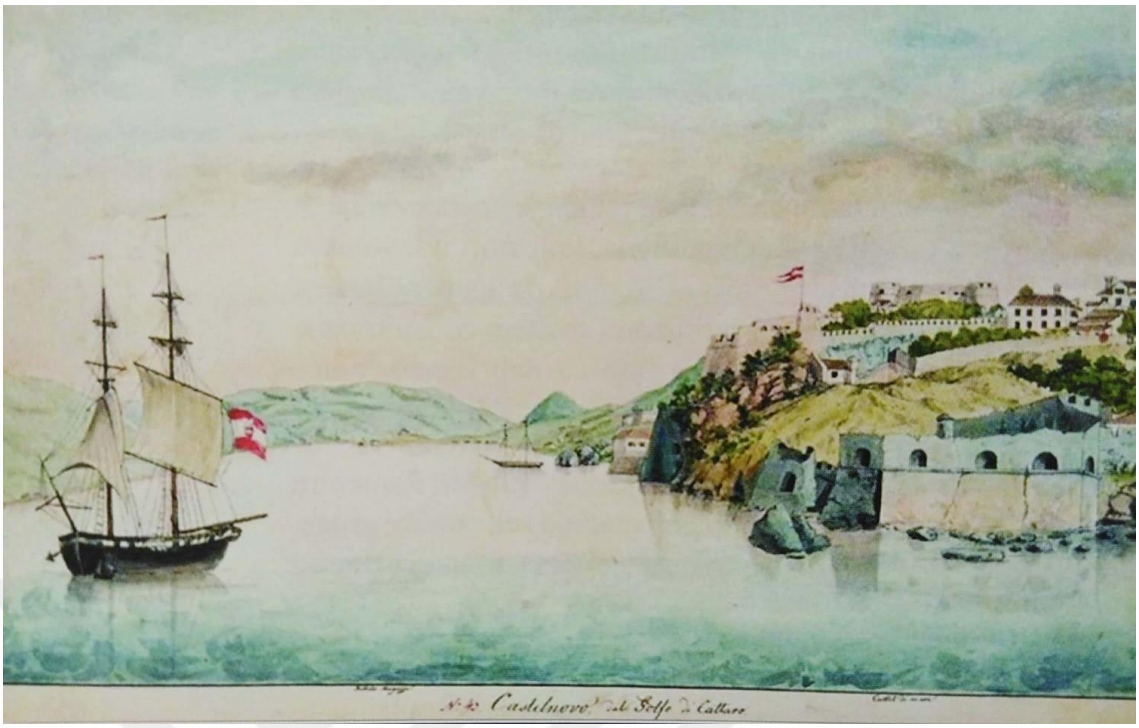

Şekil 3. 20. Fedor Karascay suluboya Herseg Nova 1837 (İlijanic, 2015, s. 354).

3.3.1.2. Kanlı Kale

Kanlı Kale, Hersek Nova kentinin kentsel çekirdeğidir. Kalenin düzenli bir morfolojiye sahip olan kuzeybatı kısmı, Osmanlıların idareyi devraldığı 1482'den önce inşa edilmiştir. Bu sur yapısının bir kompleks olarak inşası, yaklaşık olarak 1687 yılına kadar geçen süreçteki Osmanlı yönetimi sırasında oluşturulmuştur. 1571 yılında, Venedik donanmasının kuşatması altında bulunan kentte, kulenin kuzey kesiminde bir patlama yaşanmış ve bu nedenle kuzey surları tahrip edilmiştir. Kompleks daha sonradan kısmen onarılmış, ancak savunma işlevi üzerindeki önemini kaybetmiştir. Bu sebeple kentin temel savunma sistemi Yukarı Şehir'e kaydırılarak, kentsel organizasyon ağı yeniden düzenlenmiştir (Lalošević, 2006, s. 128).

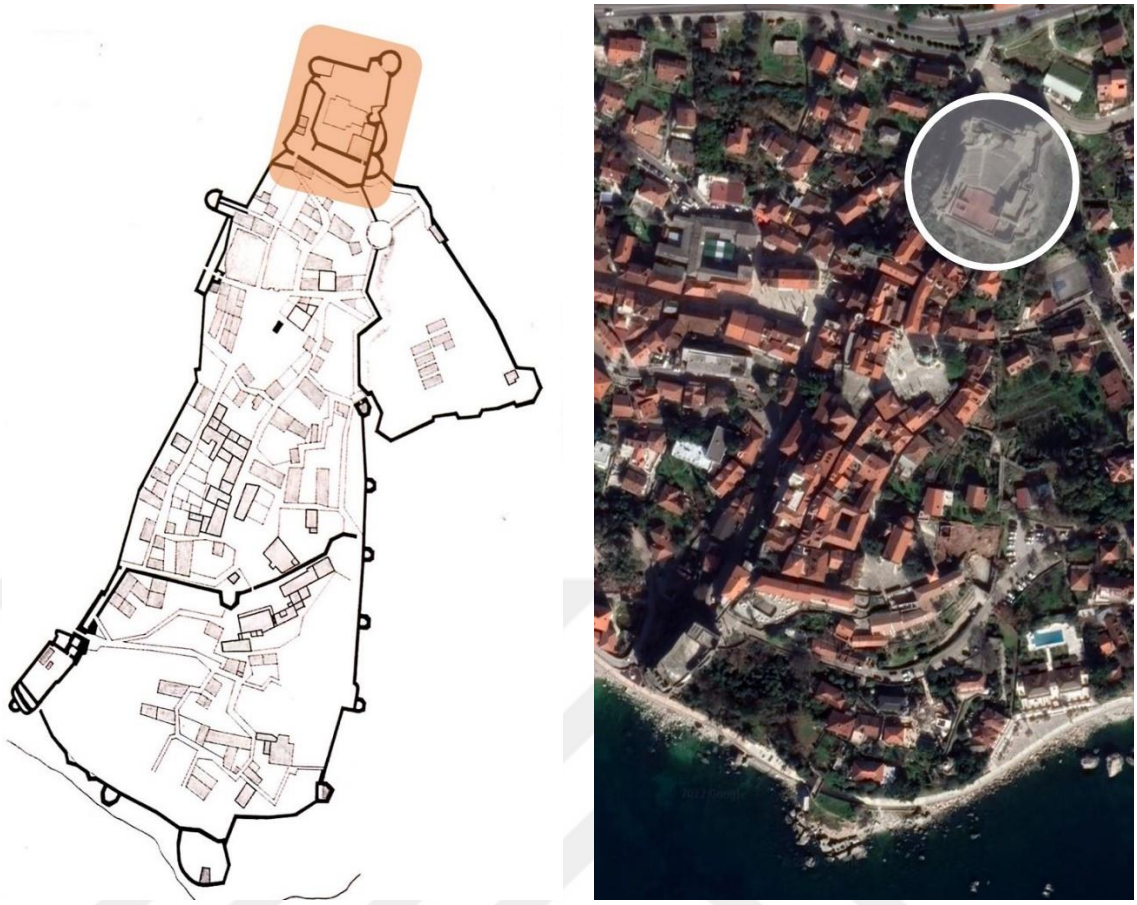

Şekil 3. 21. Kanlı Kale'nin kent içinde konumu.

Bu değişimden sonra öne çıkan iki savunma noktası olan Yukarı Şehir ve Forte Mare arasında yer alan Kanlı Kalesi önemini yitirmiş ve Avusturya-Macaristan yönetimi sırasında terk edilerek içerisinde yerleşim birimleri olarak kullanılan mekanlar oluşturulmuştur (İlijaniç, 2014, s. 141).

Kanlı Kale, dikdörtgen şeklinde, köşelerde dört burç ile korunan kaledir. Ana giriş, bir İç Kale olması sebebiyle kentin içerisinden gelen güney aksından, dar merdivenler ve tonozlu bir geçitle sağlanmaktadır. Surların kuzey kısmının yıkılmasından sonra, bu taraftan da ayrı giriş açılmış ve günümüzde belirlenen işleve yönelik olarak alan yeniden düzenlenmiştir (Hrabak, 1985, s. 132).

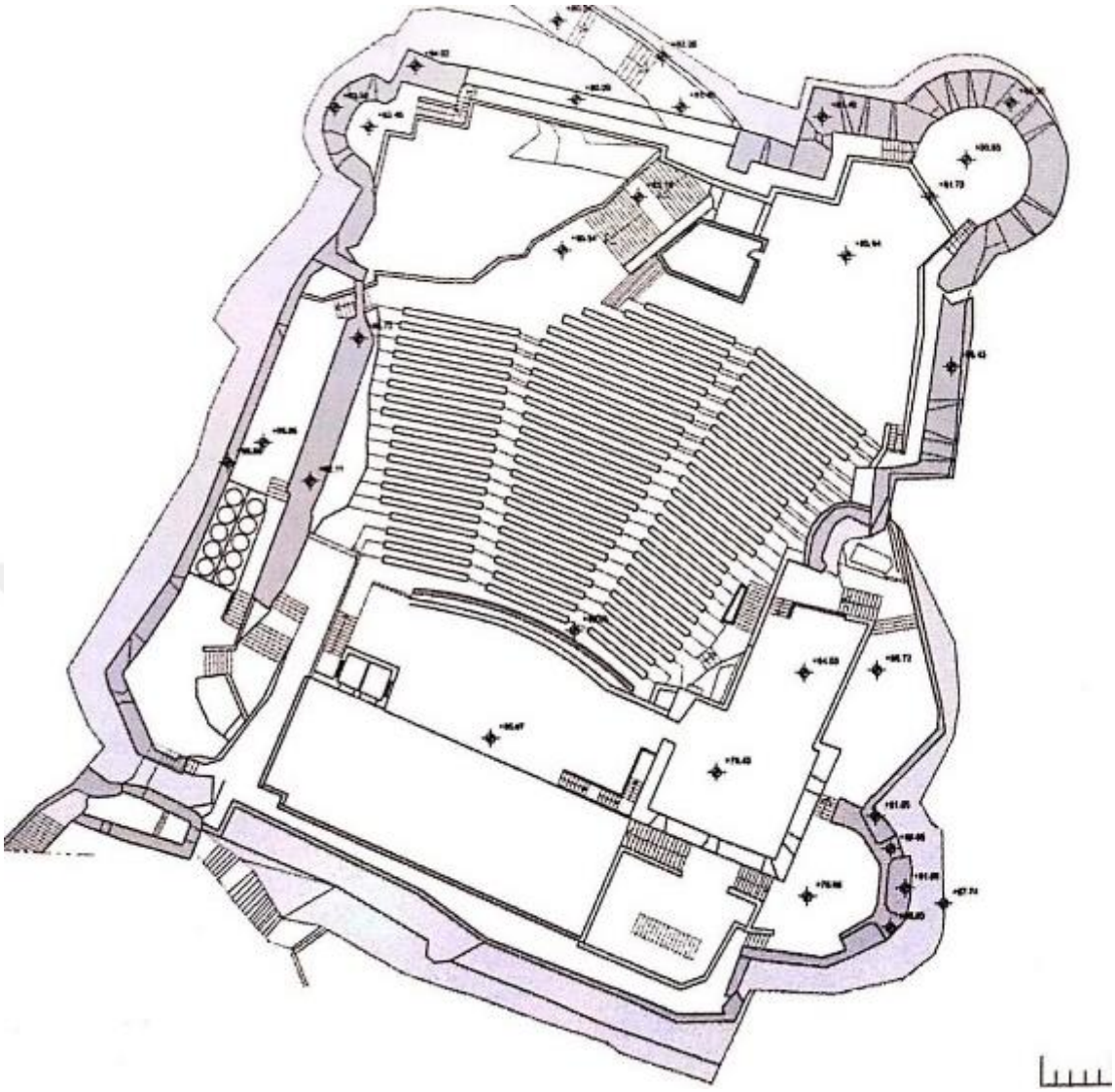

Şekil 3. 22. Kanlı Kale plan (İlijanic, 2015, s. 326).

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1960'lara kadar bu haliyle bir yerleşim olarak statüsünü korunmuştur. 1979 depreminin ardından Kanlı Kale, Karadağ Kültür Anıtlarını Koruma Enstitüsü'nün koruma koşullarına ve onaylı projelerine göre restore edilmiştir. Bu restorasyondan sonra kale yeniden işlevlendirilerek, günümüzde bir yaz sahnesine olarak kullanılmaktadır. Kompleks içi işlevsel olarak iki bölüme ayrılmıştır. Bunlardan biri, yarım daire biçimli bir oditoryum ve diğeri ise altında işlevsel açıdan destekleyici mekanların açıldığı bir sahnedir (Lalošević, 2014, s. 69).

Şekil 3. 23. Kanlı Kale 1910 yılında (İlijanic, 2015, s. 332).

Şekil 3. 24. Kanlı Kale 1937 yılında (İlijanic, 2015, s. 333).

Şekil 3. 25. Kanlı Kale 1984 yılında (İlijanic, 2015, s. 335).

Şekil 3. 26. Kanlı Kale 1984 yılında restorasyon çalışmaları sırasında (İlijanic, 2015, s. 335).

Şekil 3. 27. Kanlı Kale 1990 yılında (İlijanic, 2015, s. 334).

Kuzeybatı kulesi, surun en yüksek kısmı olup, üzerinde çeşitli dönemlere ait inşaat izleri görülebilmektedir. Bu izlerin görülebiliyor olması, farklı yapım teknikleri ve malzemelerinin verdiği ipuçlarının okunmasını kolaylaştırması bakımından önemli bir kanıt niteliğindedir (Şekil.3.29).

Şekil 3. 28. Kanlı Kale (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020).

Şekil 3. 29. Kanlı Kale'nin Kuzey-Batı Surları (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020).

Arkeolojik araştırmalar, Kanlı Kale'nin surların en eski kısmını oluşturduğunu ve kentin temeli olduğunu ortaya koymaktadır. Kuzeydoğu kulesi, toplar için açıklıkları olan yuvarlak bir tabana ve bir yeraltı, ilk sarnıç ve deponun bulunduğu farklı bölümlere sahiptir. Doğu surları, bu kuleden önemli bir tamir edilmiş çatlakla (dilatasyon) ayrılmıştır ve bu yapıda da farklı dönemlere ait inşaat izleri görülebilmektedir. Kanlı Kale'nin doğu suruna bitişik olan güneydoğu kulesi, bu noktadan kente girişi koruyan kule olup, kalenin kuzey tarafında ise Osmanlı Dönemi'nde zindan olarak kullanılan eski bir sarnıç bulunmaktadır (İlijanic, 2015, s. 322).

Şekil 3. 30. Kanlı Kale'nin Batı surları (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020).

Tüm bu bilgiler ışığında, bir kültürel değer varlığı olarak Kanlı Kale, günümüzde bitki örtüsü ve yabani otlarla sarılmış ve nispeten bakımsız bir durumda olduğu söylenilebilmektedir. Kuzeyde restorasyonu yapılarak yenilenen sur ile yapının eski parçalarının temas ettiği noktalarda dikey çatlaklar ve doğal dilatasyonlar bulunmaktadır. Batı surunun taş duvarı, temellerine baskı yapan erozyon nedeniyle çöküntüye uğramakta olup, günümüzde yıkılma tehlikesi ile karşı karşıya kalmış bir durumdadır (Şekil 3.30).

3.3.1.3. Eski Kale (Mezaluna)

Mezaluna[6] kıyıda önemli bir noktada yer alan ve Hersek Nova şehrinin güney savunma duvarının ana sur bölümünü oluşturan önemli bir yapıdır. Kalenin bulunduğu alanda, Orta Çağ'da inşa edildiği bilinen eski bir savunma duvarı bulunmakta olup, Mezaluna bu duvarın etrafında genişletilmiş bir çemberde inşa edilmiştir. İç kısımda kalan eski duvarın kalıntılarının bir kısmı günümüzde de varlığını korumaktadır.

[6] İtalyanca-yarım ay.

Taştan yapılmış kale hilal şeklindedir ve yapının iç kısmı çevreleyen alanda kemerli boşluklar bulunmaktadır. Bu taş kale, özgün görünümünde ahşaptan yapılmış bir asma kata sahip idi. Kale, Venedik yönetimi sırasında yeniden yapılanma geçirmiş ve yapıyı güçlendirmek ve kalenin topçu hareketine karşı direncini artırmak amacıyla kemerli boşlukların içi toprakla doldurulmuştur. Ancak bu doldurma işlemi, orijinal yapının statik dengesini bozmuş ve yapı kısa sürede dökme malzemenin iç basınçlarının yanı sıra deniz dalgalarının ve sismik şokların etkisi nedeniyle çatlamıştır (Tomanović, 1982).

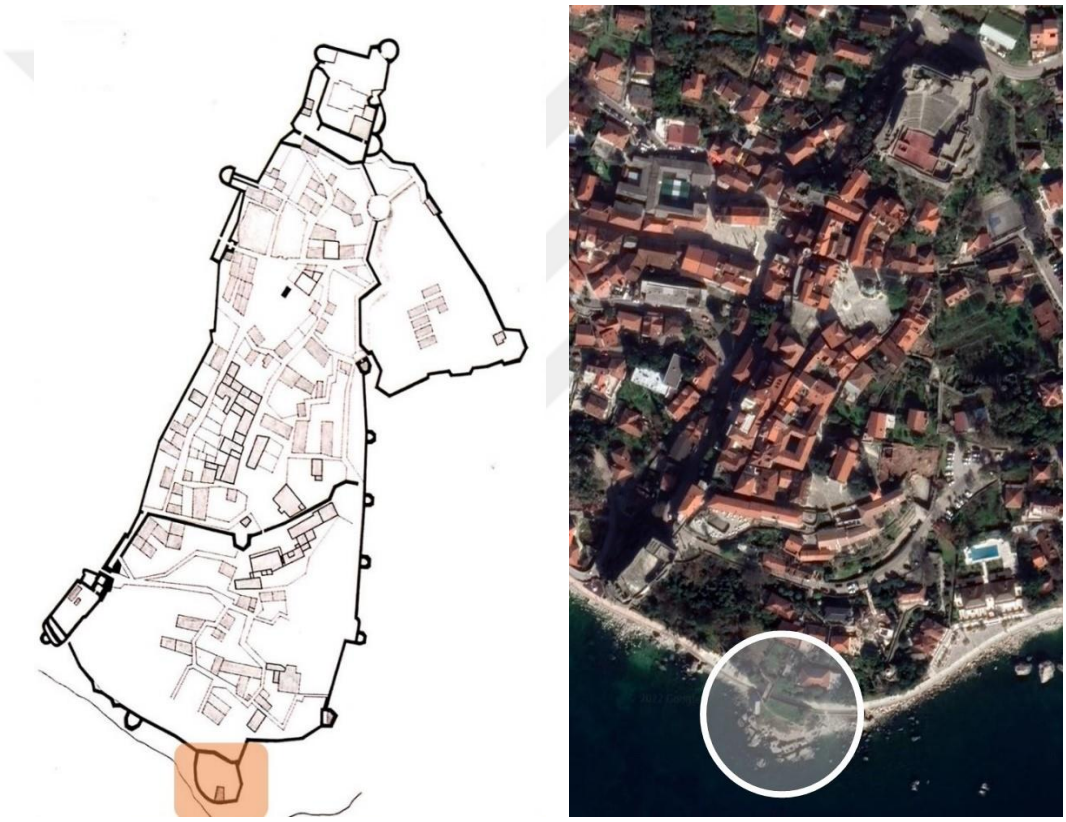

Şekil 3. 31. Mezaluna kent içinde konumu.

Avusturya-Macaristan yönetimi sırasında kent ile kentin güney sur duvarların arasına konumlanan demiryolunun inşası ile bu yapının da savunma karakteri kaybolmuştur. Bu durum, demiryolu güzergahını Mezaluna'yı kentten ayırmasından kaynaklanmaktadır. 1979 depremi sırasında Mezaluna'nın güney kısmı denize doğru çökmüş ve bu çökmenin yarattığı fiziksel tahribat birkaç yıl sonra güneydoğu kısmının deniz tarafından aşındırılması nedeniyle artmıştır (Fisković, 2004, s. 125).

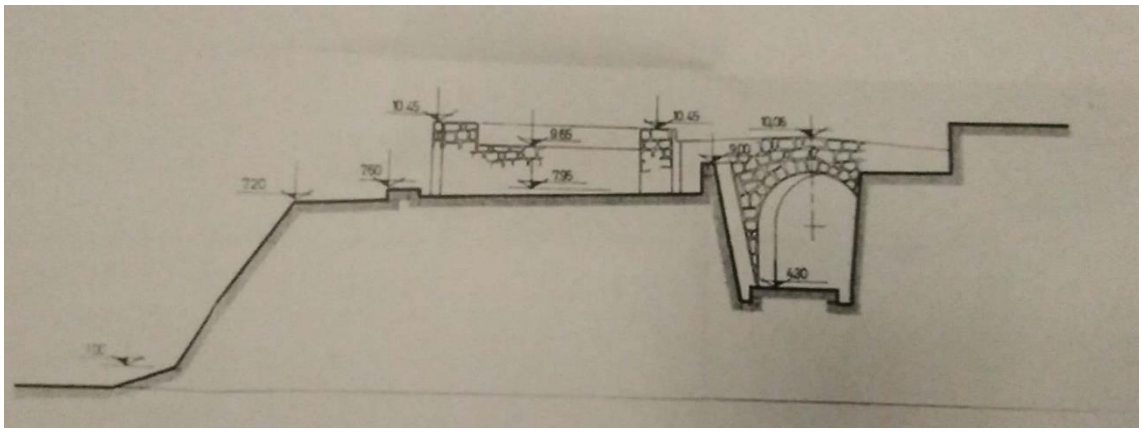

Şekil 3. 32. Mezaluna kesit (İlijanic, 2015, s. 352).

Şekil 3. 33. Mezaluna 1934 (İlijanic, 2015, s. 354).

Şekil 3. 34. Mezaluna 1974 (İlijanic, 2015, s. 356).

Şekil 3. 35. Mezaluna 1980 (İlijanic, 2015, s. 356).

Şekil 3. 36. Mezaluna 2020 (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020).

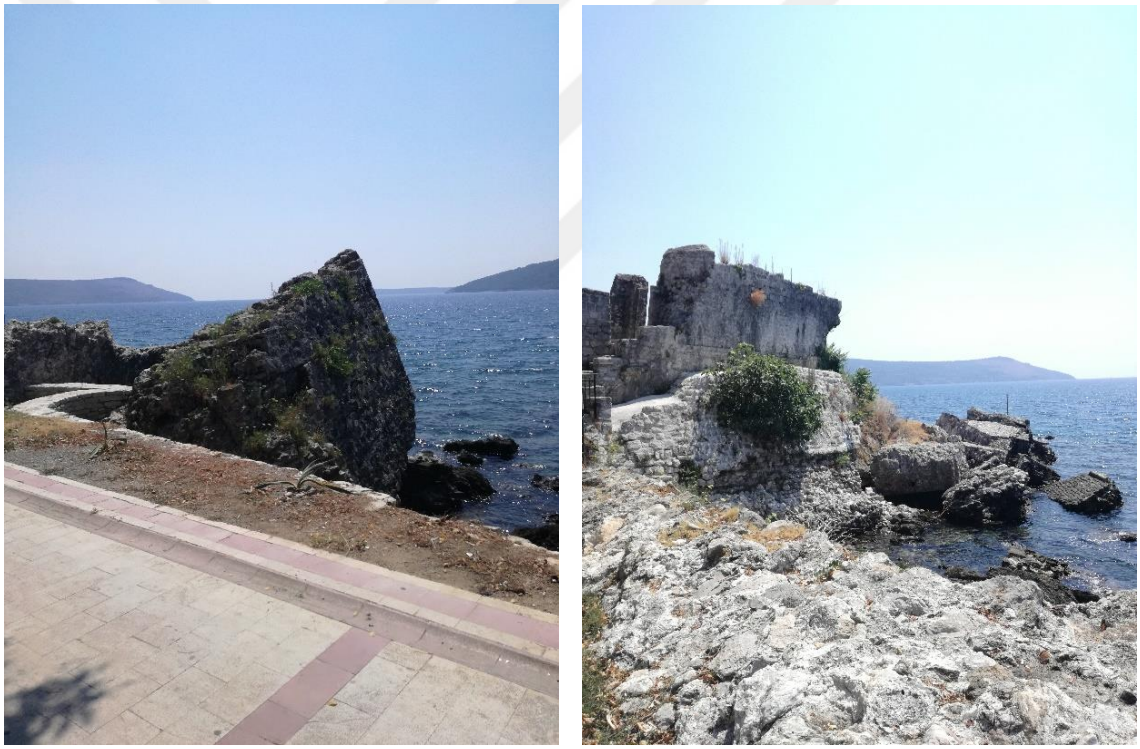

Şekil 3. 37.Mezaluna 2020 yılında (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020).

Günümüzde, yapının mevcut kalıntıları denizin içine devrilmiş bir şekilde varlığını sürdürmektedir. Taş duvar bölümleri, bloklar ve orijinal haliyle duran daha küçük bir bölüm olarak doğu kısmında ayaktadır. Kale, demiryolunun çalışmaları sırasında taş malzemesinden inşa edilen üst geçit ile kentin geri kalanına bağlanmaktadır (Şekil 3.37).

3.3.1.4. Saat Kulesi

Karadağ sınırları içerisinde Osmanlı döneminde yapılmış olan beş saat kulesi vardır. Onlardan biri de Hersek Nova'da bulunmaktadır. Eski dönemlerdi kentlerde saat kulelerinin varlığı yalnızca bir mimari eser olarak nitelendirilmemekte olup önemli bir statünün varlığını da temsil etmektedir (Alihodžić, 2009, s. 18).

Şekil 3. 38. Saat Kulesi kent içinde konumu.

Hersek Nova'nın batı tarafında kalan kent duvarlarında inşaa edilmiş giriş kapısının üzerine sekizgen bir saat kulesinin yapıldığı tarih kesin olarak tespit edilememiştir. Kale mimarisinin önde gelen araştırmacılarından M. Kovačević'e göre batı ve doğudaki şehir kapıları Osmanlı döneminden kalmadır (Mijović Kovačević, 1975, s. 150). Mimari analiz ve tarihsel kaynakların incelenmesi sonucunda, kentin saat kulesinin iki temel aşamada inşa edildiğine dikkat çekmektedir. İlk aşama, batı şehir kapısı ile bir bütün oluşturan savunma kulesi, batı duvarının bir parçası olup ikinci

aşamada bu kule sekizgen formlu Saat Kulesine dönüşmektedir. Günümüzde alanda var olan bilgilendirme tabelasına göre, bu yapının 1856 yılında Avusturya yönetimi sırasında kalenin batı kapısı üzerine inşa edilmiş olan bir Saat kulesi olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 3.39).

Saat Kulesinin doğu cephesinde Osmanlı döneminden kalan korunmuş bir kitabe yer almaktadır. Bu kitabenin tercümesi bu şekildedir:

"Bu güçlü kaleyi, Sultan Mahmud'un emriyle Mustafa Ağa tarafından yapılmıştır 1078" (Čubrović, 2009, s. 50)

Şekil 3. 39. Saat kulesinin doğu cephesinde bulunan kitabe (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020).

Kitabenin, üzerinde yer alan tarihe göre dönemin padişahı Sultan Mehmed IV tarafından yaptırıldığı düşünülmektedir (1648-1687). Aynı zamanda kitabeye bakıldığında, bu tarih Hersek Nova'da büyük bir depremin meydana geldiği yılı ifade etmektedir (Novak, 1972, s. 49). Söz konusu yapının, surların batı yakasında meydana gelen depremin neden olduğu tahribattan sonra yeniden inşa edilmesine atıfta bulunduğu düşünülmektedir. Avusturyalı Albay Fedor Karascay'ın 1837'de Boka'daki görevi sırasında yaptığı suluboya çiziminden referansla kentin girişinin önündeki geniş meydandan şehir surlarının görüntüsünü gözlemlenmektedir. Resimde, Kanlı Kule'nin

bir kısmı ve savunma kulesinin eteğinde bulunarak kente girişi sağlayan iki pencereli bir şekilde sur duvarının üzerinde yükselen kiremit çatısıyla örtülmüş olan bir kule temsil edilmektedir (Alihodžić, 2009, s. 18).

Fedor Karachay'ın çizimi, sekizgen saat kulesinin yapımından 19 yıl önce oluşturulmuştur (Şekil 3.40.) Önceki kule görünümüne ilişkin bu çizimden elde edilen veriler, Hersek Nova'nın Tarihi Arşivi'nde bulunan belgelerle de eşleşmektedir. Bu belgelerde 1856 yılında, Saat Kulesi'nin yapılabilmesi amacıyla kentin batı girişinde bulunan kapının üzerindeki küçük kulenin yıkılması için onay istendiği bilgisi de ayrıca yer almaktadır (Čubrović, 2009, s. 55).

1979'da meydana gelen büyük bir depremin etkisiyle oldukça fazla hasar alan Saat Kulesi, 2007 yılında restore edilmiştir. Osmanlı Dönemi'ndeki aslına oldukça uygun bir şekilde restore edilen yapıda, statik sağlamlığın arttırılması amacıyla kulenin altında yer alan kemerin üst açıklığı taş malzeme ile doldurularak kapatılmıştır (Alihodžić, 2009, s. 18). Yapı günümüzde eski kentin bir sembolü olarak varlığını sürdürmektedir (Şekil 3.42.).

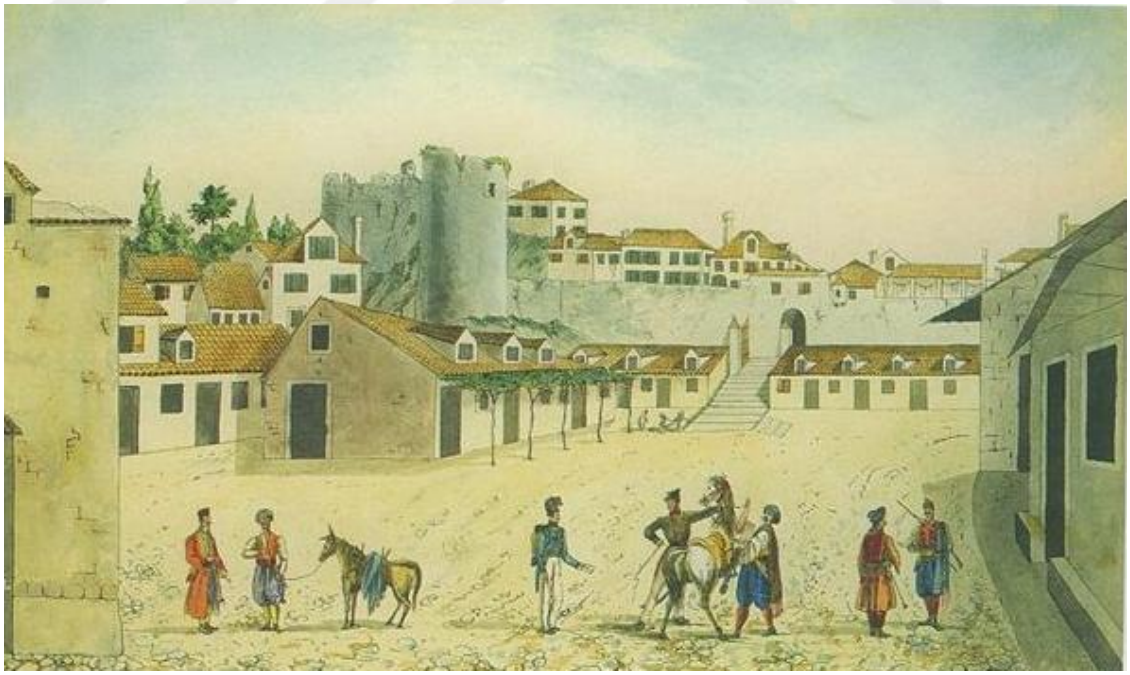

Şekil 3. 40. Fedor Karachay suluboya Hersek Nova meydanı 1837 (Čubrović, 2009, s. 55).

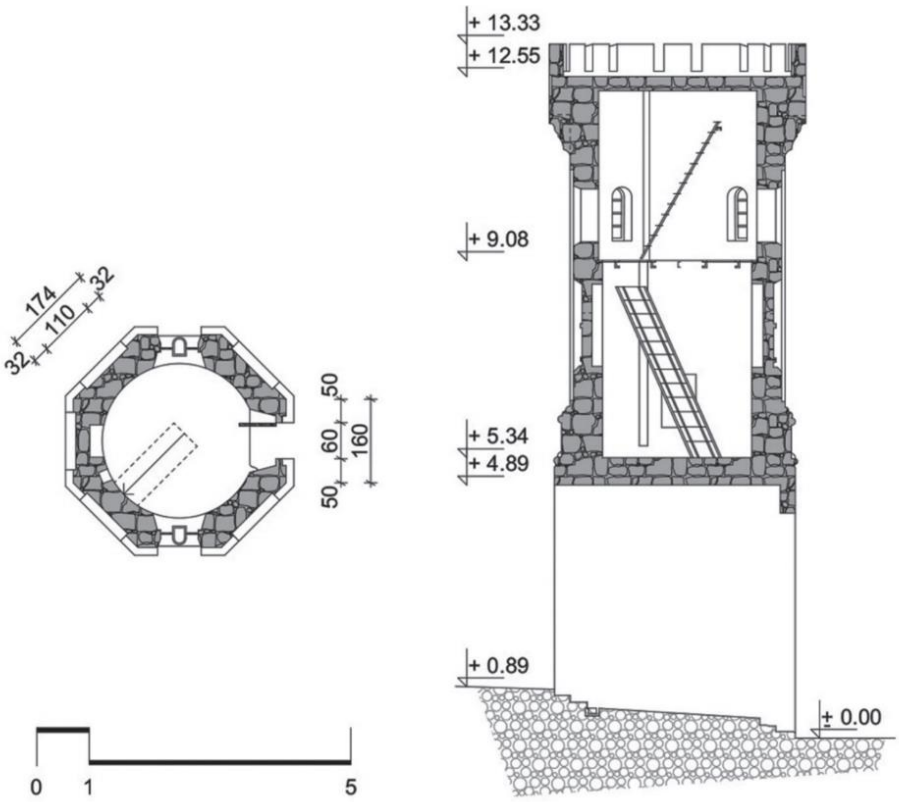

Şekil 3. 41. Saat Kulesi plan ve kesit (Alihodžić, 2009, s. 20).

Şekil 3. 42. Saat Kulesi doğu ve batı cephesi (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020).

3.3.2. Yukarı Şehir

Hersek Nova'nın yukarısındaki Bayer Tepesi'nde yer alan ve Kotor Körfezi'nin girişinden bakıldığında kentin sembollerinden biri olarak görülen Spanyola Kalesi, yaklaşık olarak deniz seviyesinden 170 m yükseklikte bulunmaktadır. Kalenin bulunduğu konumdan aşağıya bakıldığında geniş bir panoramaya hâkim olmak mümkündür. Bu nedenle de, bu kale, kentin tarihi boyunca önemli bir savunma işlevi üstlenmiştir (Fisković, 2004).

Şekil 3. 43. Spanyola(Yükarı Şehir) ve Aşağı Şehir arasındaki konum ve mekansal ilişki (Ilijanić, 2012, s. 26).

Kale, köşelerinde dört adet çıkıntılı dairesel burç bulunan masif duvarlarla çevrilidir. Kaleye ana giriş doğu cephesindeki duvardan sağlanırken, güney tarafı Venedik egemenliği sırasında denize doğru bir dış katman eklenerek genişletilmiştir.

Kalenin adı, yerel halk tarafından Spanyola olarak adlandırılmış olsa da arşivlerde taranan tarihi belgelerde bu isim Yukarı Şehir olarak geçmektedir (Lalošević, 2006, s. 139).

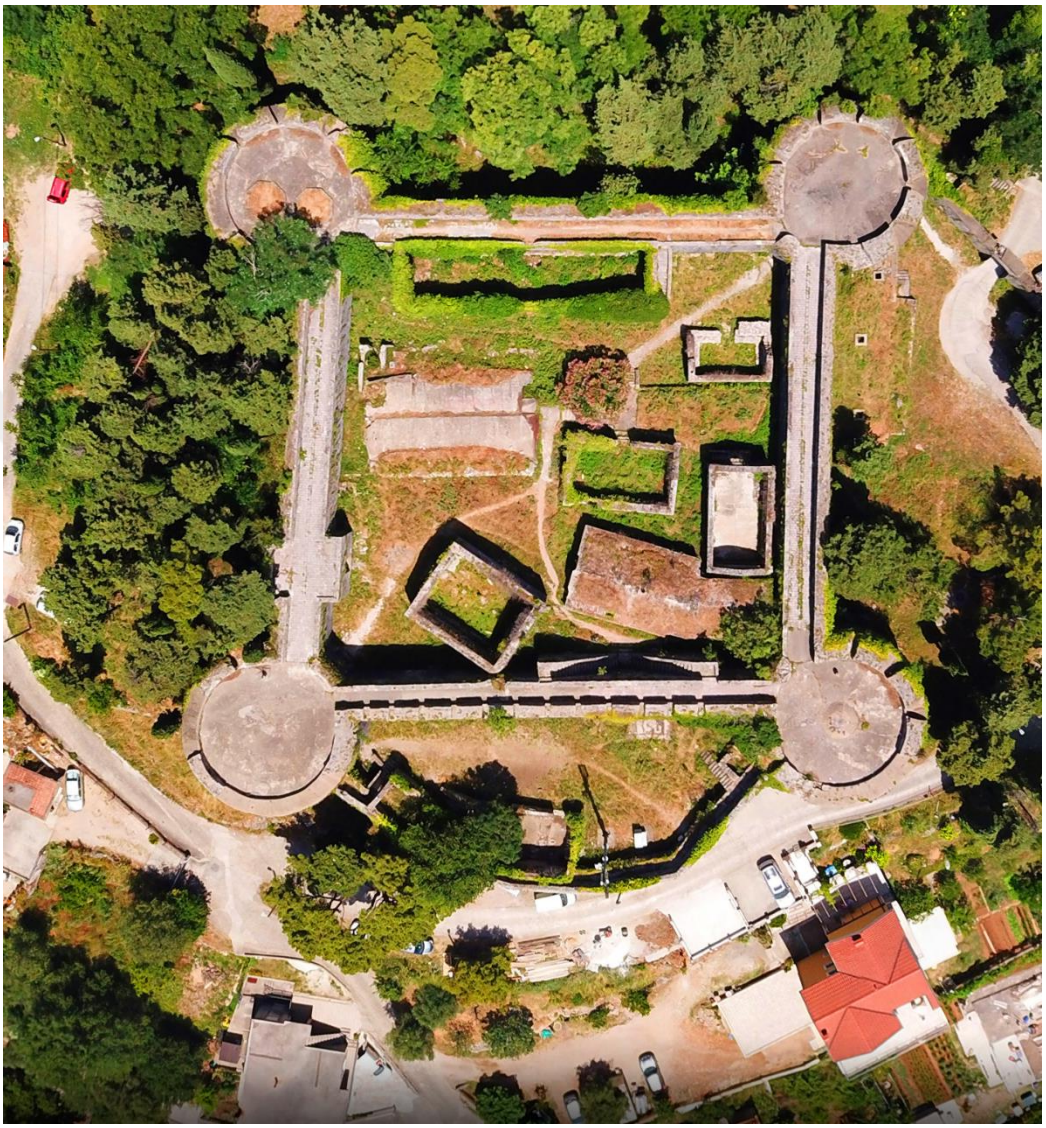

Şekil 3. 44.Yükarı Şehir, Spanyola Kalesi.

Camocio ve Rossacio'nun garvürlerinde Hersek Nova'nın üstünde yer alan küçük bir kule dikkat çekmektedir. Aynı zamanda 1595 yılında yayınlanan, fakat 1538 yılları temsil eden Barents'in gravüründe aynı yerde dikdörtgen şeklinde yer alan kule görülmektedir.

Spanyola adıyla bilinen bu kalenin kimin tarafından inşa edildiğine dair kesin bir kanıt yoktur. Günümüze ulaşan gravürler ve zaman içerisinde meydana gelen savaş ve fetihlere dayanarak ilk kulenin Osmanlı Döneminde inşa edildiğini söylemek mümkündür (Ilijanić, 2012).

1538 yılında Hersek Nova İspanya tarafından fethedilmiştir. 1538-1539yılları arasında Yukarı Şehir olarak bahsettiğimiz kale İspanya yönetimin altındaydı ve kalenin stratejik önemini fark ederek yeni surlarını inşa etmişler (Mijović Kovačević, 1975).

Hersek Nova 1539'da ağır çarpışmalarla Hayreddin Barbaros komutasındaki Osmanlı ordusu tarafından ikinci kez Osmanlı hakimiyetinin altında tekrar girmiştir (İlijanic, 2015, s. 166).

Şekil 3. 45. Barents, Botra Di Cataro, 1595 yılında yayınlanmıştır. Herceg Novi'nin 1538 öncesi dönemde Osmanlı yönetimi altında (Ilijanić, 2012, s. 42).

Joan Blaeu'nun 1551-1673 yılları arasına temsil eden gravürü, Yukarı Şehir'in yanı sıra Herceg Novi'nin kentsel yapısını vurguladığı için önemlidir. Bu gravürün, kent merkezinde kubbeli ve minareli yapıları ön plana çıkarması sebebiyle, Osmanlı idaresi altındaki Hersek Nova'yı tasvir ettiği çıkarımı yapılabilmektedir. Başlangıçta bir İspanyol Kalesi olan Yukarı Şehir, Osmanlı yönetimi tarafından yeniden inşa edildiği 1539 yılından sonra yaklaşık olarak haliyle görülebilmektedir. Bu yılları kapsayan 1539-1551 arasında, bu kalenin üçgen şeklinde yeniden inşa edildiği düşünülmektedir (İlijanic, 2015, s. 181).

Dördüncü bir kule ile doğu ve kuzey surların bir kısmı, büyük olasılıkla 1563 yılındaki depremden sonra Yukarı Şehir'e eklenmiştir. Kale'nin giriş duvarlarında bulunduğu düşünülen ancak günümüze ulaşmamış olan bir kitabeye göre, yapının Sultan Süleyman tarafından inşa edildiği düşünülmektedir (1520-1566) (Mijović Kovačević, 1975).

Şekil 3. 46. Joan Blaeu, 1551 yıllarında Castel Novo (Ilijanić, 2012, s. 56).

Şekil 3. 47. G.F.Camocio, Castel Novo 1572 yılında (Ilijanić, 2012, s. 49).

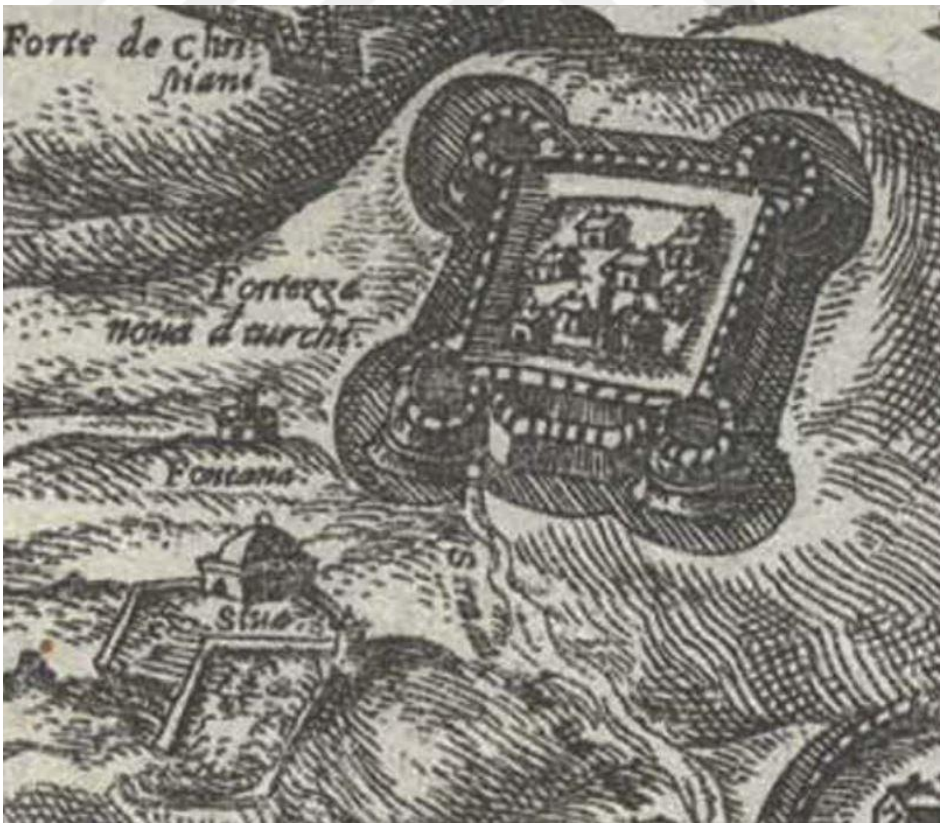

Şekil 3. 48. G.F. Camocio Castel Novo 1574, Yukarı şehir detay (Ilijanić, 2012, s. 50).

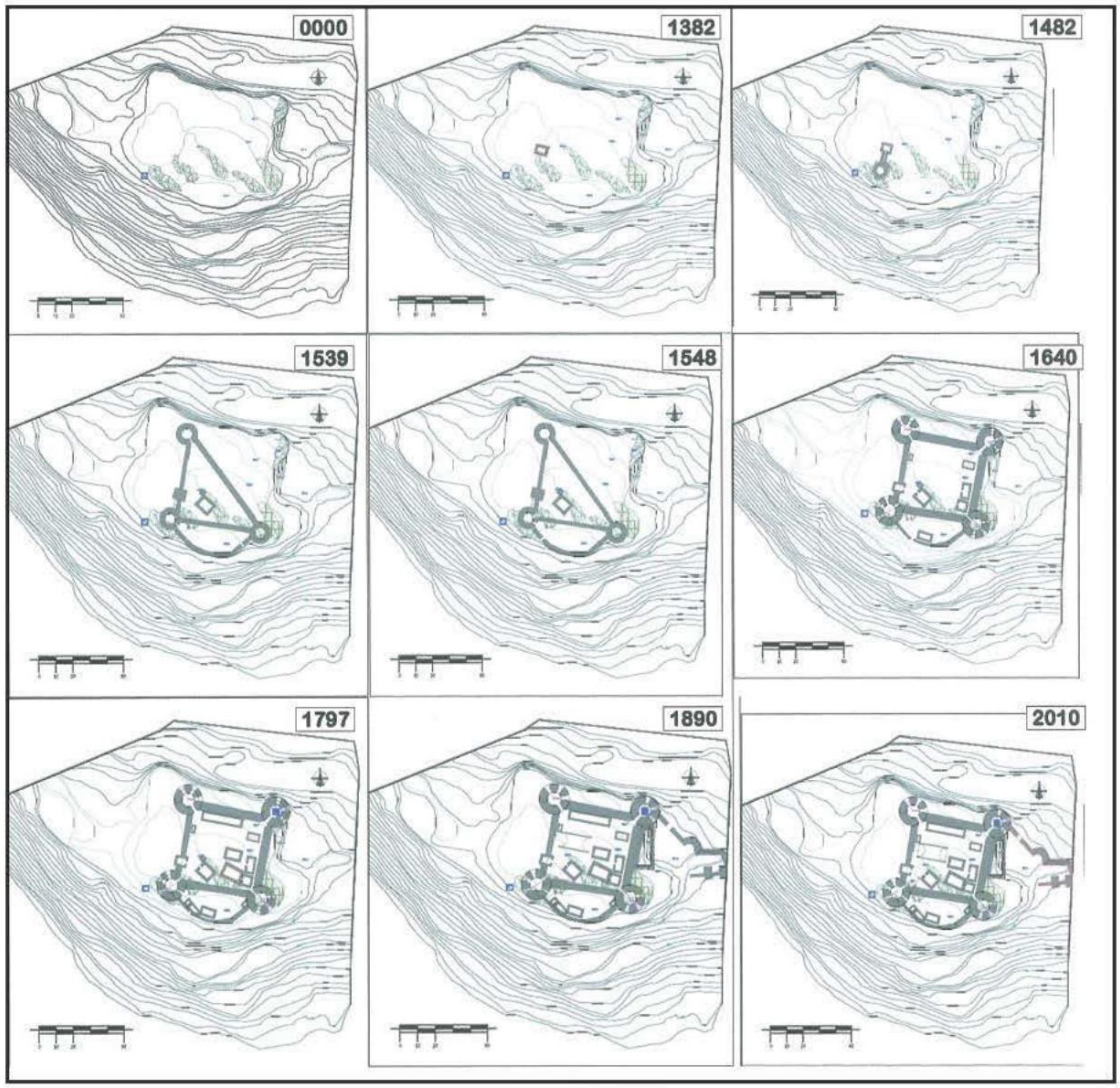

Şekil 3. 49.Yükarı şehir-Spanyola Kalesi tarihsel süreçte biçimlenmesi (Ilijanić, 2012, s. 91).

3.3. Hersek Nova Osmanlı'dan Sonrası

Osmanlı Devleti'nin deniz donanması 1482'de Herceg Novi'yi fethetmiş ve 1687'ye kadar 200 yıl hüküm sürümüştür. Ancak, 1538 ile 1539 arasında, Castelnuovo Kuşatması'nda yenilmeden önce bölge İspanyollar tarafından ele geçirildiğinde kısa bir duraklama dönemi yaşanmıştır (Imber, 2010, s. 71-84).

Venedik Cumhuriyeti 1687 yılında şehrin kontrolünü ele geçirmiş ve onu bugünkü Karadağ kıyılarındaki idari bir birim olan Arnavutluk Veneta'ya dahil etmiştir.

Venedikliler tarafımdan kentin adı Castelnuovo olarak biliniyordu. Fetihten sonra kentteki eski sur duvarları ve kuleleri yeniden güçlendirilmiş ve kaleye bir Citadella kulesi eklenmiştir (Lalošević, 2014, s. 72). 24 Ağustos 1798'de Hersek Nova, Habsburg Avusturya tarafından işgal edilmiş, ancak kent 26 Aralık 1805'te Pressburg Antlaşması'na dayanarak Rusya'ya devredilmiştir. Rusya, bu anlaşmadan sonra 28 Şubat 1806 ile 12 Ağustos 1807 tarihleri arasında Hersek Nova üzerinden hüküm sürmüştür (Kovačević-Kojić, 1978, s. 115-121).

7 Temmuz 1807'de Hersek Nova, Tilsit Antlaşması'na göre Napolyon I Bonaparte'ın Fransız İmparatorluğu'na devredilmiştir. Hersek Nova üzerindeki resmi Fransız egemenliği, 12 Ağustos 1807'de Rusların şehri terk etmesiyle başlamıştır. Şehir, yeni oluşturulan İlirya Eyaletleri'ne eklendiğinde 14 Ekim 1809'a kadar Dalmaçya'nın bir parçası konumundaydı (Pejović, 1988, s. 173).

Hersek Nova ve Kotor Körfezi'nin geri kalanı 1813'te Karadağ tarafından ele geçirilmiştir. Kent, 11 Eylül 1813 ile 10 Haziran 1814 tarihleri arasında Karadağ'ın desteklediği Dobrota merkezli geçici bir hükümetin kontrolü altındaydı. Avusturya kuvvetlerinin 1814'te ortaya çıkması, Karadağ Prensi Piskoposunun 11 Haziran'da bölgeyi Avusturya yönetimine teslim etmesine neden olmuştur. Geri alınan Hersek Nova ve körfezin geri kalanı, bu süreçten sonra Dalmaçya krallığının bir parçası olmuş ve Kotor Körfezi, bu sayede 1918 yılına kadar Avusturya-Macaristan'ın kontrolü altında kalmıştır (Pejović, 1988, s. 182).

1900 yılında, kent için Erzeg Novi ve Castelnuovo Presso Cattaro isimleri kullanılmıştır (Popović, 1924, s. 52). Karadağ Krallığı, I. Dünya Savaşı sırasında Kotor Körfezi'ni geri almaya çalışmış, bu sebeple de Lovćen'den bombalamış, ancak 1916'da Avusturya-Macaristan, Karadağ'ı yenmesiyle bu gaye gerçekleştirilememiştir (Andrijašević, 2015, s. 75).

7 Kasım 1918'de Sırp Ordusu körfeze girmiş ve halk tarafından Slav kurtarıcıları olarak karşılanmıştır. Körfez daha sonra kendi kendini ilan eden Slovenler, Hırvatlar ve Sırplar Devletinin bir parçası olmuştur. Bir ay içinde, bu bölge Sırplar,

Hırvatlar ve Sloven Krallığı'nın bir parçası olarak Sırbistan ile birleşmiş ve 1929'da Yugoslavya olarak yeniden adlandırılıştır (Andrijašević, 2015, s. 82).

Herseg Nova, 1941'de 2. Dünya Savaşı sırasında Mussolini'nin faşist İtalya'sı tarafından işgal edilmiş ve Cattaro eyaletinin bir parçası olmuştur. Hersek Nova daha sonra 10 Eylül 1943'te Yugoslav Partizan güçleri tarafından geri alınıştır. Tito'nun Komünist reformlu Yugoslavya'sında Hersek Nova Karadağ Halk Cumhuriyeti'nin bir parçası olmuştur. Yugoslavya'nın 2003'te Sırbistan ve Karadağ Devlet Birliği'ne bölünmesi ve 2006'da Karadağ'ın bağımsızlığını kazanarak ayrılmasıyla kent şimdiki mevcut politik ve fiziksel halini almıştır (Süleyman Sönmez, Recep Efe, İsa Cürebal, Abdullah Soykan, 2009).

BÖLÜM 4

STARİ BAR

4.1. Stari Bar Coğrafi Konumu

Stari Bar, Karadağ'ın Adriyatik kıyısının güneydoğu kesiminde, Rumija Dağı'nın eteğinde yer almaktadır. Kent; üç tarafından ulaşılamayan Lonca uçurumunun platosunda bulunması ve çevresinde bol su kanyağına sahip olması sebebiyle doğal olarak korunmaktadır. Erişilemeyen uçurum ve bu canlı su kaynağı, diğer sahil kasabalarından farklı olarak Stari Bar'ın kıyıdan yaklaşık beş kilometre uzaktaki bu yere kurulmasının muhtemelen en önemli nedenlerinden biri olarak değerlendirilebilmektedir.

Şekil 4. 1. Karadağ içinde ve Bar şehrin içinde Stari Bar kalesinin konumu (Gelichi, 2004, s. 10).

4.2. Stari Bar Tarihsel Gelişimi

Kentin tam olarak ne zaman kurulduğu tarihsel olarak net bir şekilde bilinmemektedir, fakat milattan öncesine kadar kentin varlığı arkeolojik bulgularla doğrulanmıştır. Bu bölgede İliryalı, Yunan-İliryalı, Roma ve Bizans yerleşimlerinin olduğuna dair sadece bazı işaretler yapılan kazılar sonucunda elde edilmiştir (Bošković, 1962, s. 26).

Arkeolojik araştırmalar doğrultusunda, Stari Bar'ın bir kentsel yerleşim kuruluşu İliryalılar zamanına dayanmakta olup, kent bölgenin yüksek alanlarından biri üzerine kurulmuştur. Procopius tarafından 6.yüzyılda yazılan kaynaklara dayanarak; Antipargari bu dönemde Yunan ve Roma etkisiyle şekillendiği bilinmektedir. Kent 7.yüzyılda Slavların sığındığı bir yerleşim yeri olarak kullanılmıştır. Kentte, 7.yüzyıl bir din merkezi bulunduğu düşüncesi, 10.yüzyılda da Constantine Porphyrogenitus tarafından yazılan kaynaklarda doğrulanmıştır. Bu merkez, 11.yüzyıla kadar varlığını sürdürmüştür. Kent, 12.yüzyıldan itibaren Sırp Zeta devletinin hakimiyeti altında kalmış ve15.yüzyılda Venediklilerin egemenliği altına girmiştir. Venedik Cumhuriyeti'nin ticaretinde güvenli bir liman olarak hizmet veren Bar adını muhtemelen Adriyatik Denizinin tam karşı yakasındaki İtalyan anakarasında yer alan ve Bari adı verilen yerleşkeden almış olmalıdır (Anti-Bari) (Mehmet Yavuz ERLER, Dusan Mlacovic, 2016, s. 49). Bu dönemlerde kent, yaklaşık 180 yıl süren düzenli bir yerleşim yeri halini almasıyla kültürel ve ekonomik açıdan bir kimlik kazanmıştır (Mitja Gustin, 2008, s. 11-14).

Venedikliler döneminde Anti-Bari olarak da adlandırılan kentin Osmanlı Devleti'nin ne zaman girdiği bilgisi, iki devletin yıllar süren savaşlarından dolayı tam olarak netlik kazanmamıştır (Mehmet Yavuz ERLER, Dusan Mlacovic, 2016, s. 50). 1443'ten 1571'e kadar süren ikili çatışmalar sonrasında, kent Osmanlı Devleti yönetimine katılmış ve üç yüzyıl boyunca bu hakimiyet alanı altında kalmıştır. Nihai durumunda ise 1878 yılında kent Karadağ topraklarına katılmıştır.

4.3. Stari Bar Osmanlı Döneminde

1571 yılında Osmanlı Dönemi hakimiyeti altına giren kentte, Venediklilerden miras kalan tarihi ve kültürel yapı değerleri, kentin toplumsal açıdan değişmesiyle şekil değiştirmeye başlamıştır (Bošković, 1962, s. 52).

Dönemin seyyahlarının yazdıkları tarihi belgelerde, Osmanlı yönetimi altındaki bu kentten sıklıkla bahsedildiği kanıtlanmış olmakla birlikte, yazılan bu belgelerdeki anlatımların kesin doğruluğu ise net olarak bilinememektedir. Osmanlı seyyahı Evliya Çelebi'nin kente dair verilerinin de tali belgelerle kritik edilmesi önem taşımaktadır. Bar Kalesini anlatırken kullandığı ifadelerini gözetilerek, Osmanlı Devleti'nin kenti fetih tarihini net olarak okunamadığını söylemek mümkündür (Uzunçarşılı, 1988). Ancak Bar Kalesinin Ülgün, Leş ve Draç kaleleriyle aynı dönemde ve Fatih Sultan Mehmet devrinde fethedildiği sonucu kesindir (Uzunçarşılı, 1988). Evliya Çelebi'nin kayıtlarına göre Bar, Ülgün ve Leş kaleleri bizzat Fatih Sultan Mehmet'in dahil olduğu bir sefer esnasında ele geçirilmiştir. Bu kalelerin Frenk'ler tarafından Osmanlı'dan geri alındığı, ancak II. Sultan Beyazıt döneminde ise yeniden Osmanlı topraklarına katıldığı ifade edilmektedir. Bar Kalesi ve civarının Sultan Süleyman Han devrinde tahririnin tamamlandığı da önemli bir tarihi veri olarak değerlendirilmelidir[7]. Bu durum Bar Kalesinin Arnavutluk topraklarındaki Osmanlı işgali sırasında zapt edildiği anlamına gelmektedir. Bu süreçte, kent mimari anlamda da yapısal açıdan değişmeye başlamış, kiliseler dönüştürülerek cami olarak yeniden kullanılmak üzere şekil değişimine uğramıştır[8].

Kentin değişimi ve dışa doğru büyümesi sırasında yapılan tüm müdahaleler, içerisinde yaşayan toplumu da etkilemiş ve kentin idari ve özel ihtiyaçlarını da şekillendirmiştir. Kent içerisinde Osmanlı Dönemi'ne ait kalıntıların izlerini, yalnızca camilerde değil; diğer sivil ve askeri binalarda yapılan değişiklikler, onarımlar ve

[7] Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Haz. Seyit Ali Kahraman, k.5. c.1, s.70. *"... Ba'de İskenderiye ve Leş ve Ülgün ve Bar ve Leş ve Dırac ve Arnavud Belgradı ve bu Elbasan ve Avlonya ve Delvinye kalaları cümle dest-i ali-Osman'a girüp Arnavudistan cümle İslam ile müşerref olup ..."*

[8] BOA.,A.DVNSMHM.D.,39-398.,H-06-01-988; Dukakin Beyine, İskenderiye, Bar ve Ülgün kadılarına ve İskenderiye beyinin kaymakamına hüküm: Bar Kalesi'nin ortasında bir büyük kilise olup zabt olunduğu zaman cami olması kararlaştırıldığı halde Hristiyanlar rüşvet vererek camiye tahvil ettirmedikleri ve camiye dahi ihtiyaç olduğu cihetle camiye tahvil olunması ve Hristiyanlar varoşa çıkıp sakin olmaları bildirmekle tahkik edip mesele arz olunduğu gibi ise kiliseyi cami edip ve kilise iken ne kadar evkafi varsa yine camiye vakf edilmesi.

eklemelerde de görmek mümkündür. Bu yeniden yapılandırma sürecindeki en belirgin müdahale, kentin eski dönemine ait mimari tasarım kriterlerinden tamamen zıt işlevsel şemalarla tasarlanmış ve inşa edilmiş yapılardır. Bu çalışmalar altında; bir su kemeri, hamamlar, bir saat kulesi ve barut cephaneliği bulunmaktadır. Kente eklenen yapıların yapım teknikleri ve yapılma amaçları değişse de inşa edilen yeni yapı veya eklerin tamamının kent içerisinde yaşayan toplumun ihtiyaçlarının gözetilerek yapıldığı kesindir (Mijović Kovačević, 1975, s. 98-100).

4.3.1. Stari Bar Kalesi

Bar Kalesi, Osmanlı Devleti'nin Karadağ kıyılarında bulunan büyük kentlerinden biridir. Bu bölge hem yerleşim yeri ve hem de savunma amaçlı bir askeri bölge olarak kullanılmıştır. Osmanlı burada kendinden önceki mirası korumasına ek olarak kentin gelişimine katkıda bulunmak amacıyla bölge ekolojisine uygun tarımsal üretimde de yeni katkılarda bulunmuştur. Adriyatik Denizi'nin Balkan yerleşkelerinden birisi olan Bar Kalesi, Osmanlı Devleti himayesi altına girdiğinde Venedik'in önemli bir deniz üssü olarak kabul görmekteydi (Mehmet Yavuz ERLER, Dusan Mlacovic, 2016).

Kentte bulunan mimari yapılara yapılan iyileştirmeler, mevcut binaların işlevlerinde köklü değişiklikler yaratmıştır. Özellikle, Venedik döneminden kalan dini yapılardaki değişimler daha net bir şekilde okunabilmektedir. Kalenin Venedik Dönemi'ndeki kentsel özellikleri hakkında kesin bir bilgi olmasa da bu bölgedeki yerleşim birimlerinin o dönem de kentteki tarımsal faaliyet alanlarını bir geçim kaynağı olarak kullandığı çıkarımını yapmak mümkündür. Ancak Venedik Dönemi'nde kent yalnızca kale duvarları arasında kalırken, Osmanlı'da bu durum değişmiş ve kale dışında da yerleşim alanları kurulmaya başlamıştır (Bošković, Stari Bar, 1962, s. 84).

Tıpkı kiliselerin camilere dönüştürülmesi gibi, Fransiskanlar'a ait manastır kompleskerinin bazıları da konut binalarına dönüşmüştür. Binalarda yapılan iyileştirmelerden bir diğeri de, konut binalardaki küçük değişiklikler olarak ortaya çıkmaktadır. Yapılan bu değişiklikler günümüze ulaşmamış olsa da; kapı ve pencerelerin değiştirildiği veya taşındığı, ilave şömine ve bacalar kurulduğu gibi bilgilerde literatürde yer almaktadır. Aynı zamanda, iç mekan değişiklikleri de dış cephe görünümüne yansımıştır. Osmanlı Dönemi'nde evlerin çoğunda; caddeye ve üst

katlarda komşu evlere, denize veya avluya bakan yeni pencereler açılmıştır. Çok sayıda eve ahşap kapamaların eklendiği ve bütün bu müdahalelerin, kentin görünümünde bir Osmanlı evleri etkisi niteliğinde değişiklikler meydana getirdiği düşünülmektedir (Mitja Gustin, 2008, s. 17-18).

Şekil 4. 2. Stari Bar 1870 (Gelichi, 2004).

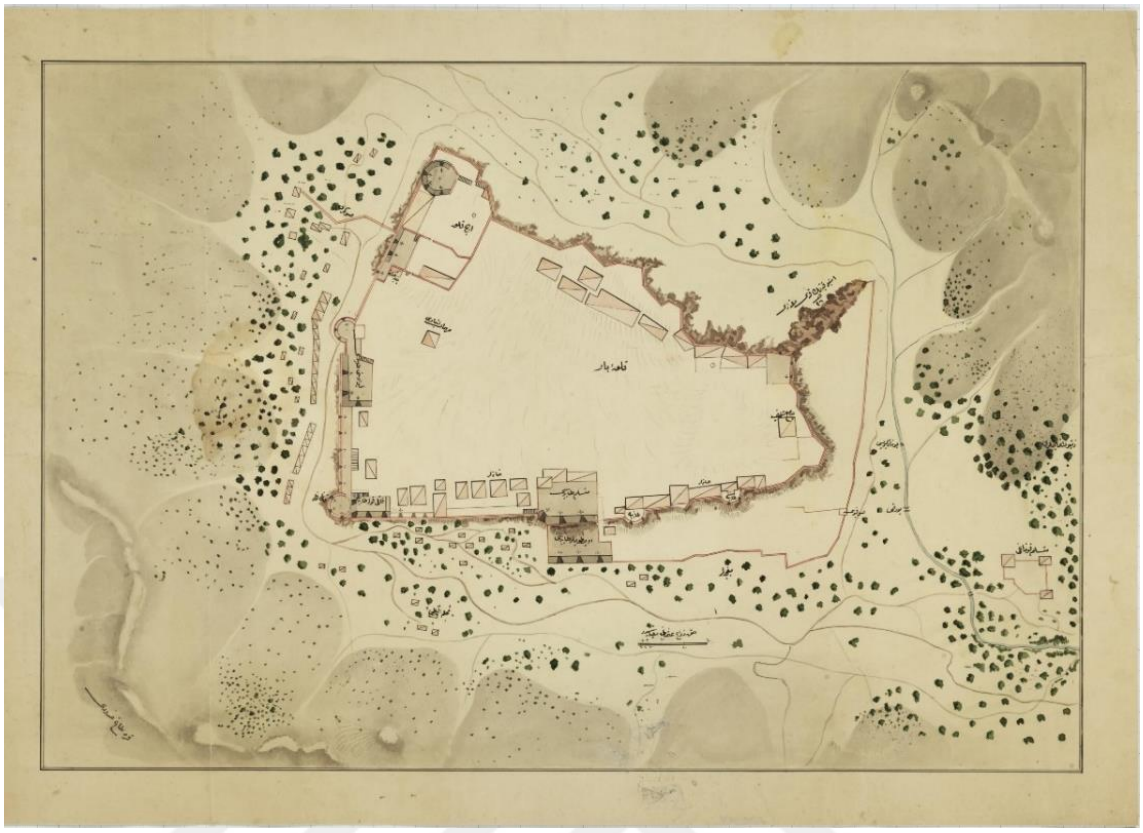

Şekil 4. 3. Bar Kalesi, (BOA.plk.p.831).

4.3.1.1. Su Kemeri

Stari Bar, Osmanlı hakimiyeti altına girdikten sonra kentin gelişmesine katkıda bulunulması amacıyla pek çok kamusal yapı inşa edilmiştir. Su kemeri de bu bağlamda önemli bir mimari yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kentin kuzey tarafına doğru, Osmanlı döneminde Bar Kalesi'ne yaklaşık 3 km mesafeden su getiren bir su kemeri inşa edilmiştir. Alışılmışın aksine kemer düz bir hat üzerinde değil, topografyayı takip eden kıvrımlı bir çizgide inşa edilmiştir. Farklı açıklıklara sahip 17 kemer oluşmaktadır. Farklı boyutlardaki moloz taşlardan inşa edilmiş ayaklar üzerine kaba yontma taşlar ile kemerler eklenmiş olup, bu iki sıralı düzen dışarıdan bir gözle okunabilmektedir (Ayverdi, 2000, s. 56).

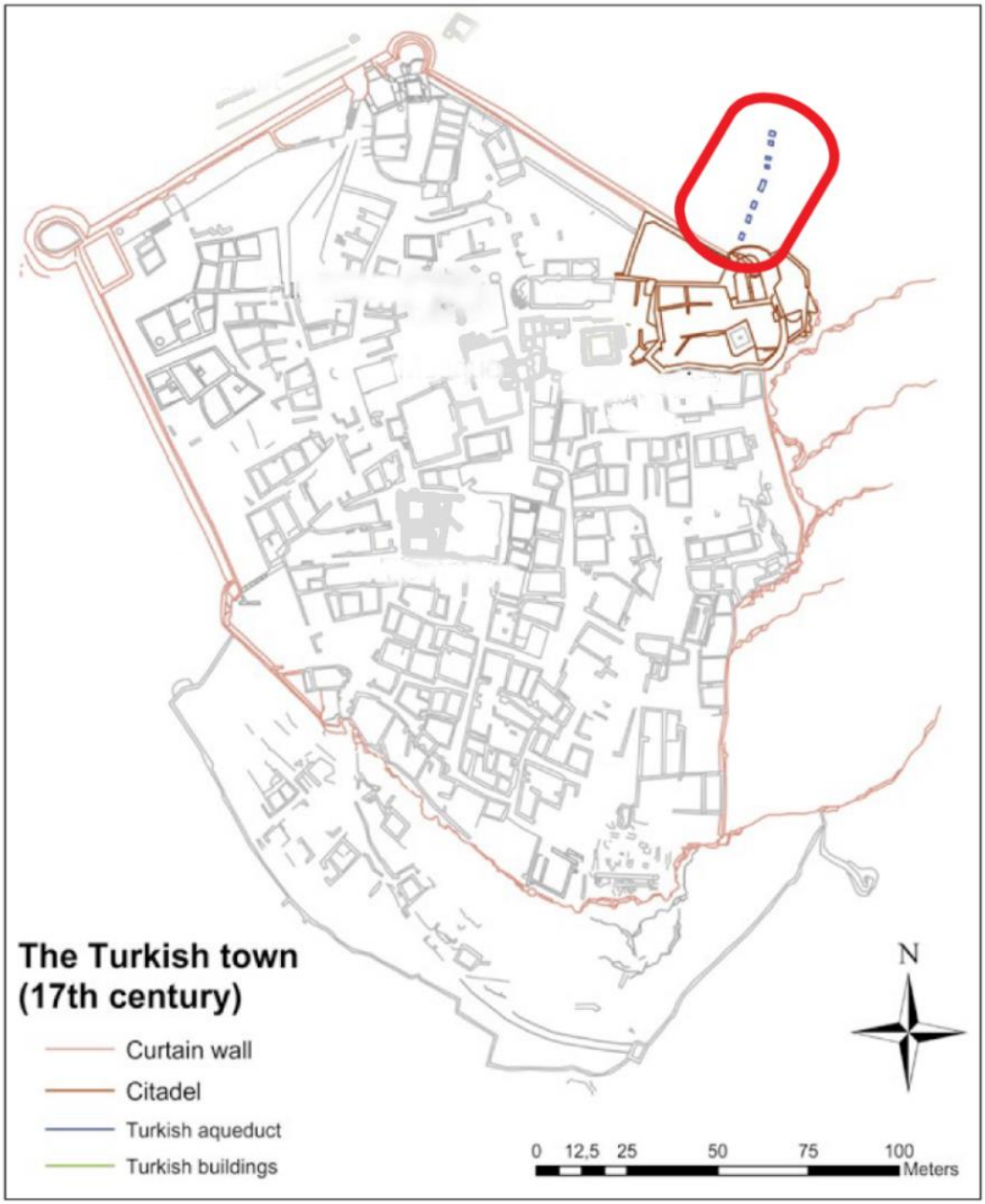

Şekil 4. 4. Su Kemerin Kent içinde konumu.

Su kemeri, yapısal işlevini kaybetmiş olsa da, kentin günümüzdeki hali içerisinde Osmanlı Dönemi'nden miras kalan birkaç yapıdan biri olarak varlığını sürdürmektedir. Stari Bar'ın mevcut yerleşim planının sınırlarının genişlemesiyle birlikte, kemer ile konut yapılarının fiziksel sınırları iç içe geçmiş ve kent içinde bütünleşmiş bir hal almıştır.

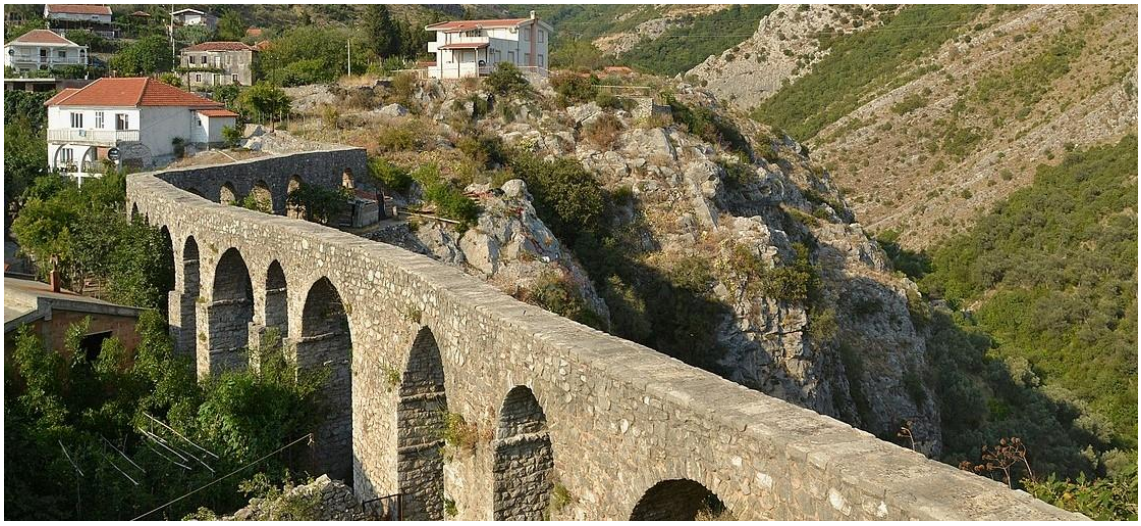

Şekil 4. 5.Bar su kemeri (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020).

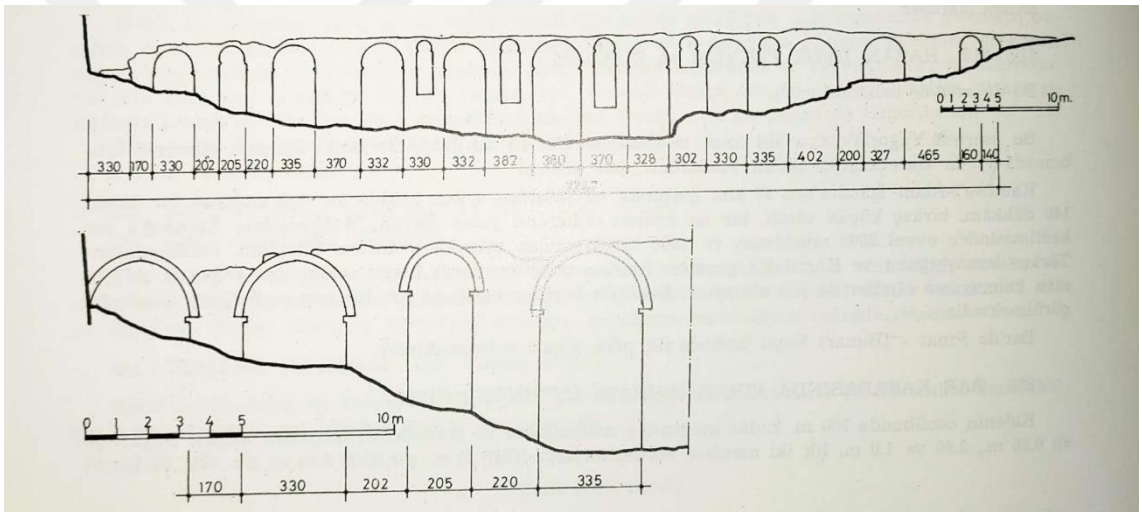

Şekil 4. 6.Bar su kemeri (Ayverdi, 2000, s. 56).

4.3.1.2. Hamam

Osmanlı Devleti Anadolu'da olduğu gibi, yeni hüküm sürmeye başladığı Balkanlarda da kamusal hamamlar inşa etmişlerdir. Stari Bar'da Osmanlı Dönemi'nin izlerini en çok barındıran yapılardan biri de hamamdır. Stari Bar Kalesinde hamamın hangi yılda inşa edildiğine dair kesin bilgi yoktur, fakat arşiv belgelerinde hamamın inşası hakkında ilk defa H 1122 (1710) yılında bahsedilmektedir[9]. Osmanlı Dönemi'nde

[9] BOA., AE.SAMD.III.,71-7110., H-13 04 1122; İskenderiye sancağında Bar Kalesi'nde bir hamam inşası için gerekli meblağın tezkeresinin gönderlimesi için iktiza edenlere hüküm yazılması.

hamamların tek ve çift olarak yapıldığı bilinmekte olup; çift hamamların ayrı erkek ve kadın bölümü bulunurken, tek hamamlarda aynı mekânın kadın ve erkekler için ayrı ayrı belirlenmiş gün ve saatlerde kullandığı bilinmektedir. Hamam, konum olarak kalenin merkezinde yer almaktadır.

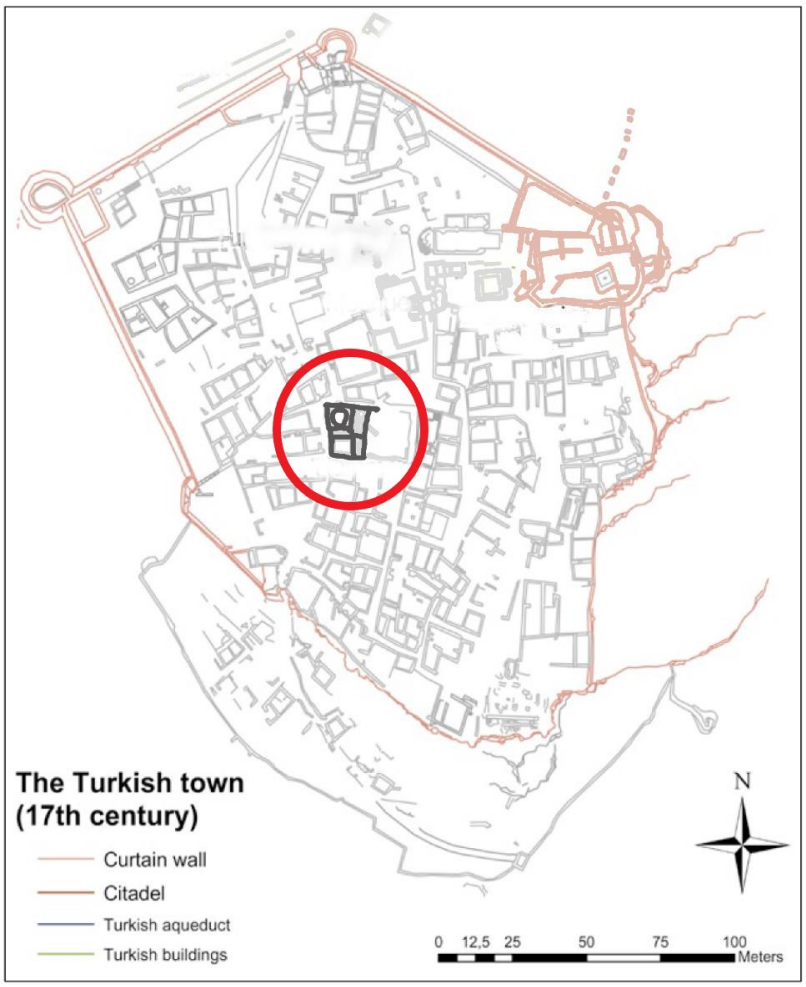

Şekil 4. 7.Stari Bar Kalesi içinde hamamın konumu.

Hamamın yerleşim alanına bakıldığında, kentte yer alan pek çok yapıda olduğu gibi, burada da topografyadan yararlanılmış ve hamam iki farklı kot arasına yaslanarak inşa edilmiştir. Hamamın planına bakıldığında, giriş (soyunmalık) bölümünden önce klasik hamamlarda bulunmayan ayrı bir mekân bulunmaktadır. Soyunmalık bölümün üst örtüsünün orijinal haline dair yeterince bilgiye ulaşılamadığından dolayı günümüzde restorasyon çalışmaları sonucunda burası kırma çatı ile kapatılmıştır. Ilıklık bölümünden geçerek sıcaklık bölümüne ulaşılır. Sıcaklık bölümü kare şeklinde ve kubbe ile örtülüdür. Kare şeklinden kubbeye geçiş olarak ise mekânın köşelerinde

tromplar gözlemlenmektedir. Hamam karışık derzli moloz taş duvar tekniği ile yapılmıştır. Tüm bu bilgiler ışığında hamamın geçirdiği değişimler incelendiğinde, çatıya yapılmış olan ek kiremit örtünün hamamın özgün halini yansıtmadığı yorumunda bulunmak mümkündür.

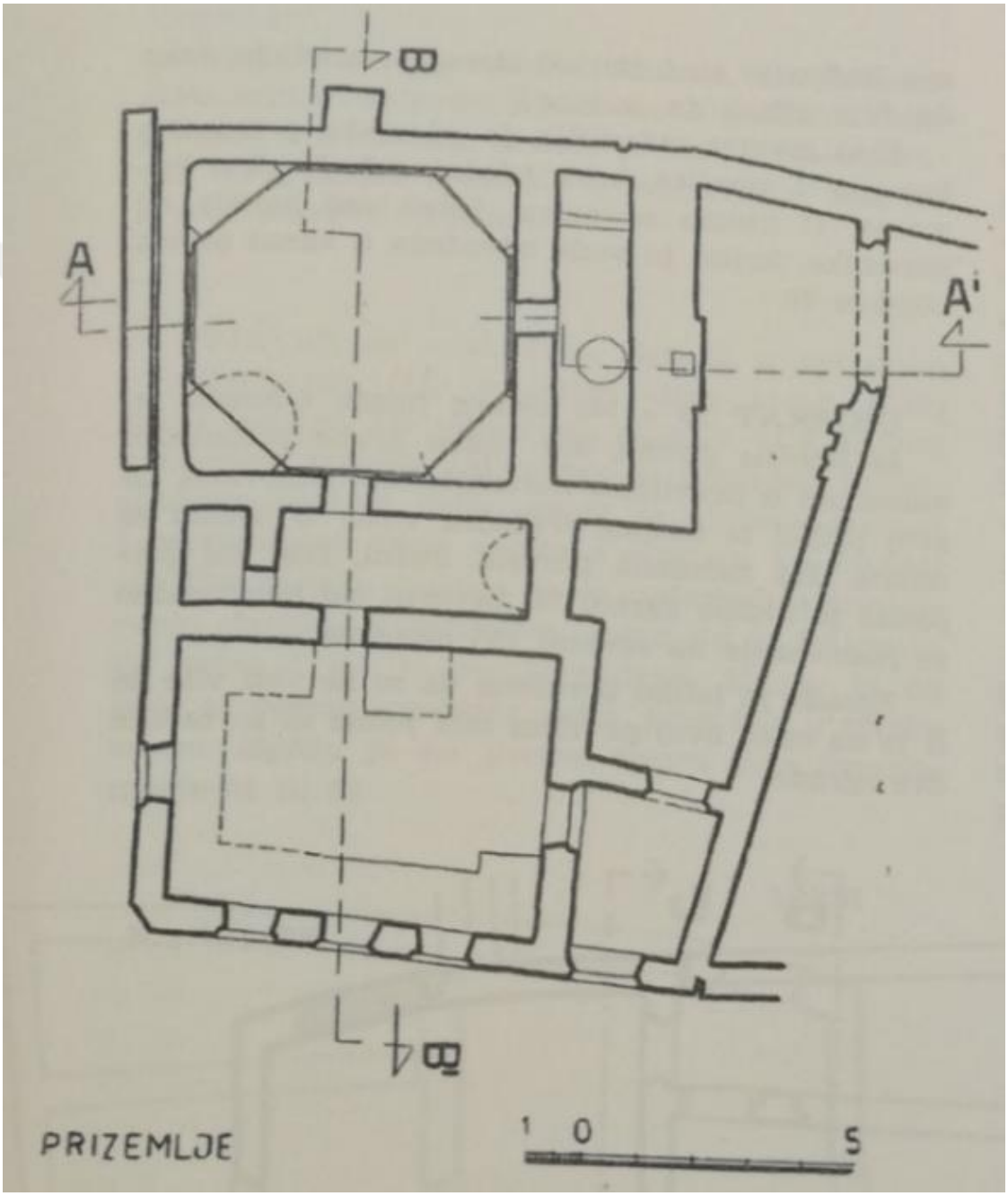

Şekil 4. 8. Hamam plan (Bošković, 1962, s. 51).

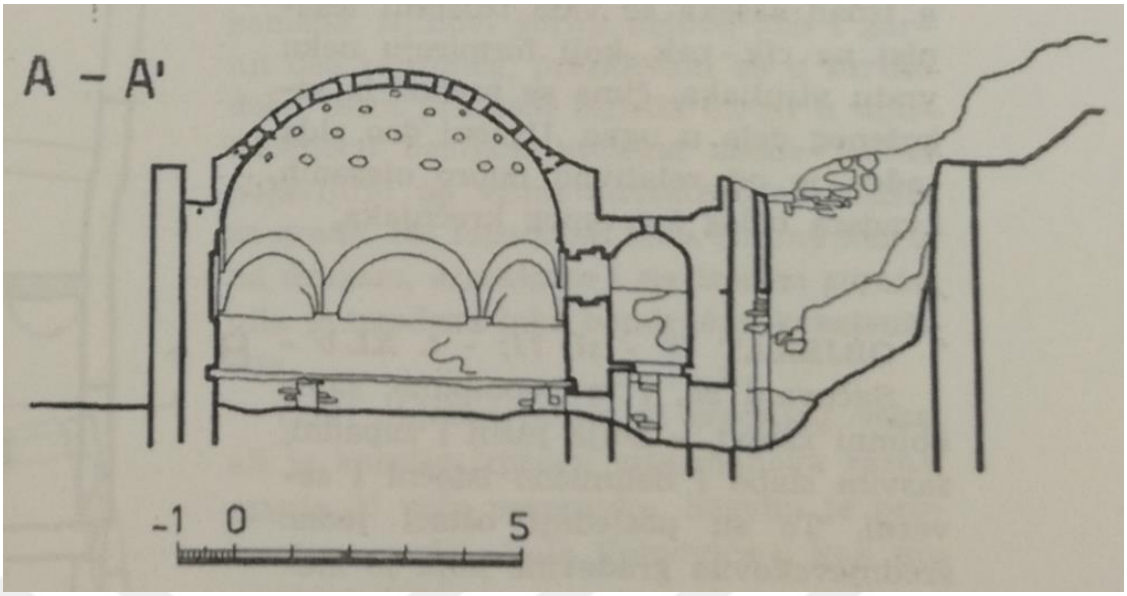

Şekil 4. 9. Hamam A-A kesiti (Bošković, 1962, s. 51).

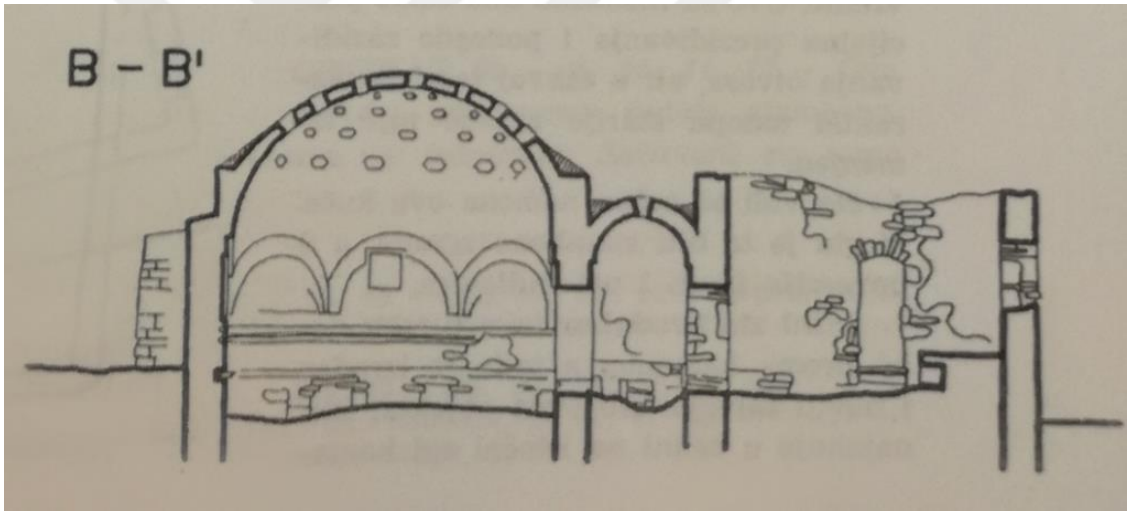

Şekil 4. 10. Hamam B-B kesiti (Bošković, 1962, s. 51).

Şekil 4. 11. Hamam (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020).

Şekil 4. 12. Hamam sıcaklık bölümü (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020).

Şekil 4. 13. Hamam soyunmalık bölümü (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020).

Şekil 4. 14. Restorasyon öncesi yapılan 3D çizimleri (Narodna Biblioteka,Bar).

4.3.1.3. Saat Kulesi

Saat Kulesi'nin Osmanlı Dönemi'nde yıkılmış olan bir kilise üzerinde askeri gözetleme kulesi olarak inşa edildiği tahmin edilmektedir (Rastoder, 2000, s. 208). Bulunduğu bölge deprem bölgesi olarak göz önünde bulundurulursa, kulenin zaman

içerisinde çok fazla zarar gördüğü düşünülmektedir. Arşiv belgelerinin incelenmesi sonucunda Bar Kalesi'nde yıkılmış binaların bakım ve onarımı hakkında belgelere rastlanmıştır[10]. Böylelikle Saat Kulesi'nin 1752 yılına kadar harabe durumda olduğunu düşünülmektedir. Hacı Yahya Ağa İbrahim 1752 yılında kuleyi aynı yerde ve tüm kalıntılarıyla yeniden inşa etmiştir (Rastoder, 2000, s. 209).

Camocio'nun gravüründe incelendiğinde (1572) yapılan çizimin Stari Bar'ın Osmanlı'nın ilk geldiği dönemi yansıttığı görülmektedir. Kalenin kuzey-doğu sınırlarında ve manzaraya hakim olan kilisenin yanında bulunan kulenin günümüzdeki Saat Kulesi olduğunu düşünülmektedir (Alihodžić, 2009, s. 11). Ancak, Saat Kulesi'nin günümüzde bulunduğu konumu ile gravürde çizilen yeri kıyaslandığında, farklı noktaları işaret ettiği gözlemlenmiştir.

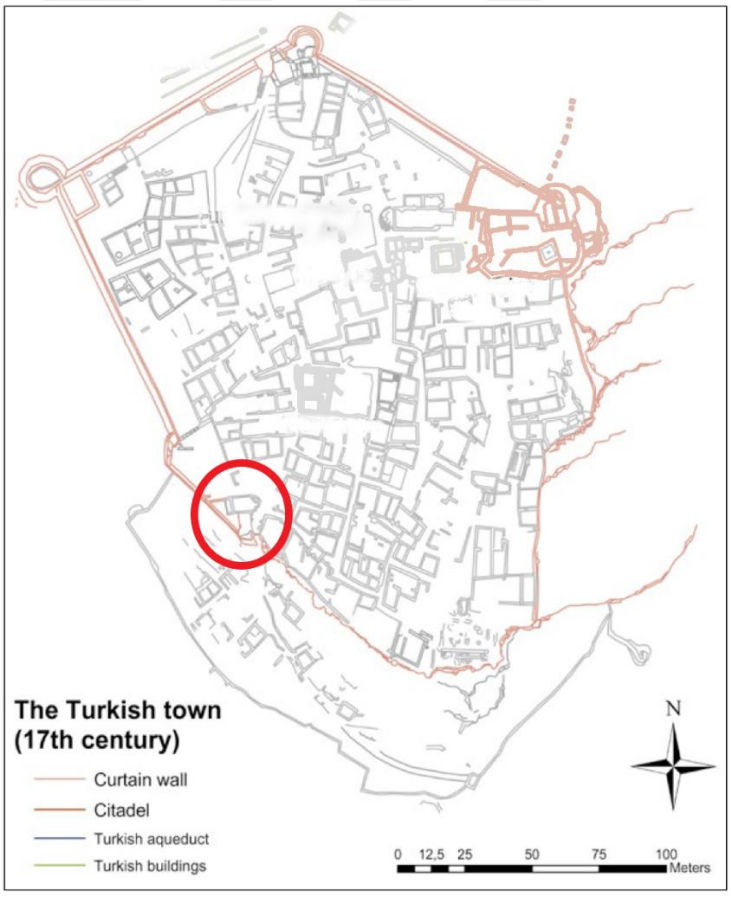

Şekil 4. 15. Saat Kulesi'nin kent içinde konumu.

[10] BOA.,C..AS..,115-5161., H-23-12-1222; Bar Kalesi'nin yıkılan mahallerinin tamiri; BOA.,A.MKT.MHM.,182-23., H-12-10-1276; Bar Kalesi'nin harab olan mahallelerin tamir edilmesi.

Gravürde resmedilen kilisenin yanında olan kule iç kalenin sağ tarafında bulunmaktadır. Günümüzdeki Saat Kulesi ise kalenin güney tarafında yer almaktadır. Bu bağlamda yapılan incelemenin sonucunda gravürde yer alan çizimlerin doğruluk payı sorgulanmaktadır.

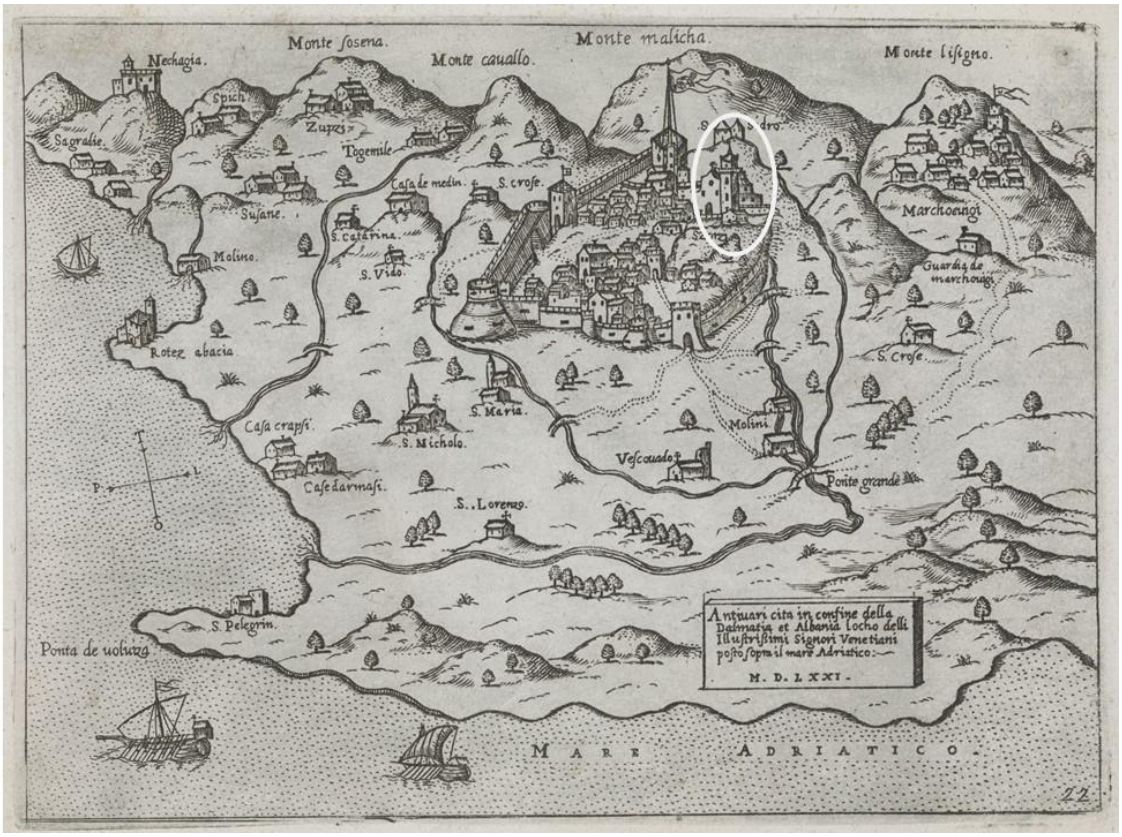

Şekil 4. 16. Bar Kalesi, 1572 yılında Venedik'e, diğer Hristiyan prenslerine ve Türklere bağlı ünlü adalar, limanlar, kaleler ve deniz toprakları (Camocio, s. 19).

Pietro Marubi'nin 1863 yılında çektiği fotoğrafta Saat kulesi ve Cami yoğun konutların arasında net görülmektedir. Fotoğraf, kulenin kemerli açıklıklarını ve dörtgen bir şekilde yükselen duvarları üzerindeki tromp geçişlerinin sekizgen bir çatı ile örtüldüğünü ifade edilmektedir. Osmanlı Dönemi mimarisinin klasik yapım teknikleri

olarak nitelendirilebilecek olan bu detaylar ışığında, kulenin Osmanlı döneminde inşa edildiği kanıtlanmaktadır[11].

Şekil 4. 17. 1863 yılından Stari Bar, Pietro Marubi (Bar Kültürel Mirası Koruma Müzesi Arşivi).

Stari Bar'da Karadağ hakimiyetin ilk yılarında hem savaşların yıkıcı etkisinden hem de doğal afetlerden kaynaklanan sebeplerden dolayı kent çok zarar görmüş ve birçok yapı yıkılmıştır. Yıkılmış yapıların arasında Saat Kulesi de bulunmaktadır. Kent için bir sembolik önem taşıdığından dolayı 1922 yılında 2/3 yıkılan duvarlar yeniden inşa edilmiş, fakat bu restorasyon sırasında 1863 yılında çekilmiş olan bu fotoğraf yapının orijinal halini yansıtması bakımından dikkate alınmamıştır. Yapı, Camocio'nun gravüründeki çizime dayanarak yeniden inşa edilmiştir. Öyle ki, tromp geçişleri

[11] ALİHODŽİĆ, R. (2009). Clock towers from the Ottoman period in the territory of today's Montenegro, s. 12

olmadan bir kırma çatı ile örtülmüş ve bir duvarı yuvarlak ve ikisi kemerli olan açıklığa sahiptir. Eski ve yeni duvar 1930'larda çekilen fotoğrafta çok net ayırt edilebilmektedir (Şekil 3.19.) (Batrić Mijović,Nebojiša Milošević, 1984).

Şekil 4. 18. 1930'larda saat kulesi, 1922 müdahalelerinden sonra (Alihodžić, 2009, s. 11).

Saat Kulesi 1979 yılında yaşanan depremde yine çok büyük hasar görmüş; 1984 yılında Bar Yapı Enstitüsü tarafından, 1863 yılında çekilen fotoğrafa ve arşiv belgelerinin incelemelerine dayanarak restore edilmiştir (Batrić Mijović,Nebojiša Milošević, 1984). Saat Kulesi kare plan şemasına sahip olup 4.50x4.50m genişliğindedir ve kesme moloz taştan yapılmış olan çatıya doğru tek sıra korniş ile son bulmaktadır. Duvar kalınlığının 1 m olması dolayısıyla içinde boş kalan temiz alan 2.50x2.50 metre ebatlardadır. Arazinin eğiminden dolayı yüksekliği 17.4m ile 18.4m arasındadır. Sekizgen şeklinde yükselen çatı 1984 yılında yapılan müdahale sırasında betonarme olarak inşa edilmiş, bu sebeple de kulenin sadece biçimsel özeliklerin korunduğunu belirtilmiştir (Alihodžić, 2009, s. 12).

Şekil 4. 19. Stari Bar Saat Kulesi (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020).

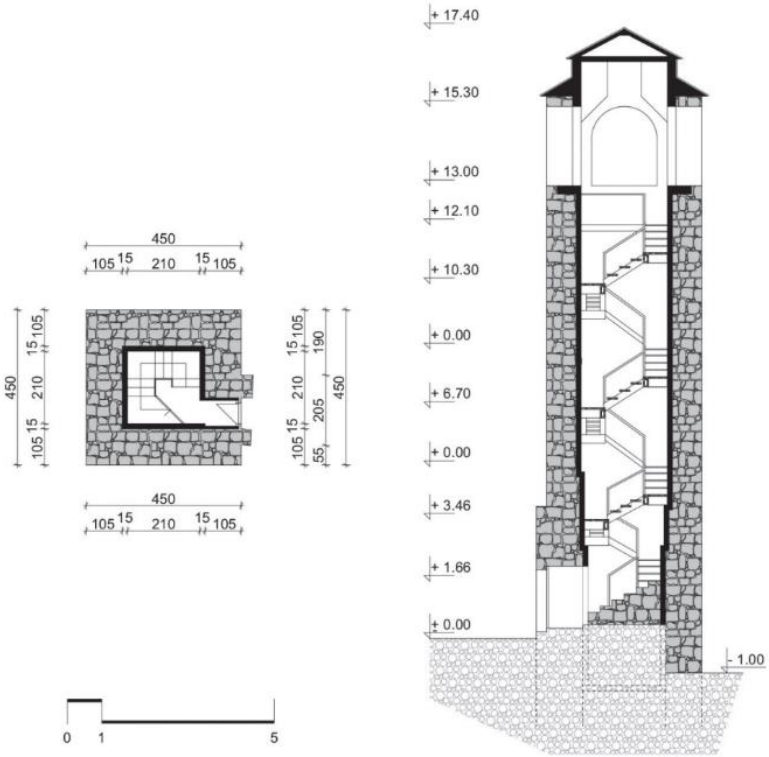

Şekil 4. 20. Stari Bar Saat Kulesi plan ve kesiti (Alihodžić, 2009, s. 13).

4.3.2. Kale Dışında Yerleşim

Osmanlı Devleti'nin kenti hakimiyeti sırasında yerleşimin kale duvarı dışına taşmasıyla birlikte yeni yapılar inşa edilmiştir. Bu yapılar tem ticari faaliyetler amacıyla hem de yerleşim birimi olarak kullanılmıştır. Kullanılan konutların zemin katları da çeşitli işlevlere sahip dükkanlar olarak kullanıldığından, burası aynı zamanda o dönemde bir ekonomik merkez görevi üstlenmiştir. Bunun yanı sıra, kültürel açıdan da değişmeye başlayan kente dini yapılar da eklenmiştir. Günümüzde de varlığını sürdürmekte olan kalenin batı duvarının dış cephesine bitişik olarak konumlanan cadde, mevcut haliyle sınırları büyümüş olan kentin merkez noktalarından biri konumundadır (Mitja Gustin, 2008, s. 29).

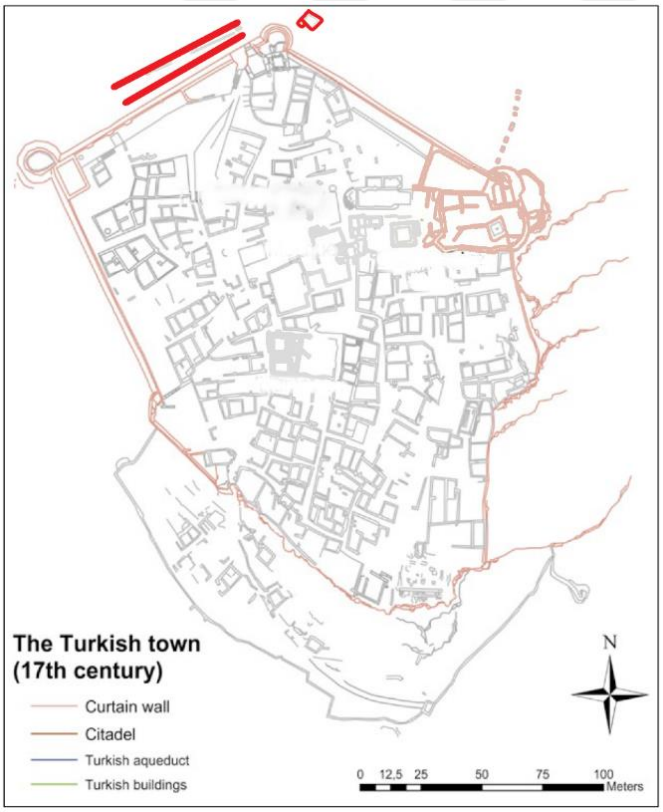

Şekil 4. 21. Stari Bar Kalesi'nin yanında yer alan Eski Çarşı ve Camilerin konumu.

Caddenin eski fotoğrafları incelendiğinde, topografik eğimi takip eden bu ana aksın ulaşımın kolaylığı açısından mevcut taşların setlenmesiyle düzenlendiği görülmektedir. Günümüzde ise, aynı cadde üzerinde kaldırım taşlarının kullanılmasıyla, caddenin orijinal halinden uzaklaşılmış ve mevcut eğim yapılan kademelenmelerin artmasıyla artık gözle okunamaz bir hale gelmiştir.

Bu alan günümüzde ticari işlevini sürdürmeye devam etse de, artık bir yerleşim birimi olarak kullanılmamaktadır.

Şekil 4. 22. Şkaneviç Cami (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020).

Şekil 4. 23. Omerbaşiç Cami (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020).

Şekil 4. 24.Bar Kalesi'nin yanındaki çarşı 20.y.y. başında (Bar Kent Müzesi).

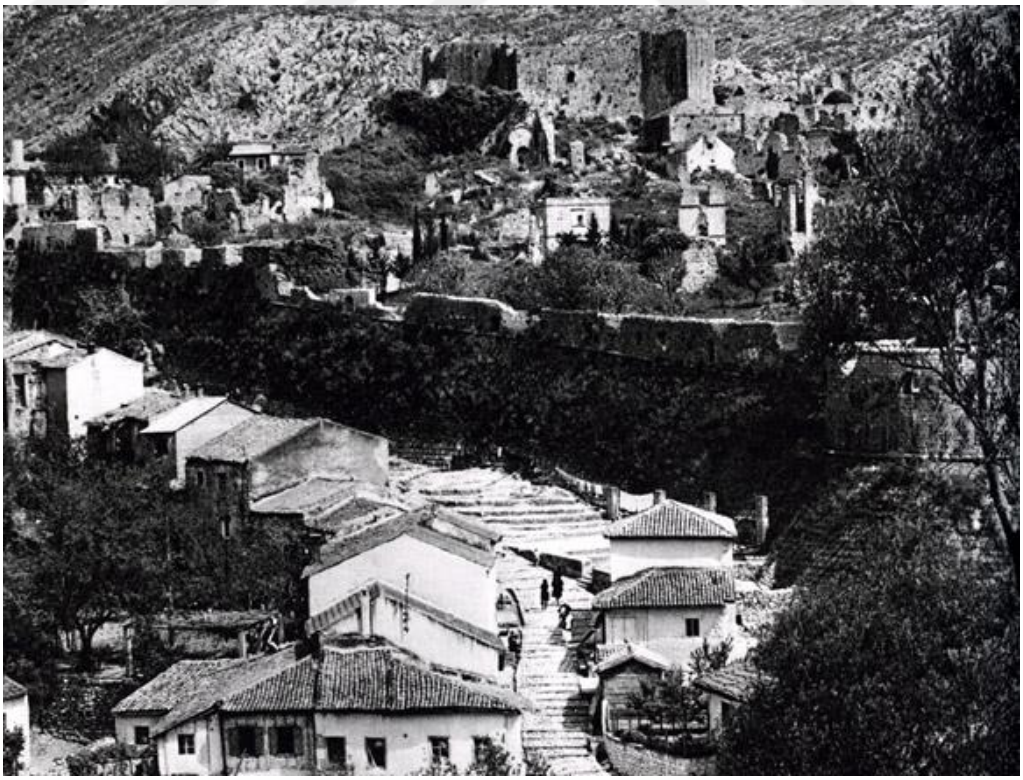

Şekil 4. 25. Bar Kalesi'nin yanındaki çarşı 20.y.y. başında (Bar Kent Müzesi).

Şekil 4. 26.Bar Kalesi'nin yanındaki çarşı 20.y.y. başında (Bar Kent Müzesi).

Şekil 4. 27. Bar Kalesi'nin yanındaki çarşı (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020).

Şekil 4. 28. Bar Kalesi'nin yanındaki Çarşı (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020).

Şekil 4. 29. Bar Kalesi'nin yaninaki Çarşı (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2020).

BÖLÜM 5

ÜLGÜN

5.1. Ülgün Coğrafi Konumu

Karadağ'ın güneydoğu kesiminde yer alan Ülgün limanı, Otranto kapısından geçtikten sonraki en büyük limanıdır. Bu kent, doğudan Arnavutluk, batısından ise Bar kenti ile sınırlanmaktadır. Ülgün'ün kuzeyinde bir kıyı dağı olan Mozura ve arkasında Rumiya dağ masifinin bir parçası bulunmaktadır. Boyana nehri, Ülgün'ü Arnavutluk'a su yoluyla bağlayan kentin doğu kısmından geçmektedir. Antik tarihçilerin belirttikleri üzere kentin deniz ile olan pozisyonu, geniş coğrafi hinterlandı, Akdeniz'in ılıman iklimi, önemli ulaşım ve çeşitli ticari kaynakları ile Ülgün'ün kuruluşundan itibaren insan yaşamı için elverişli koşullara sahip olduğu görülmektedir.

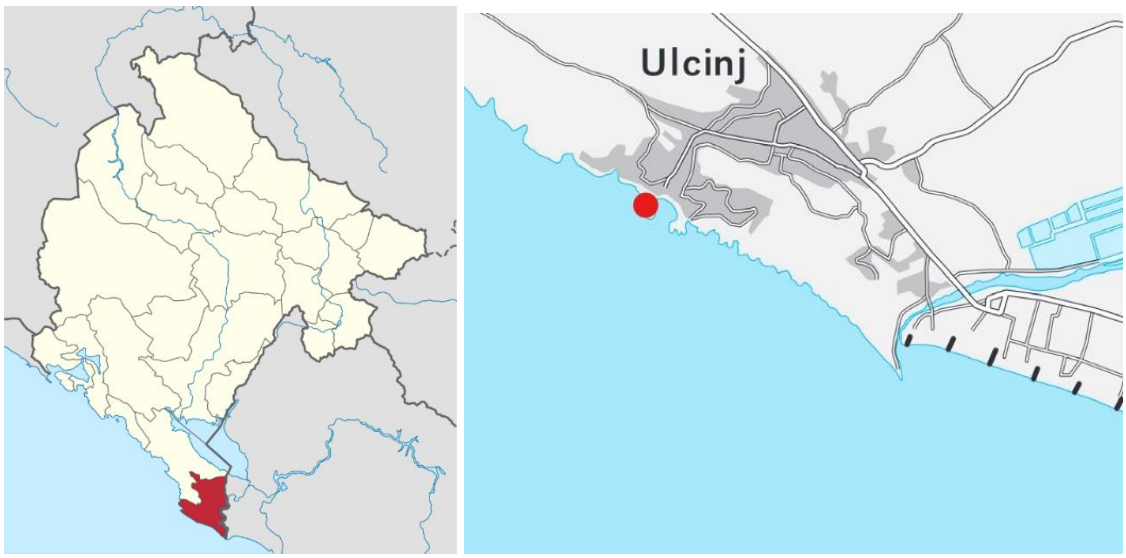

Şekil 5. 1. Ülgün Karadağ içinde konumu (Stešević, 2017, s. 241).

5.2. Ülgün Tarihsel Gelişimi

Adriyatik Denizi kıyısındaki antik çağa kadar uzanan ve bazıları tarih öncesi çağlardan kalma birçok kent arasında, eski Ülgün kasabası kesinlikle önemli bir yere sahiptir. İlk arkeolojik araştırmalar ve yazılı kaynakların kullanılmasıyla bugünkü varlığının izleri, İlirya'daki başlangıcından günümüze kadar takip edilebilmektedir (Bošković , 1981, s. 5).

Bazı kaynaklara göre, Ülgün, bölgeye göç eden Yunan kökenli kavimler tarafından kurulmuştur. Kurulduğu dönemde Adriyatik Denizi kıyılarındaki en eski yerleşim yerlerinden biri olduğu bilinmektedir (Stıpčević, 1989, s. 112).

Ülgün'ün ilk adı, Yunan kökenli kavimlerin buraya yerleşmesinden sonra Colchinium olarak nitelendirilmiştir. Kolhid halkı Ülgün'ün ilk sakinleridir. MÖ 163 yılına kadar Ülgün, İliryalıları fetheden Romalıları tarafından yönetilmiş, bu nedenle de kentin adı Olcinium olarak değiştirilmiştir. Roma döneminde Ülgün bağımsız bir statüyle sahip olması sebebiyle yaşamsal koşullar bakımından elverişli bir kent idi. Roma İmparatorluğu bölündüğünde Ülgün, Doğu Roma İmparatorluğu'na devredilmiş ve kentte yaşayanlar Hıristiyan olmuştur (Bošković, 1981, s. 13).

Ülgün tarihi boyunca pek çok kez fethedilmiş ve bu fetihlerden kaynaklanan yıkımlarla birlikte bir yandan da çok fazla kez farklı kültürlerin yansımalarıyla yeniden inşa edilmiştir. Bizans imparatoru Justinianus kente küçük ölçekli bir iç kale yaptırmış ve Nemanjić, Balšić, Venedikliler ve Osmanlılar döneminde kent daha da genişletilmiştir. 12. yüzyılda, Ülgün karışık bir nüfusa (Sloven, Arnavut ve Rumen) sahip bir şehirdi. Karadağ'ın Duklja olarak adlandırıldığı ve Sırp hanedanı Nemanjići'nin bu bölgeyi yönettiği zamanlarda Ülgün, bu karışık nüfusun sebep olduğu çok kültürlü yapısı sayesinde önemli bir ticaret ve denizcilik merkezi olarak gelişmiştir (Ljubić, 1874, s. 245-246).

En önemli dönemlerden biri, Ülgün'ün Karadağ hanedanı Balšić (XIII yüzyıl) tarafından yönetildiği zaman olarak düşünülebilmektedir. 15. yüzyılda Venedikliler Ülgün'ü işgal etmiş ve sonraki 150 yıl boyunca hükmünü devam ettirmiş, ancak 1571'de kent Osmanlı yönetimi altına girmiştir (Bošković, 1981, s. 15-16).

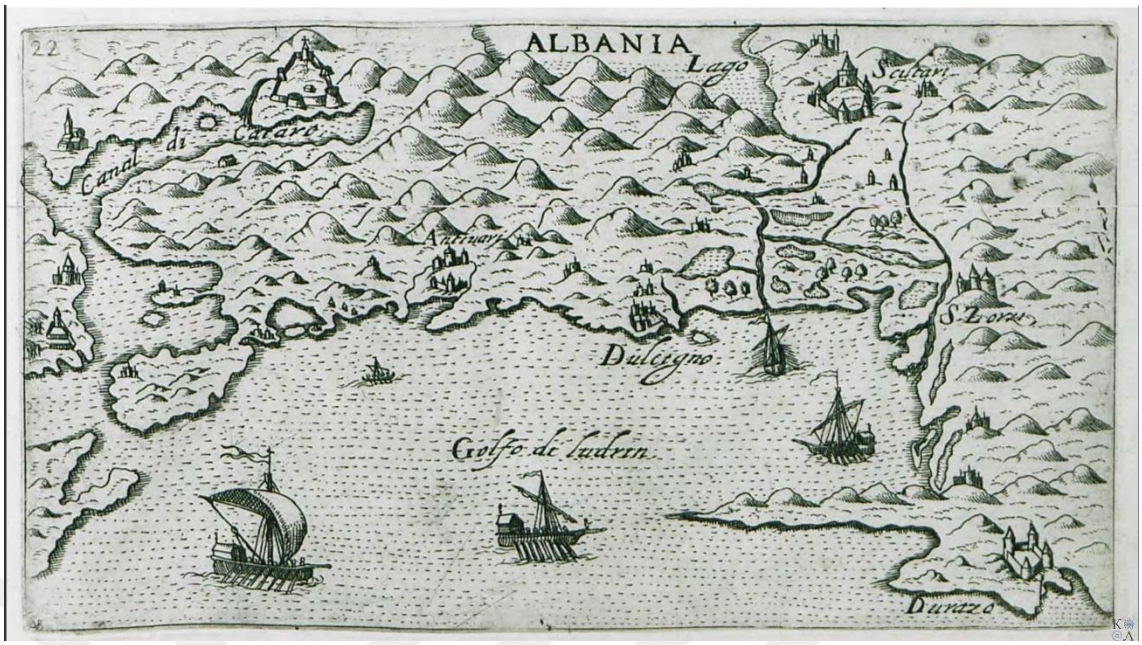

Şekil 5. 2. Karadağ kıyıları 16.yy'da (Rosacio, s. 22).

Rosaccio'nun gravürü, Venedik Dönemi'ndeki kalenin genel görünümünü yansıtmaktadır (Bošković, 1981, s. 52). Gravür detaylı incelendiğinde, kalenin dış duvarlarının bir yarımada şeklinde olan kentin sınırlarını takip ettiği gözlemlenmektedir. Bu sur duvarları arasında kalan yerleşimin yoğunluğuyla birlikte, dini sembollerden yapılan çıkarımlarla bir kilisenin varlığından da söz edilebilmektedir. Kuzeyde en göze çarpan yapılarından biri olarak kalenin içinde bir iç kalenin daha var olduğu gözlemlenmektedir. Yine bu yapının üzerinde de kentin kültürel ve dini değerleri haç sembolü ile temsil edilmiştir. Kentin ana girişlerinden biri gravürde de çizildiği şekliyle güney surları üzerinden burçtan bir kapı ile sağlanmakta olup, bu kapının özellikle denizcilik faaliyetlerine etkisi ile kente ekonomik açıdan fayda sağladığı düşünülmektedir. Bir diğer yandan, topografik olarak denize doğru eğimli bir şekilde yükselen kaya üzerine birbirinin manzarasını kesmeyecek şekilde yapılan evler dikkat çekicidir. Son olarak, Venedik Dönemi'ni temsil eden bu gravürde kale dışında herhangi bir yerleşim izine rastlanmamaktadır.

Şekil 5. 3. Ülgün Kalesi 1598 yılında (Rosacio, s. 25).

5.3. Ülgün Osmanlı Döneminde

Adriyatik Kıyıları'nda Osmanlı Devleti'nin ortaya çıkması Venedik Devleti için kalıcı bir tehdit oluşturmuş ve bu ikili savaş uzun yıllar devam etmiştir. Durağan bir Venedik hakimiyeti döneminden sonra, Ülgün kenti uzun yıllar süren bir savaş ve çatışmalar sonucunda Osmanlı Devleti hakimiyeti altına girmiştir. Kentin yönetiminin el değiştirmesi, yalnızca diplomatik açıdan değil, buraya yerleşmiş olan kültürel birikimin de değişmesi sebebiyle oldukça önemli bir dönüm noktasıdır. Aynı zamanda, bu kültürel değişimin sahne arkasında yalnızca can ve mal kayıpları değil, tarihi değerler olarak nitelendirilen kültürel ve kamusal yapıların da kaybı söz konusudur (Karatay, 2017, s. 355).

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Ülgün Kalesi'nin H 883(1478) fethedildiğini söylemektedir[12], fakat o yıllarda Fatih Sultan Mehmed'in Üçüncü Arnavutluk Seferi gerçeklemiş olup, tarihi belgelerden bilindiği üzere bu sefer sırasında Arnavutluk'un sadece bazı bölgeleri fethedilmiş olsa da Ülgün bu yerler arasında yer almadığı

[12] Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Haz. Seyit Ali Kahraman, k.6. c.1, s.61. ''Banisi yine İspanya keferesidir kim baş irşeklerinin hassı idi. Ba'dehu Venedik bir takrib şeytanet ile müstevli olup anın elinden sene 883 Ebu'l-feth veziri Hersekoğlu Ahmed Paşa 'ya bu kal'a miftahların teslim edüp kendüleri darü'l-bevar menhus hanelerine gitdiler.''

bilinmekte idi (Uzunçarşılı, 1988, s. 85-86). Ayrıca Ülgün'ün fethi, arşivde taranan belgeler de H 978 (1570) yılı olarak görülmektedir[13].

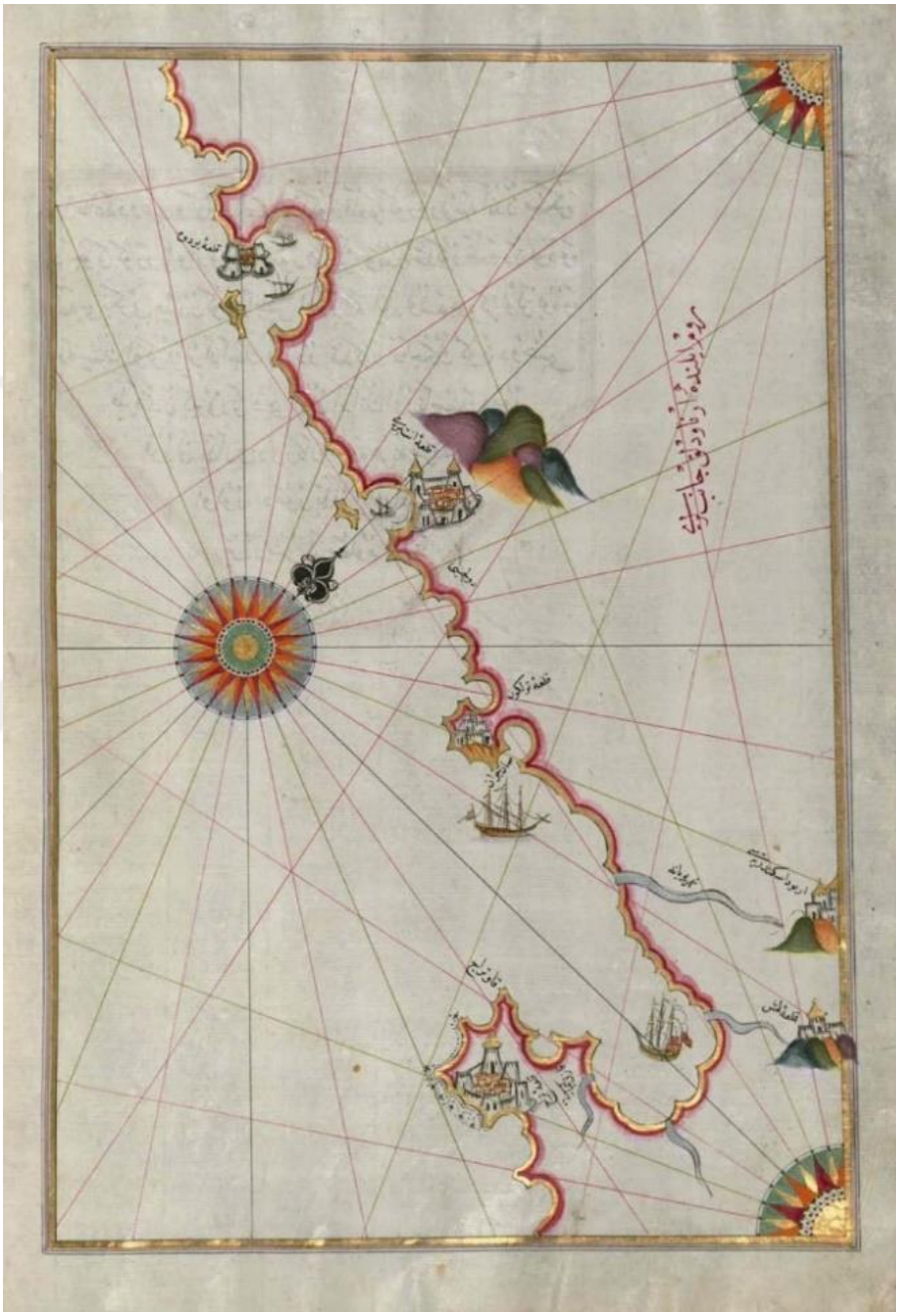

Şekil 5. 4. Draç Kıyıları (Reis, 1526, s. 142).

[13] BOA.,A.DVNSMHM.d.,10-539.,H-28-12-978; Rumeli beylerbeyine hüküm: Delvine ve Avlonya'nın muhafızaları tertibatına ve düşmanın birkaç parça gemi ile Kotor'a zahire gönderip Korfus'daki donanmasıyla Nova üzerine gelmek tedarikinde olduğuna ve saireye dair işarından bahisle düşman tarafını ve isyan üzere olan Arnavudların ve sair keferenin ahvalini daima tecessüs ettirerek memleketin zarardan vikayesini ve fethi emredilen Ülgün ve Bar kalelerinin alınmasını temine çalışması.

Piri Reis Kitabı-ı Bahariye'de anlattığı Draç kıyıları bölümünde Ülgün'un çevresinde bulunan liman, nehir ve kaleleri detaylı bir şekilde açıklamıştır. Boyana nehrinden bahsederek, nehrin kuzeyinde kalan kıyıda gemicilik bakımından önemli olan bir limandan söz etmiştir[14]. Piri Reis'in haritasında da, Ülgün bir yarımadada bulunan kale olarak tasvir edilmiştir.

Evliya Çelebi, Ülgün'den bahsederken, sadece bir kale olarak değil de aynı zamanda kale dışında kalan bir kasabadan da bahsetmiştir. Kale içinde cami, ahır, su depoları, barut cephaneleri gibi yapıların varlığından ve dizdarlar ve askerlerle birlikte halkın burada yaşadığından bahsetmiştir (Kahraman, 2011, s. 61).

Osmanlı Devleti, sadece kale duvarlarının değil kalenin içinde ve dışında kalan kentsel yerleşimin de gelişmesine önem vermiş ve gerekli özeni göstermiştir. Dışarıda kalan alanın bir yerleşim yeri olarak gelişmesinin en temel sebeplerinden biri, kentin gelişmesi ve Osmanlı'nın fetih politikaları ile birlikte buradaki kalıcı nüfusun artması sayılabilmektedir. İçeride kalan alan ise, yalnızca konut bakımından değil kamusal yapılar açısından da önemli bir ölçüde geliştirilmiştir (Hadžibrahimović, 2014, s. 269).

Temelde fetih politikaları ile Ülgün'deki Müslüman nüfusun artması, Osmanlı Devleti'nin buradaki yaşamsal koşullar için dini ve kültürel yaşamı destekleyecek yapılar inşa etmesi için teşvik edici bir unsur olmuş; cami, mescit, tekke, okul ve diğer tesisler kente eklenmiştir (Hadžibrahimović, 2014, s. 271).

5.3.1. Ülgün Kalesi

Ülgün Kalesi, Karadağ kıyılarının en güneyinde, denize doğru eğimli ve erişimi zor bir kayanın yamacında yer almaktadır. Bir diğer yandan da doğal bir limana sahip olan Ülgün kalesi bu durumu tarihsel süreci boyunca bir potansiyel olarak taşımıştır. Ülgün bir kent olarak kurulurken ilk aşamada, kale surları denizle çevrili üç taraftan inşa edilmeye başlanmış, kentin kuzey duvarları ise daha geç dönemlerde eklenmiştir (Bošković, 1981, s. 75).

[14] Piri Reis Draçkıyıları "Kaleden (Leş kalesi), 24 mil uzaktaBoyana suyu vardır. Büyük bir sudur. Gemiler girer. Bu fasılda adı geçen sularda Boyanasuyundan daha büyük bir akarsu yoktur. Boyana dediğimiz su Arnavut İskenderiyesi'nin(İşkodra) önünden akar gelir, denize koyulur. Ayağına büyük gemiler girer,Bu suyun 12 mil karayel tarafında Venedike tâbi Dolçini, Dulçini (Ulcinj, Dulcigno, Ülgün) kalesi vardır."

Kentin doğal topografyası gereği üzerine kurulduğu kayalıklarla birlikte, kente eklenen sur duvarları kente güçlü bir savunma hattı çizmiştir. Kale iki bölümden oluşmaktadır. Bu iki bölümden kuzey tarafında yer alan kısım, askeri ve savunma bölge olarak, güneyde yer alan kısım ise sivil yerleşim yeri ve ticari amaçlarla kullanılmıştır (Hadžibrahimović, 2011, s. 54).

Çizeri belli olmamakla birlikte 17.yüzyılın başlarına işaret eden Şekil 4.5'deki gravüre bakıldığında, kente ait eski kilisenin artık bir cami olduğu, kuzeyde yer alan kalenin üzerindeki bayrak figürüyle buranın yönetim birimleri olarak kullanıldığı, konut yoğunlarında bir azalma olmadığı, kalenin dışına yalnızca yerleşim yerleri değil kültürel ve dini faaliyetlerinin de taştığı görülmektedir.

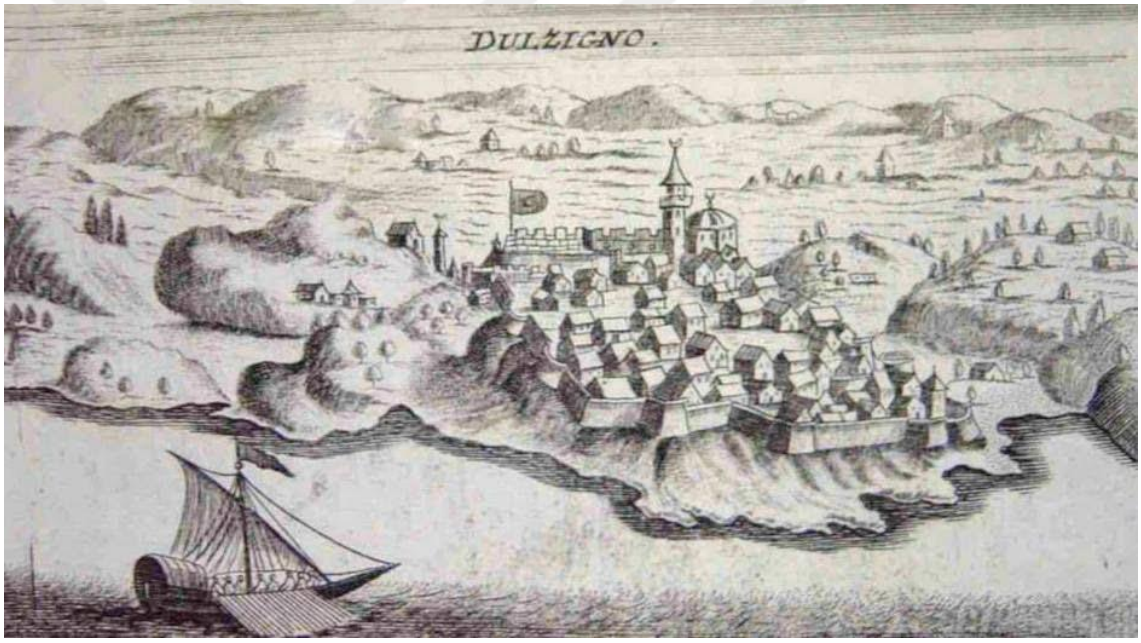

Şekil 5. 5. Ülgün 17. y.y. başlarında (Ülgün Kent Müzesi).

Kentin kale duvarları Orta Çağ döneminde inşa edilmiş olup, daha sonraları Venedik Dönemi'nde bu kalıntılar üzerinden yeniden canlandırılarak korunmuş ve kullanılmaya devam edilmiştir. Bu iki katman arasındaki dönem ve malzeme farkını ayırt etmek mümkündür. Orta çağ Dönemi'nin kalıntıları düzensiz sıralı kırık taşlardan oluşurken, Venedik Dönemi eklerinin kaba yontma taşlarla yatay sıralı bir düzende bu kalıntılar üzerine eklendiği görülmektedir (Bošković, 1981, s. 86). Kale'den kente giriş Venedik Dönemi'nde yalnızca güneyde bulunan burç üzerindeki kapıdan sağlanırken,

Osmanlı Dönemi'ne gelindiğinde kuzeyden bir kapı ile daha kente erişilebilindiği görülmektedir. Kuzeydeki kapının açılamasının önemli sebeplerinden biri, artık kentin geriye doğru genişlemesinden kaynaklanmaktadır (Mustafa Canka, 2012, s. 96).

Osmanlı Dönemi'nde uzun yıllar süren savaş ve tahribatlarla birlikte eskiyen ve onarıma muhtaç hale gelen surlar, bu kez daha küçük iri kesme taşlardan tekrar örülmüş ancak mevcut sur izi korunmasına rağmen daha geniş top açıklıkları ile yeni düzenlemeler eklenmiştir (Mijović Kovačević, 1975).

Kale içerisindeki yerleşimin işlev şemasına bakıldığında; Ülgün'ün, 16. yüzyılın sonundan 19. yüzyıla kadar bir zanaat ve ticaret kenti olarak bir merkez oluşturduğunu söylemek mümkündür. Kentin yerleşim planı genellikle dar sokaklar etrafında kurulan konut birimleri ile, daha kamusal yapıların etrafındaki küçük meydancıklar ile açıklanabilmektedir. Kentin kuzey kısmında yer alan camini etrafındaki meydan kentin merkezi olarak nitelendirilebilmektedir. Fiziksel açıdan surlarla çevrili olduğundan genişlemeye imkanı olmayan kale içi, bir süre sonra yoğunlaşarak bu sınırların dışına taşmıştır. Kentin erken dönemlerinde bir sarnıçtan sağlanan su sistemi, 18.yüzılın ortalarından itibaren kente eklemlenen çeşmelerle birlikte daha yaygın ve düzenli bir dağılımla tüm kente ulaşmaya başlamıştır (Hadžibrahimović, 2012, s. 108).

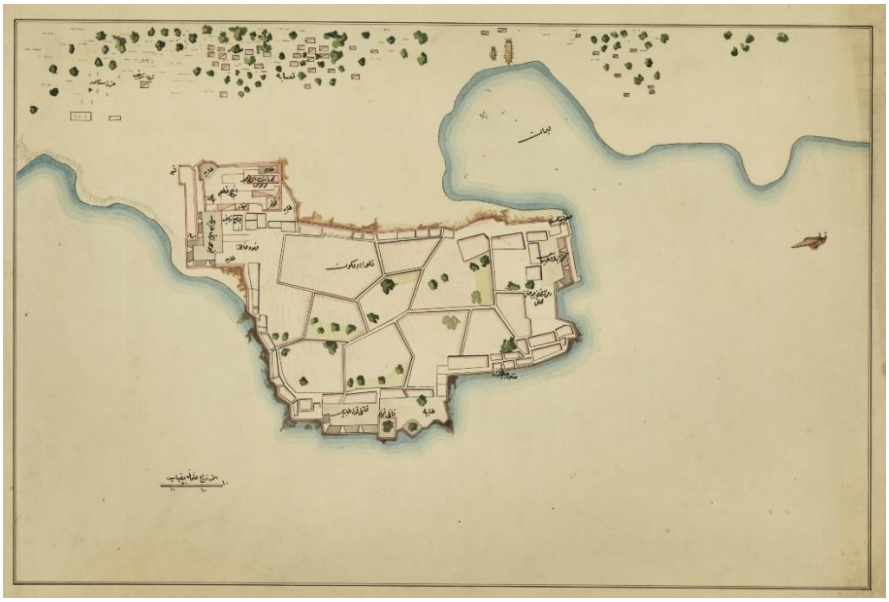

Şekil 5. 6. Ülgün Kalesi (BOA. plk.p. 867).

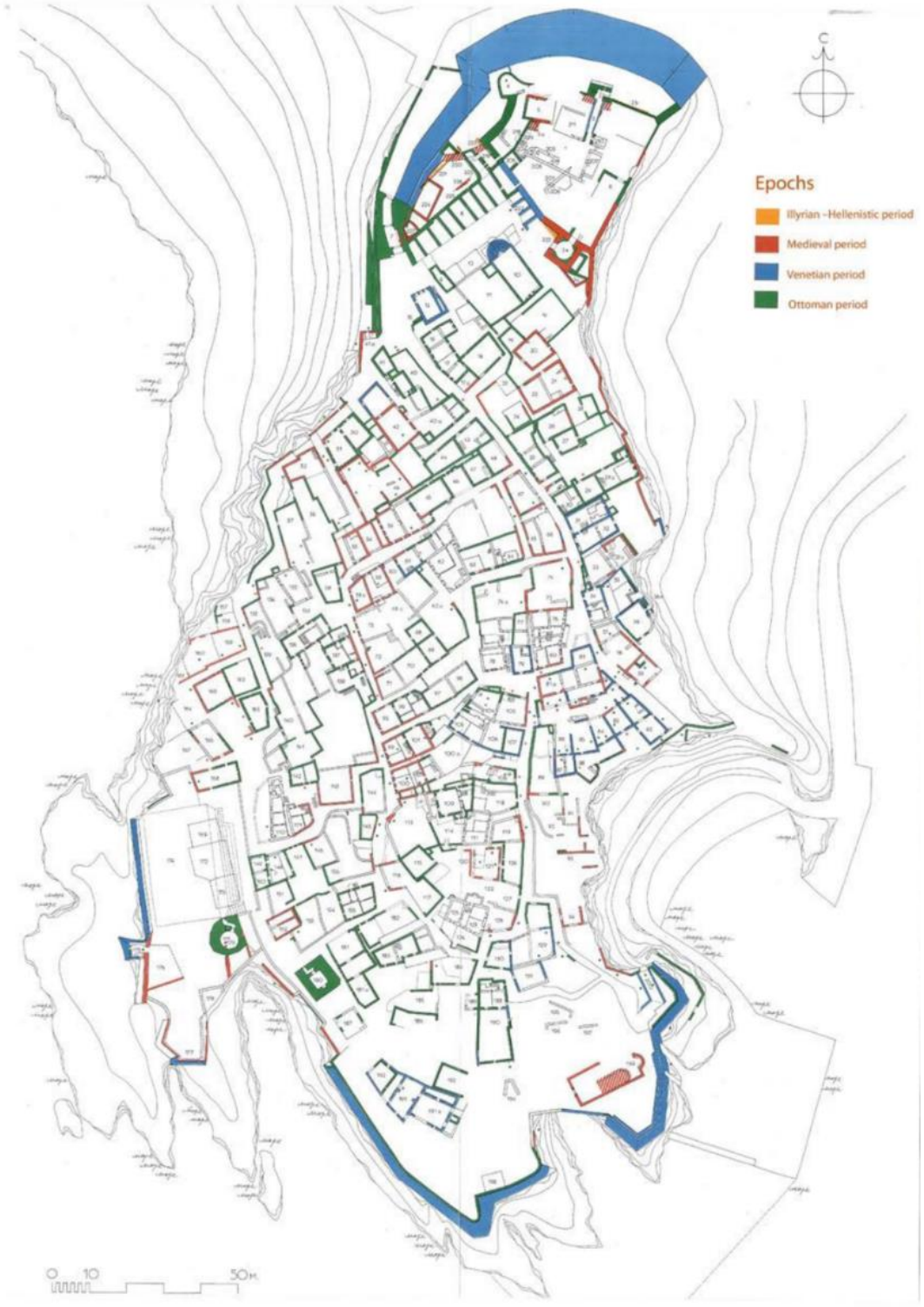

Şekil 5. 7. Kale (Ledita Mezini, 2018).

5.3.2. Kilise-Cami

Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altındaki Ülgün'ün dini ve kültürel değerlerinin değişmesi ve halkın Müslümanlaşması ile birlikte kentin hem fiziki hem sosyal görünümü değişmiştir. Bu dönemde yeni camiler, çeşmeler ve hamamların inşasının yanı sıra kentte var olan mevcut yapılar da güçlendirilmiş, aynı zamanda da bu yapılardan bazılarının işlevi değiştirilmiştir (Mustafa Canka, 2012, s. 112).

Bu yapılardan biri de Aziz Maria Kilisesidir. Yapının restorasyon çalışmaları sırasında kapının üstünde ortaya çıkan yazıya göre;[15] Aziz Maria Kilisesi, 1510 yılında Venedikliler tarafından yaptırılmış ve aynı zamanda kapının eşiğinde bulunan yazıya[16] göre ise 1569 yılında kilisenin onarıldığı tespit edilmiştir. Bu verilere bakıldığında 1510-1569 yılları arasında kilisenin bir kısmımım yıkıma uğradığı tahmin edilmektedir (Bošković, 1981, s. 21). Ülgün, Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedildikten sonra, bu kilise bir camiye dönüşmüştür. Dönüşen bu cami arşivlerde taranan belgelerde Ülgün kalesindeki Sultan Selim Han cami[17] olarak geçmekte; Evliya Çelebi Seyahatnamesinde ise bundan farklı olarak Mehmed Han Cami olarak isimlendirilmektedir[18].

Şekil 5. 8. Kapı eşiğinde 1569 yılından yazı (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021).

[15] Günümüzde kapının üstünde herhangi bir yazı bulunmamaktadır, fakat 1958 yılında restorasyon çalışmaları sırasında raporda belgelenmiştir. MDX A Dİ PRİMO Dİ ZUGNO-1510 yılında Haziran'ın ilk gününde

[16] AL(VI)SO DELFİNO CO(N)S(ULE) ET A(APITANEO) C(ONTE) OLCHINII DIG(E) S(IT) EX DIRUPPO ASPERO MAXIMO STUDIO IN HANC FORMAN REDEGIT MDLXVIIII- Prens ve Kaptan Alviz Delfino döneminde enkazdan kurtarılmış ve büyük çabayla 1569 yılında bu formda yapılmış.

[17] BOA.,AE.SAMD.III.,20-1860.,H-29-02-1116; Ülgün Kalesinde vaki Sultan Selim Han Cami-i Şerifi Hatibi Mustafa Efendi'nin vazifesine ait beratın Cülus-ı Hümayun münasebetiyle yenilenmesi.

[18] Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Haz. Seyit Ali Kahraman, k.6. c.1, s.60.''Ve derun-i hisarda Mehemmed Han cami'i ve cümle (---) adet neferat evleri serapa mestur haneciklerdir.''

Şekil 5. 9. Kapı eşiğinde 1569 yılından yazı (Bošković, 1981, s. 6).

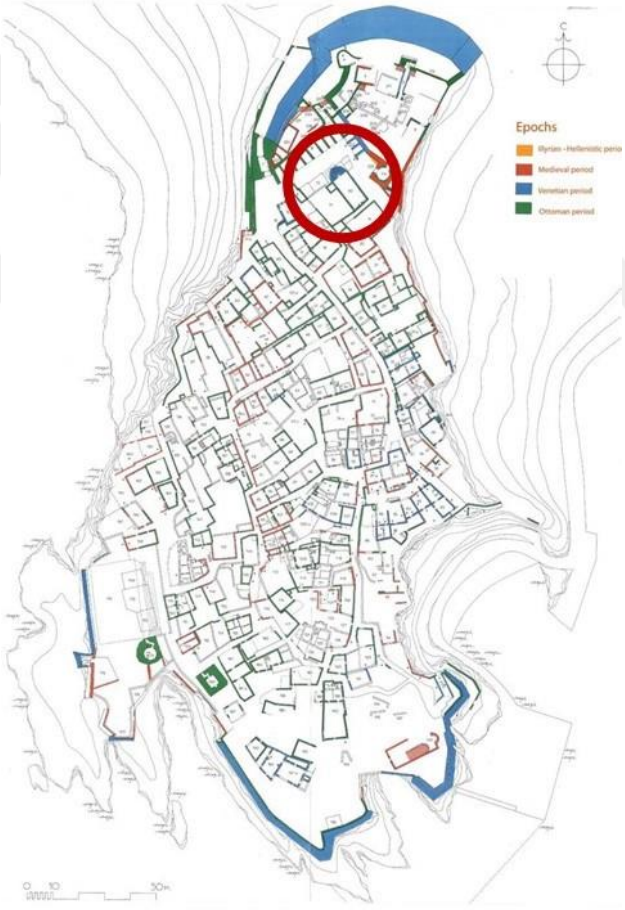

Şekil 5. 10. Kale içinde caminin konumu.

Caminin konumuna bakıldığında, kentin kuzey giriş kapısına yakın ve meydanda yer alan çarşının karşısında bulunduğu görülmektedir. Cami düzensiz bir dikdörtgen

şekline sahiptir. Kiliseden dönüşen caminin, batı cephesindeki girişin bulunduğu yere son cemaat yeri ve yarım daire şeklinde merdiven eklenmiştir. Kuzey ve güney cephelerinde de yeni açılan pencereler mevcuttur. Buna ek olarak, yeni dört pencere açılmış, aynı zamanda da kilisenin yuvarlak penceresi kapatılmıştır. 1958 yılında yapılan restorasyon çalışmaları sırasında, son cemaat yerinin yıkılmasıyla kilisenin orijinal yarım daire giriş merdivenleri ortaya çıkarılmış oldu (Bošković, 1981, s. 23).

Hem kilisenin hem de caminin izleri taşıyan bu yapı günümüzde Arkeoloji Müzesi olarak kullanılmaktadır.

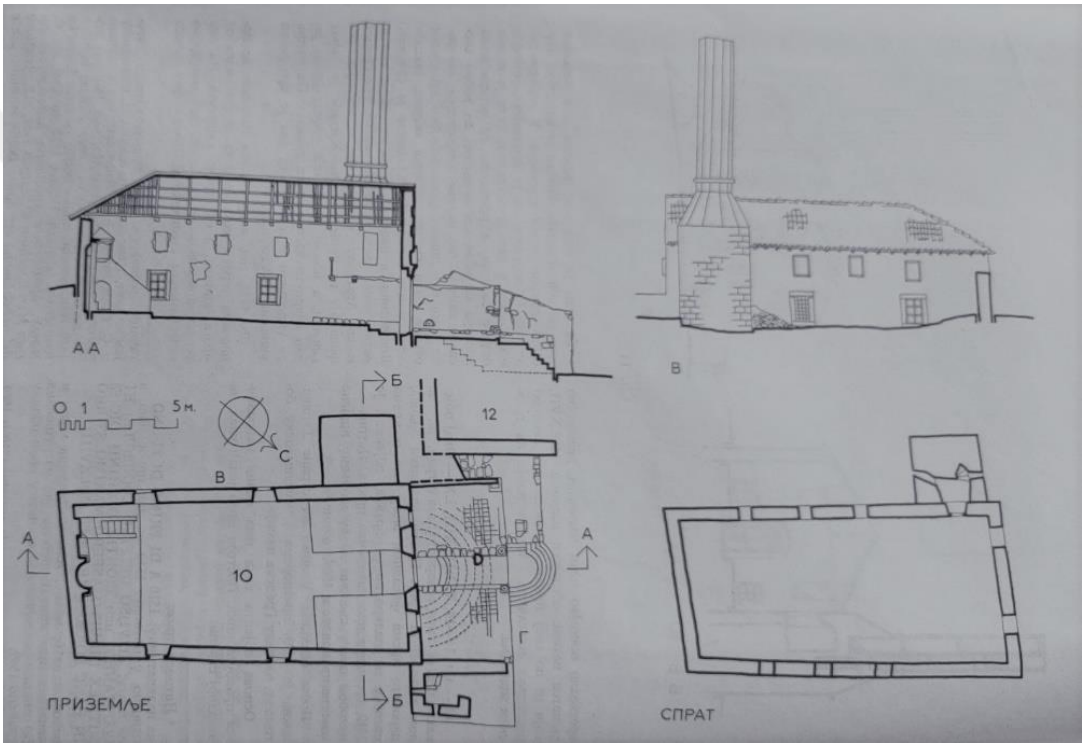

Şekil 5. 11.Cami planları (Bošković, 1981, s. 22).

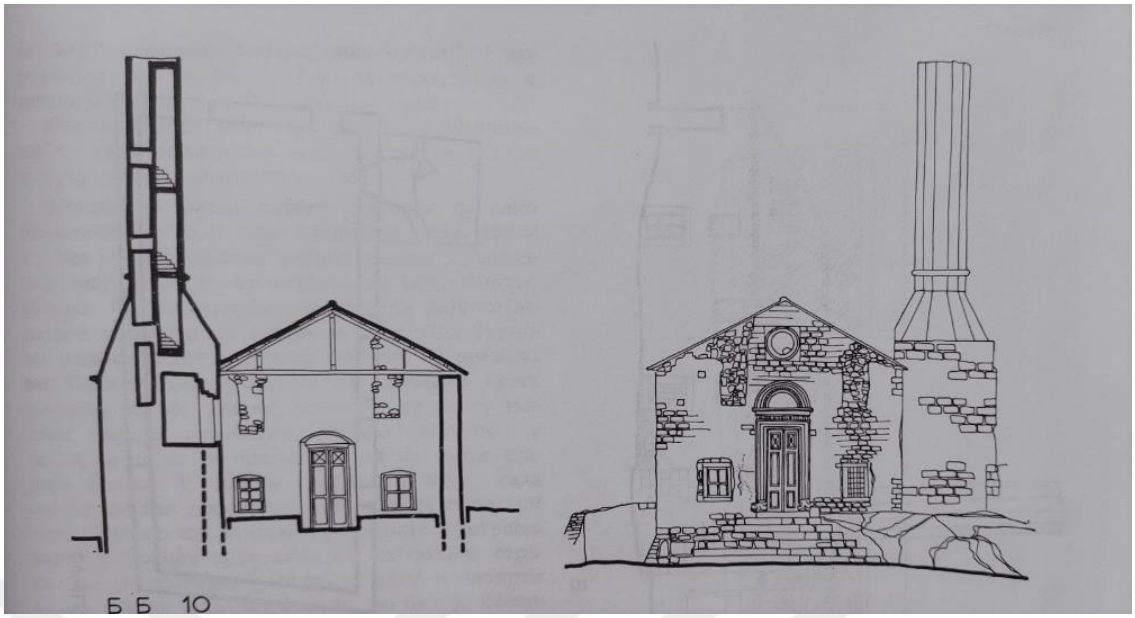

Şekil 5. 12. Cami kesit ve görünüş (Bošković, 1981, s. 21).

Şekil 5. 13. Caminin giriş cephesi ve son cemaat yeri 1935, 1958 (Bošković, 1981, s. 175).

Şekil 5. 14. Caminin giriş cephesi, yıl 1958 (Bošković, 1981, s. 177).

Şekil 5. 15. Restorasyon çalışmaları sırasında giriş merdivenleri, yıl 1958 (Bošković, 1981, s. 178).

Şekil 5. 16. Kuzey ve Doğu cephesi (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021).

Şekil 5. 17. Cami Batı-Giriş cephesi 1958 (Bošković, 1981, s. 176) ve 2021 (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021).

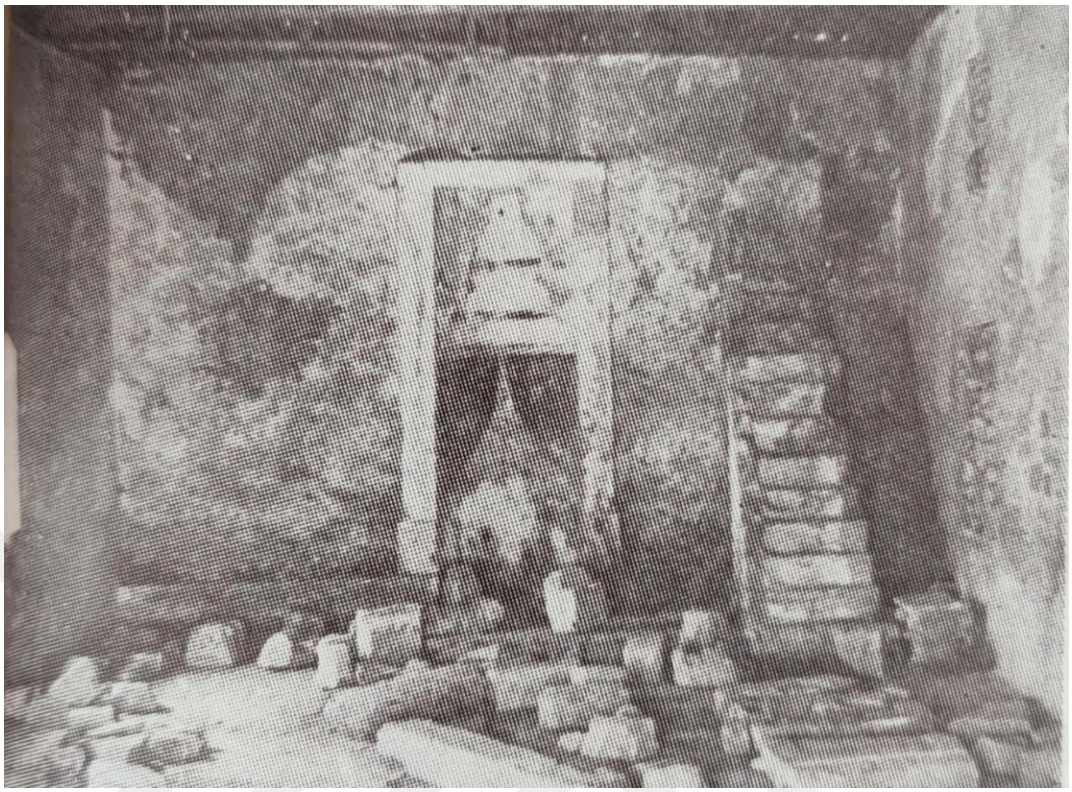

Şekil 5. 18.Mihrap 1958 (Bošković, 1981, s. 176)ve 2021 (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021).

Şekil 5. 19. Mihrap günümüzde (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021).

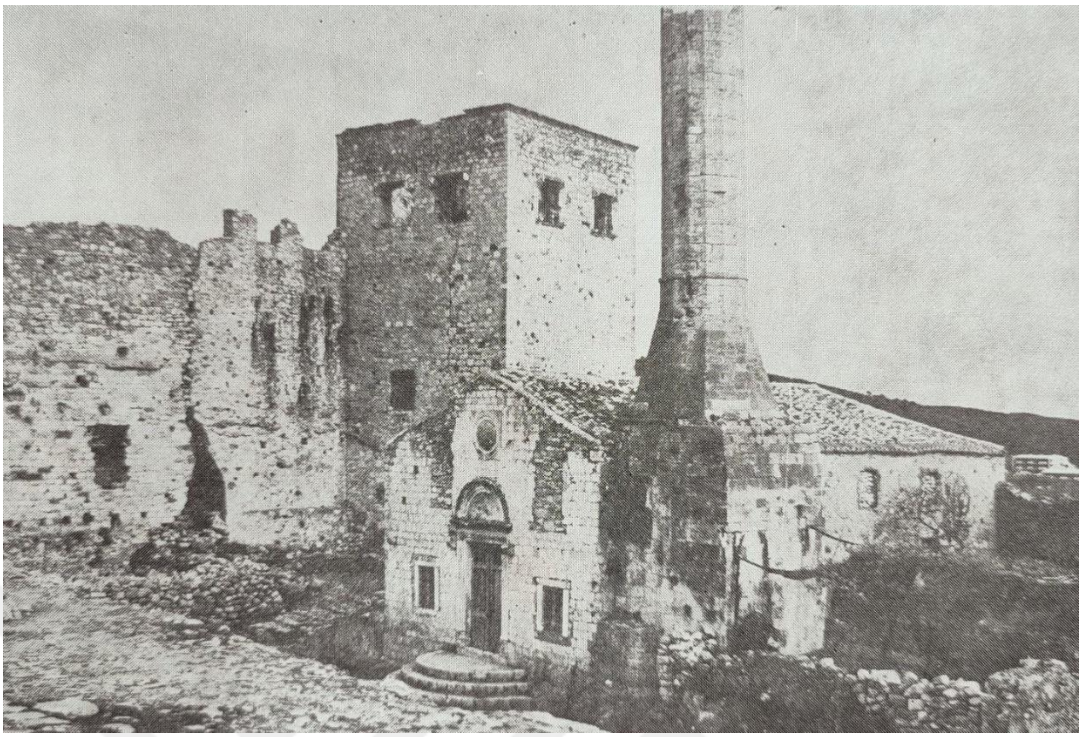

Şekil 5. 20. Cami 1956 yılında (Bošković, 1981, s. 176).

Şekil 5. 21. Cami 1958 yılında (Bošković, 1981, s. 176).

Şekil 5. 22. Cami günümüzde (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021).

5.3.3. Baruthaneler

Ülgün Kenti'nde bulunan baruthaneler kentin güney-batı tarafındaki sur duvarlarına yakın bir konumda yer almaktadır. Bu baruthane yapılarından günümüze ulaşanlardan biri; yuvarlak planlı, konik kiremit çatılı, sıralı moloz taştan inşa edilmiş bir düzendedir. Diğeri ise; kare planlı, tromp geçişlerle yükselen sekizgen formlu bir çatı ile örtülü ve aynı malzemeden yapılmış bir şekle sahip olup, görece oranla diğer yapıdan daha büyüktür. Her iki yapı da eğimden yararlanacak şekilde inşa edilmiş olup, kuzey tarafından kota oturmaktadır.

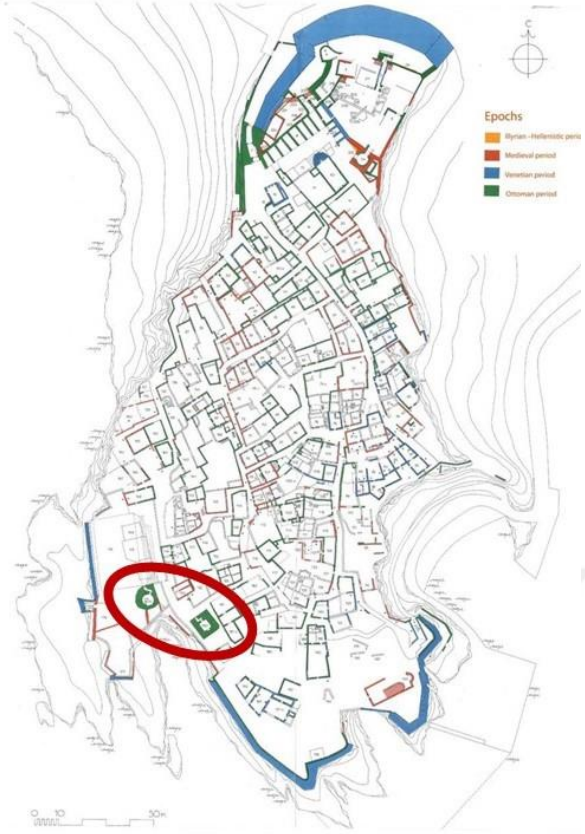

Şekil 5. 23. Baruthaneler kent içinde konumu.

1995 yılında yapılan restorasyon çalışmalarında her iki bina da statik açıdan güçlendirilmiş olup, günümüzde varlıklarını sürdürmektedirler (Hadžibrahimović, 2014, s. 272). Ancak yeniden işlevlendirilmedikleri için şu an atıl durumdadır. Dairesel planlı olan baruthane yapısının yanında yükselen yeni binanın; eski kent dokusunu hiçe sayarak eğimi gözetmediği, bu baruthane yapılarının güney cephesinden önünü tıkadığı ve bu yapıya çok yakın konumlanmasından dolayı da fiziksel bir zarara yol açabileceği düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Bir diğer yandan atıl durumda bırakılmış olan bu yapılar restore edilmiş olsa da, bakımsız kaldığından yeşil bir bitki örtüsü ile sarılmış ve yapı fiziksel olarak risk altına girmiş durumdadır.

Şekil 5. 24. Baruthaneler ve yakın çevresi.

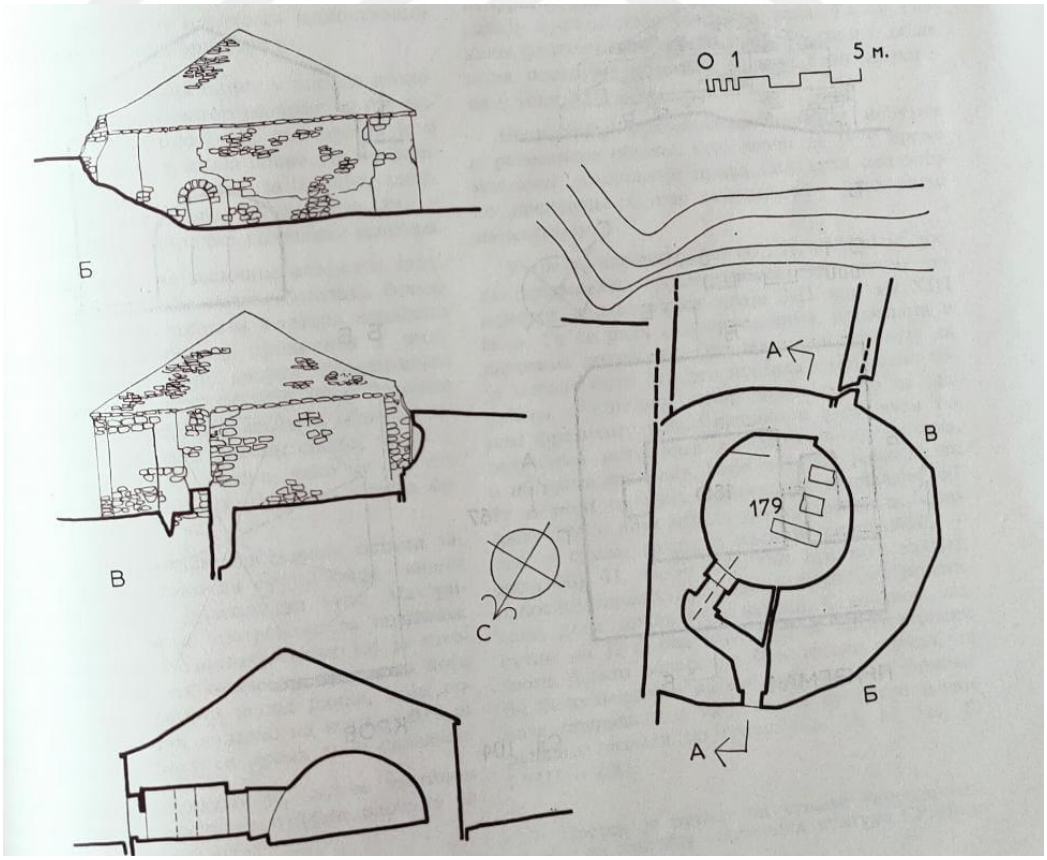

Şekil 5. 25.Baruthane-plan,kesit ve görünüş (Bošković, 1981, s. 119).

Şekil 5. 26. Baruthane (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021).

Şekil 5. 27. Baruthane (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021).

Şekil 5. 28. Baruthane (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021).

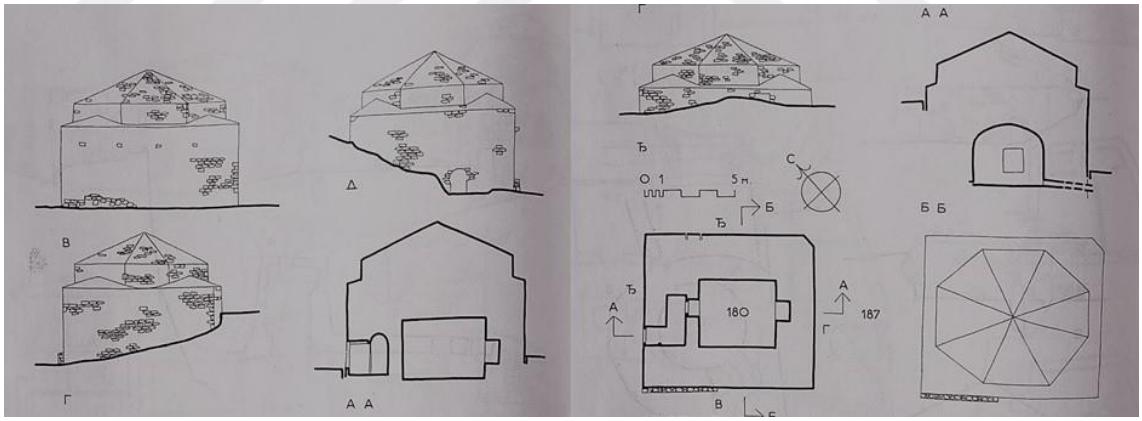

Şekil 5. 29. Baruthane- plan, kesit ve görünüş (Bošković, 1981, s. 120).

Şekil 5. 30. Baruthane (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021).

Şekil 5. 31. Baruthane (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021).

5.3.4. Çarşı

Ülgün Kalesi'nin kuzey girişine yakın olarak konumlanan Çarşı alanı, caminin hemen karşısında yer almakta ve bu alanda bulunan meydanla etkileşim halinde bulunmaktadır. Çarşının yerleşim planına bakıldığında, sıralı bir oda düzeni ile kuzey-güney aksında konumlandığı görülmektedir. Klasik bir plan düzleminde ve antik dönemdeki stoa yapılarına benzetilecek şekilde inşa edilen bu çarşı, uzun yıllar boyunca mevcut işlevini sürdürmüştür. Çarşının arka duvarı Venedik Dönemi'nden kalma olup, bu duvara Osmanlı Dönemi'nde yapılan dikey eklerle çarşının son hali oluşturulmuştur

(Hadžibrahimović, 2012, s. 110). Her biri bir dükkan olarak kullanılan odacıklar, iki sıralı moloz taşlarla örülmüş kemerli açıklıklarla geçilmiştir. Statik dengeyi sağlamak ve daha korunaklı bir giriş oluşturmak için, bu kemerli sıra düzen, yarım daire şeklindeki payanda ile desteklenmiştir. Bu payandalı duvarın ne zaman inşa edildiği, üzerinde yer alan kitabede hem Osmanlıca hem de Romen Rakamlarından oluşan bir yazıt sebebiyle tam olarak bilinmemektedir (Bošković, 1981, s. 65).

Çarşı'da yer alan bu odalar günümüzde arkeolojik kalıntıların saklanması için kullanılmaktadır.

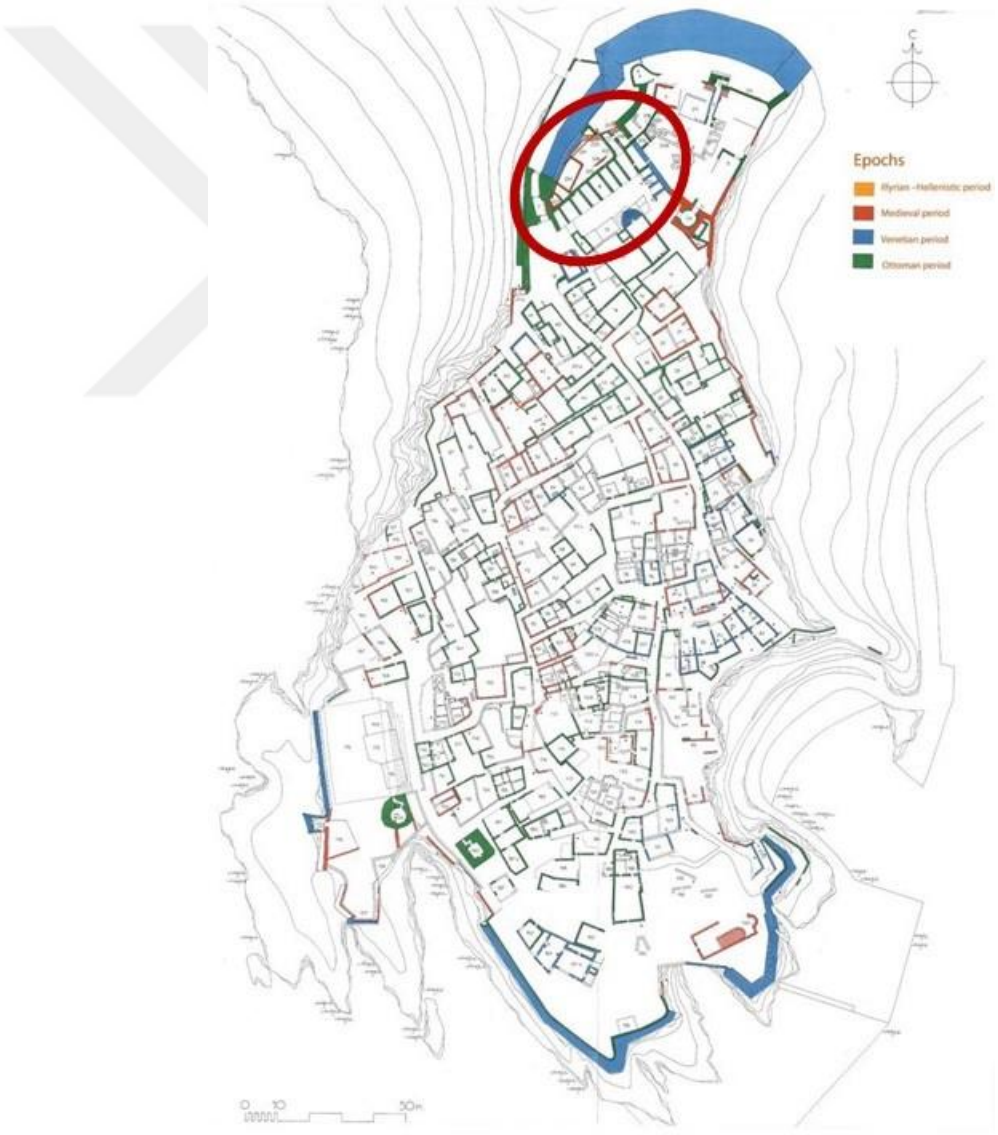

Şekil 5. 32. Çarşı Kale içinde konumu.

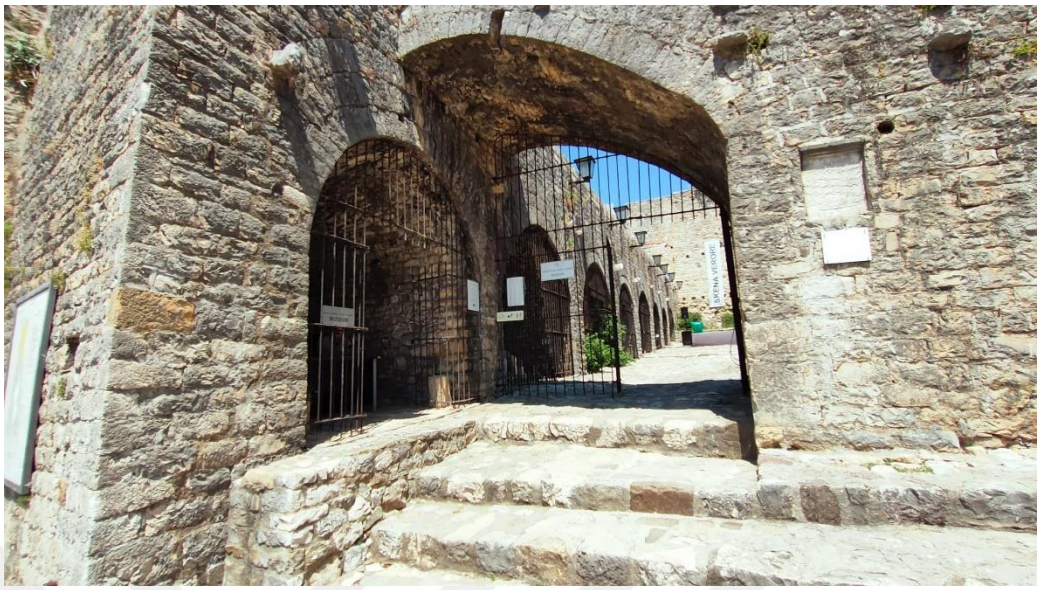

Şekil 5. 33. Çarşının giriş kapısı (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021).

Şekil 5. 34. Çarşının giriş kapısının duvarında yer alan kitabe (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021).

Şekil 5. 35.Çarşının dükkânlarından birinin iç mekanı (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021).

Şekil 5. 36. Çarşının meydandan görüntüsü (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021).

5.3.5. Çeşme

Kente Osmanlı Dönemi'nde pek çok çeşme yapısı inşa edilmiş, ancak bunların az bir kısmı günümüze ulaşabilmiştir. Bu çeşmelerden en göze çarpan ve en iyi

korunmuş olanlarından biri; meydanda ve kentin kuzey giriş kapısının hemen karşısında yer almaktadır. Çeşmede şu anda okunamayan bir kitabe yer almakta olup, bu yazının Osmanlıca olduğu bilinse de yıpranma payı ile birlikte günümüzde okunmamaktadır.

Çeşmenin mimari özellikleri incelendiğinde, yarım daire kemerli bir mermer alın iyi korunmuş bir durumdadır. Kemerin kilit taşı üzerinde bir hilal sembolü bulunmaktadır. Çeşmenin üzeri de bir söve ile sonlanmıştır. Arşiv belgelerinden okunduğu üzere, çeşmenin 1749-1750 yılları arasında yapıldığı düşünülmektedir. Çeşme günümüzde de işlevini korumaktadır (Hadžibrahimović, 2014, s. 283).

Şekil 5. 37. Çeşme (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021)

5.4. Saat Kulesi

Ülgün kentinde bulunan Saat Kulesi kentin sur duvarlarının dışında yer alan düz bir alan üzerine inşa edilmiştir. Kentin kuzey alanında bulunan yüksek noktalarından birinde inşa edilmesi sebebiyle de hemen hemen her yerden bakıldığında görülebilen bir konuma sahiptir.

1754 yılında inşa edilen kule, Karadağ'da incelenen diğer saat kulelerinden mimari açıdan (Podgorica, Stari Bar vb) farklı değildir (Hadžibrahimović, 2014, s. 279). Kulenin planı, kare şeklinde olup, kireç harcı kullanılarak yapılmıştır. Saatin üzerinde, her iki tarafında birer büyük kemerli açıklığı olan erken bir sundurma bulunur. Kule, kırma çatıdan yükselen sekizgen bir kubbe ile sona ermektedir. Zemin katta üzerinde Osmanlıca yazıtlı bir levha bulunan küçük bir kemerli kapı vardır. Zemin katta kapının solunda küçük kare ve daha büyük kemerli iki açıklık vardır. 1979 yılında meydana gelen depremin etkisiyle Saat Kulesinin bir kısmı yıkıma uğramıştı.1981 yılında ise restore edilmiştir (Alihodžić, 2009).

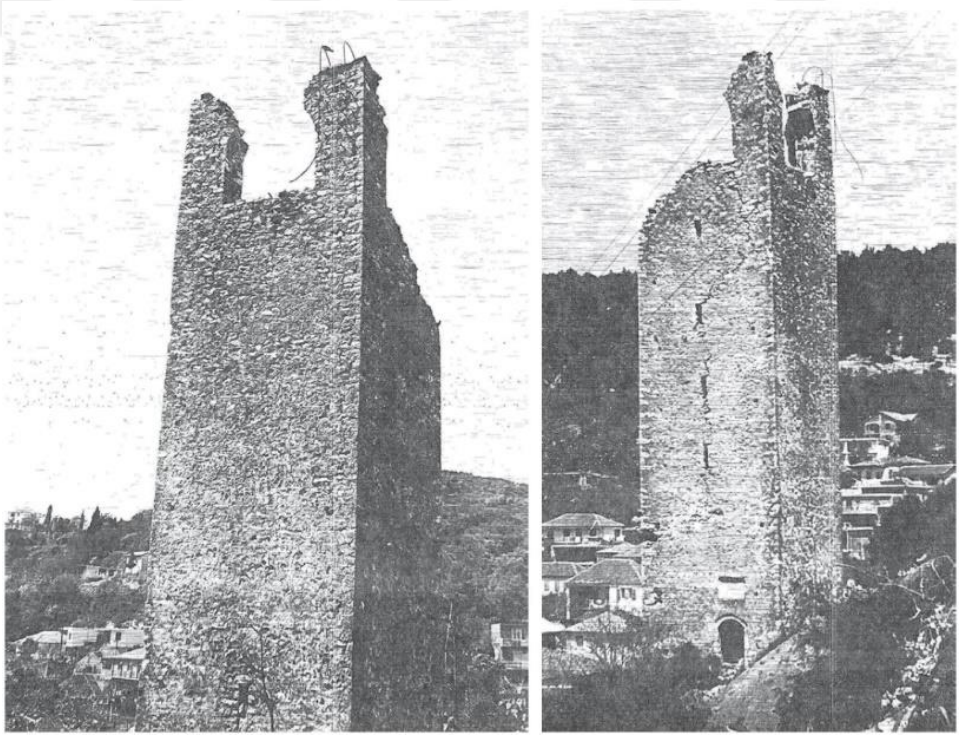

Şekil 5. 38. Saat Kulesi 1980 (Alihodžić, 2009, s. 14).

Şekil 5. 39. Giriş kapısı ve üzerinde yer alan kitabe (Alihodžić, 2009, s. 15).

Şekil 5.40. Saat Kulesi günümüzde (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021).

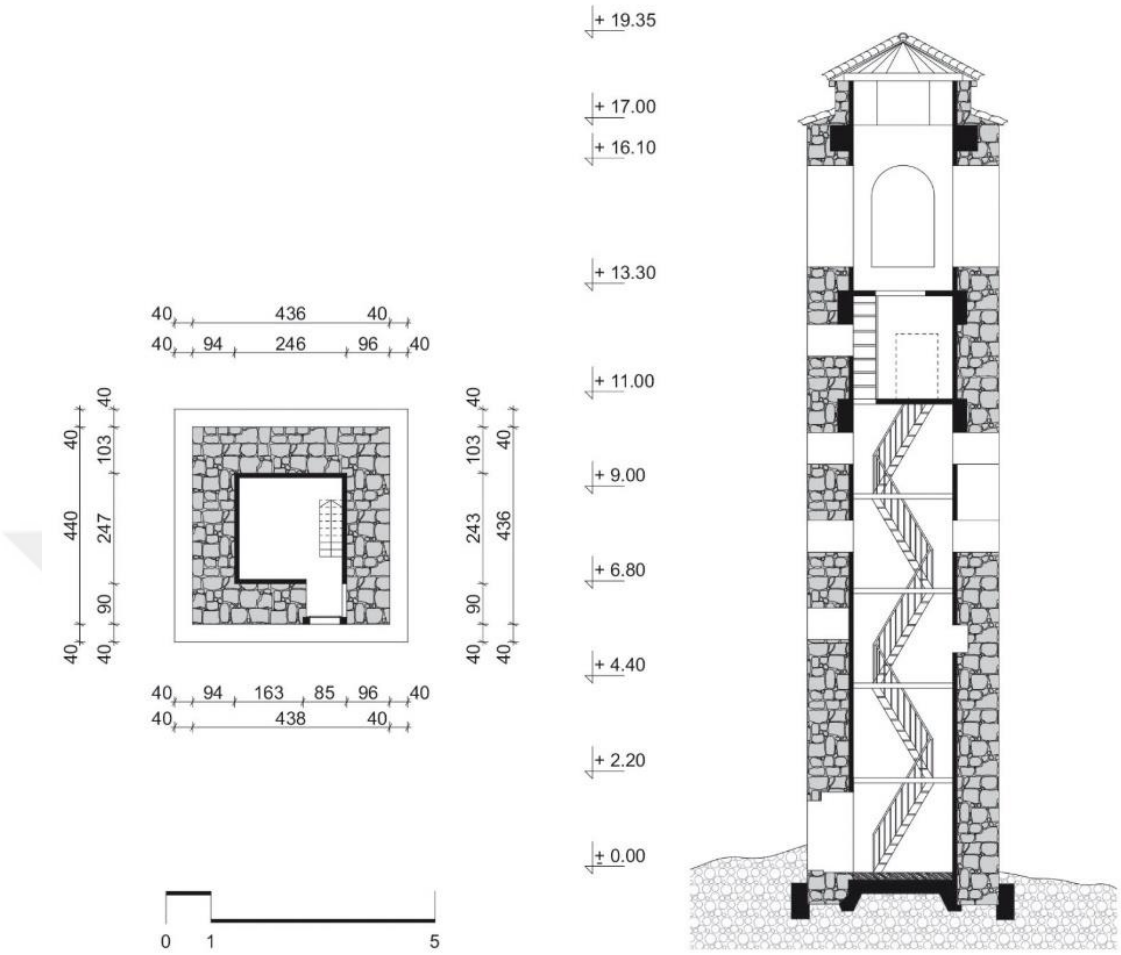

Şekil 5. 39. Ülgün Saat Kulesi plan ve kesiti (Alihodžić, 2009, s. 14).

5.5. Kale Dışındaki Ülgün Camileri

Ülgün Kenti'nde kale dışında bulunan ve günümüzde varlığını sürdüren 4 adet cami bulunmaktadır. Bu camilerin yapılış amacı; kale dışına taşan nüfusun ihtiyacından doğan boşluğu kapatmaktır. Bu camilerin hepsi mimari açıdan benzer özellikler taşımaktadır. Kare-dikdörtgen planı, kırma çatı ile örtülü, tek minareli ve önünden son cemaat yeri bulunan bir giriş alanına sahip olan mimari düzendedirler. Bu camilerin hepsi, günümüzde de dini ibadet işlevlerini sürdürmektedirler (Hadžibrahimović, 2014, s. 281).

Şekil 5. 40.Denizciler Cami 1907 Yıllında Edith Durham fotoğrafı (Narodna Biblioteka Ulcinj).

Şekil 5. 41. Denizciler Cami (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021).

Şekil 5. 42. Denizciler Cami'nin iç mekanı (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021).

Şekil 5. 43. Lama Cami (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021).

Şekil 5. 44. Namazgah Cami (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021).

Şekil 5. 45. Ali Paşa Cami (Fotoğraf: Almera Mukoviç, 2021).

BÖLÜM 6

DEĞERLENDİRME

DEĞERLENDİRME TABLOSU			
DEĞERLEDİRME KRİTELERİ	KENTLER		
	HERSEK NOVA	STARİ BAR	ÜLGÜN
OSMANLI DÖNEMİ HAKİMİYET YILLARI	1482-1687	1523-1881	1571-1878
TOPOGRAFYA	DENİZE YAKIN EĞİMLİ	SARP KAYALIK YÜKSEK EĞİMLİ	DENİZE YAKIN EĞİMLİ
KENTSEL YERLEŞİM	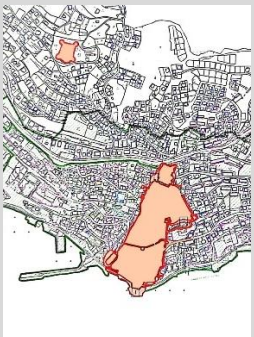		

ÖZGÜN DEĞERİ	JEOPOLİTİK ve DİPLOMATİK KONUM AVANTAJI	TARIMA ELVERİŞLİLİK Ve TİCARET	LİMAN ve TİCARET KENTİ
TAHRİBAT NEDENLERİ	SAVAŞ DEPREM (1560,1666,1979) POLİTİK ÇATIŞMALAR	SAVAŞ DEPREM (1905,1979) POLİTİK ÇATIŞMALAR	SAVAŞ DEPREM (1979) POLİTİK ÇATIŞMALAR
OSMANLI DÖNEMİNDEN İZLERİN KORUNMUŞLUK ÖLÇÜTÜ (XXXXX)	X	XXXX	XXXXX
OSMANLI DÖNEMİNDEN KALAN ÖNEMLİ YAPILAR	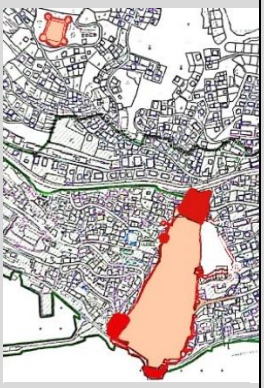	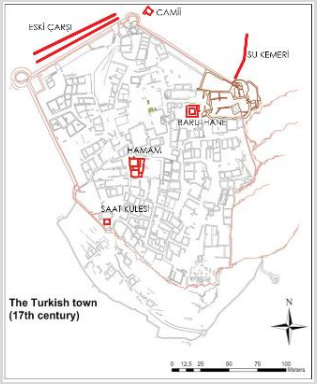	
ÖNERİLER	KÜLTÜREL DEĞERLERİN TANITILMASI ATIL YAPILARIN YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİ	YAPILARIN YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİ YAPILARIN BAKIM ve ONARIMI	ESKİ DOKUNUN KORUNMASI MAZNARA HAKİMİYETİNİN KORUNMASI YAPIALARIN BAKIM ve ONARIMI KÜLTÜREL DEĞERLERİN TANITILMASI

Şekil 6. 1.. Değerlendirme tablosu

Karadağ'ın Adriyatik Denizi kıyısı yüzyıllar boyunca Osmanlı Devleti'ne ev sahipliği yapmış, ancak tarihi ve kültürel birikimini günümüze yeteri kadar taşıyamamıştır. Bu tez kapsamında Hersek Nova, Stari Bar ve Ülgün kentleri; Osmanlının Karadağ kıyılarındaki etkilerini, dönüşümü ve izlerini ortaya koymak için incelenmiş ve oluşan tarihi ve kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılabilmesi için kentsel ve yapısal ölçekte çözüm önerileri geliştirilmiştir.

Her üç kentin kuruluş tarihleri arasında yüz yıldan daha uzun zaman bulunmakla birlikte kente yerleşimin ve oluşan kent morfolojisinin benzerlik gösterdiği gözlemlenmektedir. Kıyıya paralel yerleşen bu üç kentin yöneliminde denizin ve eğimin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Kentlerin coğrafi konumu öne çıkan yapı türünü etkilemiş, denize yakınlığı ile öne çıkan Hersek Nova ve Ülgün kentlerin surlar ve savunma yapıları öne çıkarken, Stari Bar'da daha içe dönük olan kamusal yapılar önem kazanmıştır.

Kentlerin gelişimine etki eden ve onları özgün hale getiren etkenlerin çoğunluğunu ise coğrafi ve siyasi ilişkiler oluşturmuştur:

- Hersek Nova, Osmanlı Döneminde bulunduğu coğrafi konum gereği sınırları boyunca Venedik ile komşuydu. Bu jeopolitik konum, Hersek Novayı Venedik ile siyasi ilişkilerini daha diplomatik sürdürmeye ve savaşa karşı her an hazırlıklı olmaya yönlendirmiştir. Bu şartlar gereği Hersek Novada savunma yapıları (surlar, kaleler, vb.) kentin özgün değerleri haline gelmiştir.

- Stari Bar, bulunduğu konum gereği denizden daha uzak ve diğer kentler ile ilişkisi bakımından nispetten daha zayıftır. Ulaşım ve ticaret alanındaki koşuların yetersizliği, kenti kendi kendine yeten içe dönük bir yaşam alanı olarak gelişmeye yönlendirmiştir. Tüm bunların sonucu olarak tarım ile üretimin gerçekleştiği, ticari ilişkilerin geliştirildiği ve ağırlıklı olarak konut birimlerinden oluşan bir kent tipolojisi ortaya çıkmıştır. Ayrıca kentin zaman içinde artan nüfusu ile birlikte kentin sınırları genişlemiş ve surların dışında doğru taşmıştır.

- Ülgün, yarımada üzerinde yer alan konumu ile liman ve ticaret kenti olarak öne çıkmaktadır. Ülgün kenti de tıpkı Stari Bar gibi kale dışında kentsel yerleşimleri ile varlığını göstermektedir.

Kentlerin tahribat nedenleri benzerlik gösterse de korunmuşluk ölçütü her üç kente de farklıdır:

- Hersek Nova'dan günümüze ulaşan yapılar oldukça az sayıdadır ve kimliğini yitirmiş durumdadır. Varlığını sürdüren yapılar arasında özellikle surlar ve iç kalelerin duvarları öne çıkmaktadır. Yapılan araştırmalar sonucunda Hersek Novanın korunmuşluk düzeyi düşük olmasındaki temel sebeplerden biri Osmanlının erken dönemlerinde kurulmuş ve yıkılmış olması, diğeri ise Hersek Nova'yı fetheden devletlerin (özellikle Avusturya-Macaristan) Osmanlıdan çok daha farklı kültürlere sahip olmasıdır.

-Stari Bar, geç Osmanlı dönemlerine kadar yüksek düzeyde korunmuş, ancak 1979 yılındaki depremden sonra büyük ölçekte zarar görmüştür. Kentin o döneme kadar korunmasındaki temel etken karşılaşan afetlere (savaş, deprem, vb.) sık sık onarılmıştır.

- Ülgün kenti, tıpkı Hersek Nova gibi savaş ve tahribatlara maruz kalsa da fetheden devletlerin (Balkan ülkeleri) kültürel benzerlikleri sebebiyle büyük değişikliklere uğramamıştır. Ayrıca, kentin denize olan kıyısı sebebiyle turizm faaliyetleri öne çıkmış, restorasyon ve rekonstrüksiyon çalışmaları sıklıkla uygulanmıştır. Kıyıya yakınlığı sebebiyle, Ülgün kenti Stari Bara kıyasla neredeyse aynı afetleri yaşasa da denize yakınlığı sebebiyle daha fazla korunmuştur ve kimliğini sürdürmüştür.

Yaşadığımız kentler zaman içerisinde fiziksel olarak bir takım değişimlere uğramaktadır. Değişimler gerçekleşirken oluşan yeni koşullar yalnızca fiziksel bağlamla sınırlı olmayıp, sosyal yapıda da çeşitli ölçekte değişikliklere sebep olmaktadır. Kentsel morfoloji çalışmaları bu bağlamda kent içerisinde meydana gelen farklı kapsamlardaki değişimi ele alarak, söz konusu değişim sürecini okumamıza yardımcı olmaktadır.

BÖLÜM 7

SONUÇ

Bir yerleşim yerinin tüm katmanlarının üst üste birikmesiyle o yerin hafızası oluşmaktadır. Bu katmanların geçmiş, şimdi ve gelecek kurgusunda birlikte düşünülmesi, o yere ait izleri takip edebilmek için son derecede önem taşımaktadır. Geçmişi tanımak, geleceğe dair hem kültürel hem de fiziksel değerlerin sürekliliğini sağladığından, bir kent ölçeğinde doğru ve kaliteli bir planlama yapılabilmesi için önemlidir. Bazen önemsiz görünen bir yapı elemanı ya da bir taş bile, bir yeri anlamak, değerlendirmek, planlamak ve yaşatmak için bir kilit taşına dönüşebilir. Bu bağlamda, günümüz teknolojilerini kullanmak kadar, arşivlerde unutulmuş belgeleri de gün yüzüne çıkarmak gerekir.

Coğrafik ve jeopolitik konumunun önemi sebebiyle tarih boyunca göz önünde olmuş bir ülke olarak Karadağ, pek çok farklı kültürü içerisinde barındıran çok katmanlı bir yerdir. Tarihsel arşivlerine bakıldığında, tarihin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilen mimari yapıların belgelenmesi, Karadağ'ın bazı dönemleri için eksiklikler barındırmaktadır. Bu dönemlerden biri olarak ülkenin Osmanlı Dönemi hakimiyeti sırasındaki yapısal geçmişinin izlerini okumak oldukça güçtür. Bunun en temel sebeplerinden biri, ülkede yaşanan köklü kültürel değişimlerdir.

Bu bağlamda, Karadağ için bir arşiv niteliği oluşturması amacıyla hazırlanan bu tez çalışmasında; Hersek Nova, Stari Bar ve Ülgün kentlerinin tarihsel süreçleri ve Osmanlı Dönemi'ne ait izleri araştırılmıştır. Bu kentlerin seçilmesinin temel sebepleri arasında; her üç kentin de uzun yıllar süren bir Osmanlı Dönemi hakimiyetinden sonra yalnızca çok az izlerin korunabilmiş olması sayılabilir. Bir diğer yandan da; her üç kentin de kıyı ile olan ilişkisinin ve ortak bir şekilde planlanmış kale kentleri

olmalarının benzerliği sebebiyle, nitelikli bir kıyaslama yapılabileceği düşüncesi de bir sebep olarak değerlendirilmektedir.

Seçilen kıyı kentlerinden ilki olarak Hersek Nova, yaklaşık 200 yıl süren bir süreçte Osmanlı Devleti tarafından yönetilmiştir. Kentin geçirdiği uzun savaş ve çatışma dönemleri, buranın oldukça fazla tahrip olmasına sebep olmuştur. Bu hakimiyet yıllarında kentte var olan kimliksel özellikler, araştırılan diğer kentlere nazaran daha erken bir dönemde el değiştirmesi ile günümüzde mevcudiyetini korumamaktadır.

İncelenen kentlerden bir diğeri olan Stari Bar, yaklaşık olarak 300 yıl boyunca Osmanlı Dönemi hakimiyetinde kalmış olup, Hersek Nova'dan daha geç bir dönemde el değiştirmiştir. Yine Hersek Nova'dan farklı olarak, kentin tahribatında savaşlar kadar doğal afetler de belirleyici bir özne rolündedir. Hersek Nova'ya kıyasla çok daha fazla yapı korunmuş olsa da bu uzun yıllar süren kültürden oldukça az yapının ayakta kaldığını söylemek mümkündür.

Tez çalışması kapsamında araştırması yapılan son kent olan Ülgün ise Stari Bar ile, hem korunmuşluk ölçütü hem de Osmanlı Devleti hakimiyet yılları açısından büyük benzerlikler taşımaktadır. Burası diğer iki kentten farklı olarak bir kıyı kenti olmakla birlikte aynı zamanda bir yarımadadır. Bu durum, kentin ticari faaliyetlerini arttırdığından, kentin etkileşim düzeyi de artmış ve diğer kentlere nazaran daha çok korunabilmeyi başarmıştır.

Tüm bu bilgiler ışığında, bir yerin geçmişinin bilinmesinin o yere ait kültürün devamlılığı için son derece elzem olduğunu hatırlamak gerekir. Bu tez çalışması kapsamında da Karadağ'a ve incelenen bu üç kente bu gözle yeniden bakılmıştır.

Osmanlı Dönemi'nden sonra köklü bir değişim yaşayan Hersek Nova'nın kültürel değerlerinin tanıtılması, kente sahip çıkılabilmesi için önemlidir. Bu kent için bu değerlerin başında gelen yapılardan biri olarak Spanyola Kalesi'nin yeniden işlevlendirilmesi ve kente kazandırılması önerisiyle, atıl kalmış bu bölgede meydana gelen kentsel kopukluk giderilebilir. Stari Bar'da da benzer bir tutumla kullanıma terk edilmiş alanların yeniden işlevlendirilerek kente katılması, kentin özgün değerini ve bilinirliğini arttıracağından hem fiziksel hem de ekonomik olarak bir süreklilik sağlayacaktır. Ayrıca bu kentte, geçmişe dayalı geçim kaynaklarından biri olan tarımın, modern bir ölçekte yeniden canlandırılması da önerilebilmektedir. Ülgün'e

bakıldığında, yeni inşa edilen alanların kentin eski dokusunu neredeyse hiçe saydığı görülmektedir. Bu yeni katmanlaşmanın kentin kimliğine verebileceği zararların önüne geçilebilmesi için, gerekli yasal önlemlerin alınması gerekmektedir. Her üç kent için de bu anlatılanlara ek olarak, yalnızca Osmanlı Dönemi izlerinin değil, burada yaşanmış olan tüm kültürlerin de birbirine baskın gelmeden bir arada yaşatılması için gerekli bakım ve koruma çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Özellikle Stari Bar ve Ülgün kentlerinin birbirine yakınlığı da gözetilerek, bu üç kent için bir kültür rotası oluşturulması yapılan bu tez çalışmasının yalnızca bir arşiv belgesi değil uygulamalı bir kılavuz olarak da kullanılabilmesi için önemlidir.

KAYNAKLAR

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Bab-ı Asafı Divan-ı Hümayun Sicilleri Mühimme Defterleri (A.DVNSMHM.d) No: 6, 10, 30, 39.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Plan-Proje (PLK.p) No: 831, 867.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Harita (HRT.h.,49)

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Ali Emirî Tasnifi (AE.SAMD.III) No; 20,71.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Sadaret Mektubî Kalemi Mühimme Evrakı (A.MKT.MHM.) No;182

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Cevdet Askeriye (C.AS) No; 115

Narodna Biblioteka Ulcinj (Ülgün Halk Kütüphanesi)

Narodna Biblioteka Bar (Bar Halk Kütüphanesi)

Gradski Muzej Ulcinj (Ülgün Kent Müzesi)

Alihodžić, R. (2009). Clock towers from the Ottoman period in the territory of today's Montenegro. *METU.JFA*, 1-28. doi:10.4305

Andrijašević, Ž. (2015). *İstorija Crne Gore.* Cetinje: Vukotic Media.

Ayverdi, E. H. (2000). *Avrupada Osmanlı Mimari Eserleri Yugoslavya* (Cilt 2). İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

Batrić Mijović,Nebojiša Milošević. (1984). *Sahat Kula Bar; Projekat Sanacije i Rekonstrukcije.* Bar: ZIB.

Blagojević, M. (1989). *Srbija u doba Nemanjića: Od kneževine do carstva 1168-1371.* Beograd: Vajat.

Bošković, Đ. (1962). *Stari Bar.* Beograd: SIZZSK.

Bošković, Đ. (1981). *Ulcinj.* Beograd: GRO"Kultura".

Bošković, T. (2004). *Bar pod mletačkom vlašću 1443-1571.* Bijelo Polje: Pegaz.

Božić, I. (1970). Zeta u Despotovini. *İstorija Crne Gore* (s. 135-275). içinde Titograd: Redakcija za istoriju Crne Gore.

Božić, I. (1982). Raspad mletačkog sistema u Primorju. *Istorija srpskog naroda* (s. 403-413). içinde Beograd: Srpska književna zadruga.

Camocio, G. F. (tarih yok). *Renaissance Exploration Map Collection.* 6 12, 2021 tarihinde Stanford Libraries: https://exhibits.stanford.edu/renaissance-exploration/catalog?f%5Bauthor_person_facet%5D%5B%5D=Camocio%2C+Giovanni+Francesco%2C+active+16th+century&f%5Blanguage%5D%5B%5D=Italian adresinden alındı

Ćirković, S. (1964). *Herceg Stefan Vukčić Kosača i njegovo doba.* Beograd: SANU.

Ćirković, S. (1970). Doba Balšića. *İstorija Crne Gore* (s. 3-48). içinde Titograd: Redakcija za İstoriju Crne Gore.

Čubrović, Z. (2009). Istraživanja Kule gradskog sata. *Boka*(28-29), 49-66.

Çelebi, K. (2007). *Deniz Savaşları Hakkında Büyüklere.Armağan (Tuhfetü'l-Kibdr ft Esfdri'l-Bihar)* . (Ç. Ş. Seda Çakmakcıoğlu, Dü.) İstanbul: KABALCI YAYINEVİ.

Çelebi, K. (2008). *Kitâb-ı Cihannümâ.* (B. Özükan, Dü.)

d.maps. (2022, 4 25). https://d-maps.com/carte.php?num_car=5781&lang=en adresinden alındı

Đondović, B. (1982). Herceg Novi u Srednjem Vijeku. *Boka*(13-14), 32-55.

Đurđev, B. (1954). Iz istorije Crne Gore, brdskih i malisorskih plemena. *Radovi* (s. 165-220). içinde Sarajevo: Naučno društvo Bosne i Hercegovine.

Fisković, C. (2004). *Spomenička baština u Boki.* Zagreb: Matica Hrvatska.

Gelichi, S. (2004). *Stari Bar The Archaeological Project 2004. Preliminary Report.* All'insegna del Giglio.

Hadžibrahimović, M. D. (2011). Značenje i porijeklo toponima Olcinium-Ulqin-Ulcinj. *Almanah*(51-52), 53-63.

Hadžibrahimović, M. D. (2012). Kulturno nasljeđe Ulcinja. *Almanah*(53-54), 101-114.

Hadžibrahimović, M. D. (2014). Islamsko-orijentalna baština Ulcinja,. *Almanah*(61-62), 267-288.

Hrabak, B. (1978). Herceg Novi u doba bosansko-hercegovačke vlasti (1382-1482). *Boka*(10), 7-31.

Hrabak, B. (1985). Turske Gradnje i Dogradnje u fortifikacijama Herceg Novog. *Boka* (17), 71-86.

Ilijanić, B. (2012). *ŠPANJOLA.* Herceg Novi.

İlijanic, B. (2015). *Herceg Novi Grad i Graditeljsko nasljedje.* Herceg Novi: İLİBO DESİGN ARCHİTECT.

İlijaniç, B. (1998). *Herceg Novi Urbana Geneza.* Herceg Novi.

İlijaniç, B. (2014). Herceg Novi-İstorijska Raskrcsa Urbanog razvoja do 1918. *Boka*(34), 119-150.

Imber, C. (2010). *The costs of naval warfare: the accounts of Hayreddin Barbarossa's Herceg Novı Campaign in 1539.* Gorgias Press.

Jačov, M. (1990). *Srbi u mletačko-turskim ratovima u XVII veku.* Zemun: Sveti arhijerejski sinod Srpske pravoslavne crkve.

Jovan N. Tomić. (1901). *Crnojevići i Crna Gora (1479-1528): Istorijska rasprava.* Beograd.

Kahraman, S. A. (2011). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* (Cilt 1). İstanbul: YKY.

Karatay, O. (2017). Ortaçağ'da KaradağTarihi. *Balkanlar El Kitabı* (s. 143-153). içinde Ankara: Akçağ Yayınları.

Karatay, O. (2017). Osmanlı Hakimiyetinde Karadağ. *Balkanlar El Kitabı* (s. 355-363). içinde Ankara: Akçağ Yayınları.

Kovačević, J. (1967). Od dolaska Slovena do kraja XII vijeka. *Istorija Crne Gore* (s. 279—444). içinde Titograd: Redakcija za istoriju Crne Gore.

Kovačević-Kojić, D. (1978). *Gradska Naselja Srednjovekovne Bosanske Drzave.* Sarajevo: Veselin Mesleša.

Kuban, D. (2007). *Osmanlı Mimarisi.* İstanbul: YEM.

Lakić, Z. (1981). *Narodna vlast u Crnoj Gori 1941-1945.* Cetinje: Obod & Narodna knjiga.

Lalošević, İ. (2006). Fortifikaciona arhitektura Herceg Novog. *Boka*(26), 115-150.

Lalošević, İ. (2014). Obnova i zastita istorijskih gradjevina nakon zemljotresa 1979 godine. *Boka*(34), 65-86.

Ledita Mezini, F. N. (2018). Heritage and renewal of the historical urban ensemble of Ulcinj castle. *ISUFItaly 2018 4th International Congress: READING BUILT SPACES Cities in the making and future urban form.* Bari.

Ljubić, Š. (1874). *Starine* (Cilt 4). Zagreb.

Markuš, J. (2007). *Bijela knjiga: Referendum u Crnoj Gori 2006: Zbornik dokumenata.* Podgorica: Narodna Misao.

Mehmet Yavuz ERLER, Dusan Mlacovic. (2016, 8). ANTİK BİR KALEDE OSMANLI TARZI YAŞAM: BİR KROKİ BİR HİKÂYE;ADRİYATİK BAR KALESİ (1523-1881). *Studies Of The Ottoman Domain, 6*(11), 48-77. doi:(Doi No : 10.19039/sotod.20161122498)

Mijović Kovačević, P. M. (1975). *Gradovi i utvrđenja u Crnoj Gori.* Beograd: Arheološki institut.

Milićević, J. (1986). Crna Gora prvih decenija XVIII veka. *Istorija srpskog naroda* (s. 31-38). içinde Beograd: Srpska književna zadruga.

Miloš Blagojević, M. S. (1982). Slom Crnojevića. *Istorija srpskog naroda* (s. 414-430). içinde Beograd: Srpska Književna Zadruga.

Mitja Gustin, V. B. (2008). *Osmanska Vremena: Prica o Starom Baru, Crna Gora.* Kopal: Zalozba Annales.

Moačanin, N. (2001). Karadağ. *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 24, s. 384-385). içinde İstanbul: TDV.

Mustafa Canka. (2012). *Ulcinj u Osmanskoj imperiji.* Ulcinj: Plima.

Novak, G. (1972). Potres u Kotoru godine 1667. *U 12 Vjekova Bokeljske Mornarice* (s. 49). içinde Beograd: Bokeljska Mornarica.

Pavle Mijović; Mirko Kovačević. (1975). *Gradovi i utvrđenja u Crnoj Gori.* Beograd: Arheoloski İnstitut.

Pejović, M. C. (1988). Podaci o radu opstinske uprave Herceg Novog za vrijeme Francuske vladavine 1807-1814. *Boka*(20), 171-184.

Popović, T. (1924). *Herceg Novi-İstorijske biljeske.* Herceg Novi.

Rastoder, Š. (2000). Vakufnama Jahje-Age Ibrahimova iz 1753, o Sahat Kuli u Starom Baru. *Almanah*(11-12), 207-212.

Reis, P. (1526). *The WaltersArt Museum*. 04 05, 2022 tarihinde Book On Navigation: https://art.thewalters.org/detail/19195/book-on-navigation-2/ adresinden alındı

Reis, P. (2002). *Kitab-ı Bahriye.* Ankara: T.C.Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı.

Rosacio, G. (tarih yok). *Viaggio da Venetia, a Costantinopoli: per mare, e per terra & insieme quello di Terra Santa (Venezia 1598).* 6 12, 2021 tarihinde Laskaridis Foundation: http://www.laskaridisfoundation.org/wp-content/uploads/2020/07/Rosaccio-G.-Viaggio-da-Venetia-a-Costantinopoli_-1598_IAL.pdf adresinden alındı

Schrader, F. (2022, 4 15). Gallica Online Library: https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8445720w?rk=42918;4 adresinden alındı

Stamatović, A. (2014). *Istorija Mitropolije crnogorsko-primorske do 1918. godine*. Cetinje: Svetigora.

Stešević, D. (2017, 12). Alien species in sand dune plant communities on Velika plaža in Ulcinj (Montenegro). *ResearchGate*, s. 239-249.

Stıpčević, A. (1989). *İliri.* Zagreb: CIP.

Süleyman Sönmez, Recep Efe, İsa Cürebal, Abdullah Soykan. (2009). *Piri Reis'in Kitab-ı bahriye'sine göre XVI. Yüzyılda Karadağ kıyıları.* 5 25, 2021 tarihinde Academia. adresinden alındı

Tomanović, V. (1982). O Toponimu Herceg Novi. *Boka*, 22-23.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Tarihi* (Cilt 2). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Vasić, M. (1975). Gradovi pod Turskom vlascu. *İstorija Crne Gore* (s. 511). içinde Titograd: Redakcija za istoriju Crne Gore.

Žarić, S. P. (2017). CONTEXT IN THE WORKS OF NIKOLA DOBROVIĆ ON THE TERRITORY OF HERCEG NOVI. *Architektura a Urbanizmus*, 176-196.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Ad, Soyad : Almera Mukoviç

Eğitim

Lise **:** Meslek Lisesi-Rojaye (2010)

Lisans **:** T. Ü. Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü (2018)

Yüksek Lisans : T. Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı (2022)